

מערך הקליניקות המשפטיות ע"ש אלגה צגלה

דו"ח סיכום פעילות שנתי

שנת הלימודים תשע"ט - 2018-2019

מוגש למועצת הפקולטה למשפטים - אוניברסיטת תל אביב

אוקטובר 2019

תוכן העניינים

א. מערך הקליניקות	6
1. מבוא	6
2. רשימת הקליניקות וצוות המערך	6
3. מטרות הקליניקות	7
4. מבנה ההוראה	8
5. פעילות מערך הקליניקות מחוץ למסגרת הקליניקות הספציפיות	8
6. סיום פעילותה של הקליניקה לדיור, קהילה ומשפט	9
ב. הקליניקה לזכויות אדם	10
1. מבוא	10
2. הפעילות העיונית בקליניקה	10
3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה	10
4. הפליה על רקע לאום, מוצא, דת, צבע עור, נטייה מינית, מגדר ועוד	11
א. הפליית ערבים במגורים על ידי המגזר הפרטי	11
ב. הפליה במתן טיפולי פוריות	12
ג. סירוב למימון ניתוח לשינוי מין על ידי חברת הביטוח	12
ד. תביעה נגד מקור ראשון בגין אי פרסום מודעות מטעם הקהילה הדתית הגאה	12
ה. שינוי מין במסמכי הזהוי ללא ניתוח לשינוי מין	13
5. ועדות קבלה ביישובים קהילתיים ובמושבי עובדים	13
6. ייצוג וליווי המועצה המקומית ג'סר א-זרקא	14
7. זכויות אדם והמשטרה	14
א. אלימות שוטרים	14
ב. איזוק בפומבי	15
ג. ניסיון לסחיטה מינית כנגד אישה בזנות	15
8. זכויות חברתיות כלכליות	16
א. הזכות לחשמל	16
ב. הזכות לבריאות וזכויות בעלי מוגבלות	16
9. דת ומדינה	17
א. קבורה אזרחית	17
ב. כנס הדרת נשים	17
ג. הסדרת סוגיית תרומת הזרע בישראל	17
ג. הקליניקה לזכויות ניצולי שואה וא/נשים בזקנה	18
1. מבוא ותמצית	18
2. הפעילות העיונית בקליניקה	18
3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה	19
4. נושאים עקרוניים שבהם עסקה הקליניקה	20
א. טרום בג"ץ - פיצוי שורדי שואה שזכותם לפיצוי מגרמניה הופקעה במסגרת הסכם השילומים	20
ב. זכויות ניצולי שואה יוצאי בולגריה	21
ג. הליך עקרוני להוכחת קשר סיבתי לרדיפות הנאצים בפני ועדת הערר לפי חוק נכי רדיפות הנאצים	22
ד. הגנה על זכויות צרכנים קשישים – סעיף 10א לחוק כרטיסי חיוב	23
ה. תביעה ייצוגית נגד חברת טלמרקטינג שניצלה קשישים	23
ו. פינוי דיירים (לרבות ניצולי שואה) ממוסד סיעודי	24
ז. זכויות דיירים בדיור ציבורי לזקנים	24
ח. זכאות להטבות נלוות להשלמת הכנסה - טיפול בניצולי שואה שחשף בעיית מדיניות בביטוח הלאומי	25
ט. פרויקט "סטודנטים עד הבית"	26

5.	דוגמאות לתיקים נבחרים שבהם טיפלה הקליניקה.....	27
א.	הכרה בניצול שואה, שורד גטו ביאליסטוק, כזכאי לתגמולים.....	27
ב.	שכר טרחת עורכי דין בגין טיפול בתביעות לרנטה סוציאלית.....	28
ג.	זכאות רטרואקטיבית במצב בו הרשות לזכויות ניצולי שואה מנעה פרטים על זכאות של ניצולה לסיוע.....	28
ד.	זכויותיה של אישה (ניצולת שואה) תחת אפטרופסות לקשר עם בן זוגה וחבריה.....	29
ה.	הליך הכרה רטרואקטיבית בזכאות מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים.....	29
ו.	הליך החמרה נפשית מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים.....	30
ד.	הקליניקה לזכויות עובדים.....	31
1.	מבוא.....	31
2.	הפעילות העיונית בקליניקה.....	31
3.	הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה.....	31
4.	ליטיגציה עקרונית.....	32
א.	פגמים בהסדר ההעסקה והתגמול של מטפלות המשפחתונים המפוקחים ע"י משרד העבודה.....	32
ב.	שכר עבודת אסירים.....	32
ג.	אי מתן חופשת לידה לעובדת לאחר לידה.....	33
5.	התארגנות עובדים.....	33
א.	התארגנות עובדי בית לכל ילד.....	33
ב.	התארגנות עובדי החברה לפיתוח תיאטרון, מוזיקה, אמנות ומחול - חולון.....	34
6.	קידום חקיקה ומדיניות בתחום זכויות העובדים.....	34
א.	תאונות עבודה בענף הבניין.....	34
ב.	מוניטורינג: החוק לעידוד שילוב וקידום נשים בעבודה והתאמת מקומות עבודה לנשים.....	35
ג.	ביאור תלושי שכר – ימי חופשה ומחלה.....	35
7.	הרצאות ופרויקטים קהילתיים.....	36
א.	גיסר א-זרקא.....	36
ב.	ליווי מרכז התעסוקה הטרנסי במרכז הגאה.....	36
8.	קו סיוע.....	36
9.	TraffLab - ליטיגציה עקרונית: פיתוח עילת תביעה אזרחית של העסקה פוגענית העולה כדי סחר בבני אדם.....	37
א.	התביעה נגד חברת יילמזלר הטורקית.....	37
ב.	תביעת עובד חקלאות מתאילנד.....	38
10.	TraffLab - קו סיוע למעסיקים של עובדי ועובדות סיעוד זרים.....	38
11.	TraffLab - הקמת עמותת ארגמן – ארגון נשים עובדות.....	38
12.	TraffLab - פרויקט הנגשת זכויות לעובדי בניין מסין.....	39
ה.	הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי.....	40
1.	מבוא ותמצית.....	40
2.	הפעילות העיונית בקליניקה.....	41
3.	הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה - נושאים עקרוניים.....	41
א.	פרשת "באים לבנקאים" - חופש הביטוי וזכות המחאה מול הזכות לפרטיות.....	41
ב.	עבירות כלפי שוטרים והתנהלות מח"ש.....	42
ג.	החזקת סכין או אגרופן להגנה עצמית - האם מטרה כשרה?.....	43
ד.	שכר עבודת אסירים.....	43
ה.	אי-הרשעה - ניסיון לשינוי הלכת תמר כתב.....	44
ו.	מאסר חלף קנס בעבירות מינהליות.....	44
ז.	איזוק בפומבי.....	44
ח.	דוקטרינת הביקורת המינהלית בפלילים.....	45
ט.	זכות ההיוועצות בעורך דין.....	45
י.	ראיונות אסירים.....	45

46.....	י"א. כניסת סטודנטים לכלא.....
46.....	5. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה - תיקים נוספים שטופלו השנה.....
46.....	א. זיכוי בערעור מעבירת איומים.....
46.....	ב. זיכוי בערעור מעבירה של החזקת סכין שלא כדין.....
47.....	ג. בית המשפט המחוזי מקבל ערעור ומאפשר לנאשם לחזור מהודאה.....
47.....	ד. חזרה מכתב אישום בעניינה של נאשמת שהאשמה בתקיפת קטינה.....
47.....	ה. אי הרשעה בגין עבירה של הפרעה לשוטר.....
48.....	ו. אי הרשעה בגין עבירה של מכירת אלכוהול לקטין.....
48.....	ז. 6 חודשי עבודות שירות לנאשם שתקף בת זוג לשעבר ואת בן זוגה הנוכחי.....
48.....	ח. צו מבחן לנאשמת שפרצה לבית אחותה.....
49.....	ו. הקליניקה לזכויות פליטים.....
49.....	1. כללי.....
49.....	2. הפעילות העיונית בקליניקה.....
50.....	3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה.....
50.....	4. הליכי מקלט.....
50.....	א. כללי.....
51.....	ב. זכאותם של עריקים מהצבא האריתראי למקלט.....
51.....	ג. מניעת הליכי מקלט מפלסטינים הנמלטים מחשש לרדיפה על רקע מגדר או נטייה מינית.....
51.....	5. שלילת חירות והגבלות על חופש התנועה.....
51.....	א. שחרור מבקש מקלט שהוחזק במשמורת על רקע הליך פלילי ישן.....
51.....	ב. תקיפת הגבלות מגורים.....
51.....	6. זכויות חברתיות ונושאים נוספים.....
51.....	א. עתירה נגד "חוק הפיקדון".....
52.....	ב. מתן פטור חלקי מחובת הפקדת הפיקדון מטעמי בריאות לחולים.....
52.....	ג. שיקום מקצועי לנפגע תאונת עבודה מביטוח לאומי.....
52.....	ד. שינוי שם לתושב ארעי.....
53.....	7. פליטים מוכרים.....
53.....	א. אי-פרסומו של נוהל תעודות מעבר לזרים.....
53.....	ב. הזכות לחיי משפחה.....
53.....	ג. שדרוג המעמד לתושבות קבע.....
53.....	8. הליכים אחרים להסדרת מעמד.....
53.....	א. כניסה ל"הליך המדורג" מכח זוגיות עם אזרחים ישראלים.....
54.....	ב. הליכים הומניטאריים.....
54.....	ג. חסרי אזרחות.....
54.....	ד. קורבנות סחר בבני אדם / החזקה בתנאי עבדות.....
54.....	9. חופש מידע.....
54.....	10. מידע והכשרה בדיני פליטים.....
55.....	ז. הקליניקה לצדק סביבתי ולהגנה על זכויות בעלי חיים.....
55.....	1. מבוא.....
55.....	2. הפעילות העיונית בקליניקה.....
56.....	3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה.....
56.....	א. תובענה ייצוגית מפרץ חיפה.....
57.....	ב. עתירה לבג"ץ נגד אישור כריית פוספטים ב"שדה בריר".....
58.....	ג. פסולת.....
59.....	ד. תחבורה ציבורית.....
60.....	ה. הליכים לביטול החזקתן של תרנגולות בכלובים בתעשיית הביצים.....

61.....	ו. הכרה בזכויות מהותיות לבעלי חיים ושת"פ עם הארגון Nonhuman Rights Project
61.....	ז. מדיניות מזון ושינוי אקלים
62.....	ח. אכיפת ההגנה על בעלי החיים וסיוע לאקטיביסטים
63.....	ט. קידום יחסי הגומלין שבין הגנת הצרכן והגנת בעלי החיים
64.....	י. קידום חקיקה ושינוי מדיניות
65.....	ח. הקליניקה לדיור, קהילה ומשפט
65.....	1. מבוא ותמצית
65.....	2. הפעילות העיונית בקליניקה
66.....	3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה
66.....	א. ליווי פרויקטים להתחדשות עירונית
67.....	ב. פרויקט פינו בינוי במתחם שדרות ירושלים/הבעש"ט
67.....	ג. התחדשות עירונית במתחמי המגורים קדם/שם הגדולים
67.....	ד. מתן מידע משפטי לדיירים בנושאי התחדשות עירונית
68.....	ה. מחקר יישומי בתחום ההתחדשות העירונית
68.....	ו. קידום מדיניות
70.....	ז. הקליניקה לדיור בתקשורת
71.....	ט. הקליניקה לתובענות ייצוגיות
71.....	1. מבוא ותמצית
71.....	2. הפעילות העיונית בקליניקה
72.....	3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה
72.....	א. עבודה שוטפת של כל הסטודנטים בקליניקה
73.....	ב. עבודה בצוותים
74.....	4. נושאי רוחב ומדיניות בהם עסקה הקליניקה
74.....	א. התנגדויות להסדרי פשרה
74.....	ב. תובענות ייצוגיות בנושא הפרדה
74.....	ג. הקרן לניהול וחלוקת כספים שנפסקו כסעד
74.....	ד. פנקס התובענות הייצוגיות
75.....	ה. תזכיר מס' 11 לחוק תובענות ייצוגיות
75.....	ו. מחקר בנושא אתיקה של עורכי דין העוסקים בתובענות ייצוגיות
75.....	5. תיקים פעילים של הקליניקה
75.....	א. תובענות ייצוגיות שהוגשו על ידי הקליניקה
76.....	ב. בקשות להצטרף להליכים עקרוניים
77.....	ג. התנגדויות להסדרי פשרה

א. מערך הקליניקות

1. מבוא

מערך הקליניקות המשפטיות שבפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, הוא המערך הקליני-המשפטי הוותיק והגדול ביותר בישראל. הוא החל לפעול בסוף שנות השמונים עם הקמתה של קליניקה לייצוג פרו-בונו של מחוסרי אמצעים בהליכים פליליים; הוא התרחב בתחילת שנות התשעים עם הקמת קליניקה כללית לזכויות אדם; והוא גדל משמעותית מתחילת שנות האלפיים - בעקבות מינויה של פרופ' נטע זיו לעמוד בראש מערך הקליניקות - עם הקמת קליניקות ייעודיות במגוון תחומים, עד למתכונתו הנוכחית. המערך צבר במהלך השנים הישגים רבים וחשובים, פדגוגיים ומשפטיים כאחד, שלחלקם היו השפעות מרחיקות לכת על החברה, על המשפט ועל הוראת המשפט בישראל.

בדו"ח משנת 2015 של ועדה בינלאומית שהורכבה ממומחים בכירים ממיטב האוניברסיטאות בארצות הברית, אשר מונתה על ידי המל"ג להערכת תוכניות לימודי המשפטים בישראל (Committee for the Valuation of Law Study Programs in Israel), התייחסה הוועדה למערך הקליניקות במילים אלו:

"In the decade since its founding, the TAU Law School's Clinical Program has become recognized as a global model for state of the art clinical legal education....The major conclusion we drew from our meeting with Tel Aviv clinicians was its impressive quality, in terms of faculty capacity, curricular/pedagogical innovation, student satisfaction, and its laudable level of social engagement."

2. רשימת הקליניקות וצוות המערך

בשנת הלימודים תשע"ט כלל מערך הקליניקות שמונה תוכניות קליניות, אשר הונחו על ידי 14 אנשי סגל קליני ו-9 אנשי סגל אקדמי מובילים ובעלי מומחיות רבה בתחומם:

- 1. הקליניקה לזכויות אדם**
מנחים קליניים: עו"ד עדי ניר בנימיני ועו"ד הישאם שבאיטה
מנחה אקדמי: פרופ' רונן אברהם
- 2. הקליניקה לזכויות ניצולי שואה וא/נשים בזקנה**
מנחות קליניות: עו"ד יעל הבסי-אהרונזי ועו"ד נדב דישון
מנחה אקדמית: פרופ' דפנה הקר
- 3. הקליניקה לזכויות עובדים**
מנחים קליניים: עו"ד עידית צימרמן ועו"ד שמרי סגל (בחצי משרה)
מנחה אקדמית: ד"ר הילה שמיר
- 4. הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי**
מנחים קליניים: עו"ד משה קשלס ועו"ד רענן גלעדי (ב-20% משרה)
מנחים אקדמיים: ד"ר שי ווזנר וד"ר אלקנה לייסט
- 5. הקליניקה לזכויות פליטים**
מנחות קליניות: עו"ד ענת בן-דור ועו"ד שי אוקסנברג
מנחה אקדמי: ד"ר יובל לבנת
- 6. הקליניקה לצדק סביבתי ולהגנה על זכויות בעלי חיים**
מנחים קליניים: עו"ד ד"ר ערן צין ועו"ד אמנון קרן
מנחה אקדמי: ד"ר דוד שור

7. **הקליניקה לדיור, קהילה ומשפט**
מנחה קלינית: עו"ד ענת רודניצקי
מנחה אקדמי: פרופ' ישי בלנק

8. **הקליניקה לתובענות ייצוגיות**
מנחה קלינית: עו"ד הדס הולצשטיין-תמיר
מנחה אקדמי: פרופ' אלון קלמנט

מבין המנחים הקליניים שפעלו בתשע"ט, 12 הועסקו במשרה מלאה, 1 בחצי משרה ו-1 ב-20% משרה. מבין המנחים האקדמיים, 8 הם אנשי סגל הפקולטה ואחד הוא מורה מן החוץ. הם לימדו שיעורים עיוניים שבועיים של 2 ש"ש, שבהם בדרך כלל נכחו ונטלו חלק גם המנחים הקליניים.

בנוסף לצוות הקליני ולצוות האקדמי, צוות מערך הקליניקות כלל בחלקים משנת תשע"ט מנהלת פיתוח משאבים ופרויקטים, **שרון דואק** (ב-80% משרה, שימשה בתפקיד עד מרץ 2019); אחראית מינהלה, **אלונה גולובצ'יק** (במשרת סטודנטית חלקית); ועוזרת פיתוח משאבים, **מונא בולוס** (במשרת סטודנטית חלקית החל ממרץ 2019). בקליניקה אחת (תובענות ייצוגיות) הועסקה גם סטודנטית כעוזרת מחקר.

המנהל האקדמי של מערך הקליניקות בשנת תשע"ט היה **פרופ' איסי רוזן-צבי**. המנהל המקצועי של המערך היה **עו"ד רענן גלעדי** (ב-80% משרה, ועוד 20% משרה כקלינאי).

3. מטרות הקליניקות

מערך הקליניקות פועל להשגת שלוש מטרות מרכזיות.

המטרה האחת - פדגוגית. המערך מבקש לספק לסטודנטיות ולסטודנטים התנסות לימודית ייחודית, בעלת פן פרקטי משמעותי המשולב בפן תיאורטי. מטבע הדברים התנסות כזו לא ניתנת להשגה במסגרת קורסים עיוניים רגילים המתקיימים בפקולטה למשפטים, ובאופן מסורתי היא משאירה אצל הסטודנטים בוגרי הקליניקות חוויה מכוונת ורבת עוצמה. במסגרת מטרה זו מקנות הקליניקות לסטודנטים ידע וכלים משפטיים מעשיים, ובה בעת מפתחות בקרבם רגישות לתופעות של אי-צדק חברתי. הן מגבירות את מחויבותם הערכית של הסטודנטים להשתמש במשפט על מנת להיטיב את מצבן של אוכלוסיות מוחלשות, הן במהלך לימודי המשפטים והן אחריהם, לכשיצטרפו אל ציבור עורכי הדין בישראל.

המטרה השנייה - חברתית-משפטית. המערך מבקש לשפר את החברה ואת המשפט בישראל, הן במישור הפרטני הנוגע ללקוחות הקליניקות, והן במישור העקרוני הנוגע לאוכלוסיות רלוונטיות רחבות ולמשפט בכללותו. במישור הפרטני, הקליניקות מבקשות להעניק סיוע משפטי ללא תשלום ליחידים ולקבוצות מוחלשות, מופלות או מקופחות, על מנת שיוכלו למצות את זכויותיהם המשפטיות, ובכלל זה את זכותם הבסיסית לנגישות משפטית לצדק. במישור העקרוני, הקליניקות מבקשות "לשנות את העולם", בדרך של קביעת תקדימים וכללים משפטיים חדשים ובעלי השפעה רחבה (אימפקט), בפסיקה, בחקיקה, בנהלי הרשות המבצעת ובכל דרך אחרת, באופן שיהפוך את החברה ואת המשפט לטובים וצודקים יותר.

המטרה השלישית - מחקרית. המערך מבקש לעודד את הקליניקות לשמש כמעבדה משפטית, המקדמת מחקר תיאורטי ויישומי בתחומי המשפט השונים שבהם כל אחת מהקליניקות עוסקת, וכן באופן כללי בתחומי השינוי החברתי והאחריות החברתית של משפטנים ושל האקדמיה.

4. מבנה ההוראה

בפן התיאורטי, בכל קליניקה מתקיים שיעור עיוני שנתי (2 ש"ש), באחריות המנחים האקדמיים של הקליניקות, שכאמור הינם בדרך כלל חברי סגל מהפקולטה. השיעור מוקדש ללימוד התיאוריה והדוקטרינה בתחום הידע הרלוונטי, לחשיבה ביקורתית על העשייה של הסטודנטים בפרקטיקה, ולדיון בדילמות תיאורטיות, פרקטיות ואתיות.

בפן הפרקטי, הסטודנטים נדרשים להקדיש **כ-8 שעות שבועיות** לעבודה המעשית, באחריות ובפיקוח המנחים הקליניים של הקליניקות, שכאמור הינם עורכי דין המועסקים בדרך כלל במשרה מלאה.

עבודה במודל זה מאפשרת לא רק הבנה תיאורטית ופרקטית מעמיקה של תחום הידע הרלוונטי, אלא גם פיתוח אחריות מקצועית וחברתית בקרב הסטודנטים, ובכך מגשימה היטב את מטרות הקליניקות.

הלימודים בקליניקות מתקיימים במהלך התואר הראשון, ככלל בשנים ב'-ג' (רבים יותר משנה ג', ובודדים עשויים להיות גם משנה ד').

ההכרה בחשיבות הקליניקות כחלק בלתי נפרד מהחינוך המשפטי, וככאלה המקנות לבוגריהן מטען מקצועי וערכי יקר ערך, הובילה במהלך השנים לעלייה בביקוש מצד הסטודנטים לקליניקות, ובד בבד לעלייה בהיצע הקליניקות - הן מבחינת מספר הקליניקות והן מבחינת מספר המנחים בכל קליניקה - באופן שמאפשר להן ללוות יותר סטודנטים. כיום, מערך הקליניקות יכול לקלוט כמחצית מן הסטודנטים בכל מחזור, בעוד שכמעט כל תלמידי המחזור מבקשים להתקבל אליו. בשנת תשע"ט השתתפו בקליניקות **144 סטודנטים**, מתוך **242 פונים**.

5. פעילות מערך הקליניקות מחוץ למסגרת הקליניקות הספציפיות

מעריך הקליניקות, שכאמור כולל מלבד הצוות הקליני והצוות האקדמי גם צוות מינהלי והנהלה, עוסק בין היתר בנושאים ובפרויקטים שהינם חיצוניים לכל אחת מהקליניקות.

נושא מרכזי בהקשר זה הוא גיוס משאבים מאסיבי למערך בכללותו. הגיוס נחוץ משום שהממשלה, באמצעות הוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת) הפועלת ליד המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג), אינה מתקצבת כיום את מערכי הקליניקות בבתי הספר למשפטים. זאת למרות שאין חולק על תרומתו הרבה של החינוך הקליני להכשרתם של סטודנטים לתואר ראשון במשפטים. גיוס המשאבים של מערך הקליניקות נעשה זו השנה השנייה בשיתוף פעולה הדוק עם הפקולטה למשפטים, ובמיוחד עם הדקאן **פרופ' שרון חנס** ועם המשנה לדקאן לפיתוח משאבים, **דורית קוסקס**. המובילה של פעילות זו בקליניקות בחצי השנה הראשונה של תשע"ט הייתה מנהלת פיתוח המשאבים והפרויקטים של המערך, **שרון דואק**, והחליפה אותה בחצי השנה השנייה של תשע"ט העוזרת לפיתוח משאבים, **מונא בולוס**. כל זאת, בליווי משמעותי של המנהל המקצועי והמנהל האקדמי.

נושא חשוב נוסף שבאחריות המערך הוא מתן מעטפת מינהלית שתספק לצוות הקליניקות תנאי עבודה נאותים ככל האפשר (במסגרת המגבלות התקציביות). המובילה של פעילות זו הייתה אחראית המינהלה של המערך, **אלונה גולובצ'יק**, בסיוע המנהל המקצועי.

עוד נזכיר שני פרויקטים גדולים של מערך הקליניקות **ביישוב ג'סר א-זרקא**, שחלק משמעותי מהם מתנהל מחוץ למסגרת של קליניקות ספציפיות, ועל כן הם חייבו גם בשנת תשע"ט השקעת משאבים משמעותית מהצוות הכללי של המערך:

פרויקט אחד, שהסתיים בסוף תשע"ט, הוא קידום תעסוקת-כלכלי של ג'סר א-זרקא, הממומן על ידי תוכנית MEPI של ממשלת ארה"ב, ואשר מנוהל על ידי מערך הקליניקות (בראשות המנהל המקצועי), ביחד עם ארגונים שותפים. לפרויקט זה היה חלק משפטי הנוגע להדרכות בתחום זכויות עובדים, והוא נעשה על ידי הקליניקה לזכויות עובדים באמצעות סטודנטים ערבים שלומדים בה (כפי שיוזכר בהמשך הדו"ח). בנוסף היו לפרויקט חלקים לא משפטיים, שעניינם הכשרות תעסוקתיות ועסקיות לתושבות ותושבי היישוב. בחלקים אלה הקליניקות הספציפיות לא היו מעורבות, אלא רק הצוות הכללי של המערך. הפרויקט השני, שימשיך להתנהל גם בתש"ף, הוא קידום והעצמה של המועצה המקומית של ג'סר א-זרקא. פרויקט זה ממומן על ידי האיחוד האירופי, ומערך הקליניקות משמש בו שותף שאינו מנהל. חלקים מהפרויקט הם משפטיים, ונעשים בעיקר על ידי הקליניקה לזכויות אדם והקליניקה לזכויות עובדים (כפי שיוזכר בהמשך הדו"ח). חלקים אחרים אינם משפטיים, ובהם היו מעורבים במידה מוגבלת המנהל המקצועי ומנהלת פיתוח המשאבים והפרויקטים של המערך.

6. סיום פעילותה של הקליניקה לדיוור, קהילה ומשפט

בסיום שנת הלימודים תשע"ט הוחלט על סגירת הקליניקה לדיוור, קהילה ומשפט. הקליניקה הוקמה בשנת 2009 על ידי פרופ' נטע זיו. היא נועדה לספק מענים משפטיים וחברתיים בתחום הדיוור וההתחדשות העירונית. במהלך השנים פיתחה הקליניקה מודל ייחודי לעבודה עם דיירים בהתחדשות עירונית, תוך קידום שלושה פרויקטים ביפו, בקרב תושבים יהודים וערבים. בנוסף עסקה הקליניקה בקידום מדיניות ובמחקר קליני בהתחדשות עירונית, וכן בהנגשת מידע לדיירים באמצעות תחנות זכויות.

הקליניקה אופיינה בשילוב תחומי ידע ופעלה בשיתוף פעולה עם יחידות אוניברסיטאיות שונות ובהן ניהול, גיאוגרפיה, אדריכלות, סוציולוגיה, קולנוע ועבודה סוציאלית. כמו כן פעלה הקליניקה בשיתוף עם עיריית תל אביב-יפו, המשלמה ליפו, חברת עזרה ובצרון, ועם גופים פרטיים העוסקים בהתחדשות עירונית כדוגמת יזמים, שמאים, אדריכלים ועורכי דין.

בשנת 2013 זכתה הקליניקה בפרס "אמיל זולא" לפעילות קלינית מצטיינת.

צוות הקליניקה כלל את המנחים האקדמיים פרופ' נטע זיו (2009-2018), ד"ר אפרת טולקובסקי, עו"ד (כיום ד"ר) אורה בלום, ופרופ' ישי בלנק (בשנה האחרונה). הצוות הקליני כלל את עו"ד אורה בלום, עו"ד ענת רודניצקי, עו"ד שירי ורמירן, והעובדים הקהילתיים עו"ד וסים נחאס, עו"ס מור דיטש, עו"ס דור רובינזון, סמאח חמאד ועו"ס עדי אביגיל כהן.

עם עזיבת עו"ד רודניצקי את המערך הקליני לאחר כ-11 שנות פעילות, הוחלט לסגור את הקליניקה. זאת בין היתר משום שלשמחתנו תחום ההתחדשות העירונית החברתית, אותו הובילה הקליניקה, כבר מצוי על סדר היום הציבורי והחידוש בעבודת הקליניקה נשא פירות. כמו כן בשנים האחרונות התבססה בפקולטה פעילות דומה נוספת בתחום ההתחדשות העירונית החברתית - באמצעות "מרכז הגר".

אנו מודים לכל אנשי הצוות של הקליניקה לאורך השנים, ובמיוחד לעו"ד ענת רודניצקי, פרופ' נטע זיו ופרופ' ישי בלנק שהובילו אותה בשנים האחרונות, על עבודתם המצוינת ופורצת הדרך, שהביאה הישגים מרשימים וכבוד רב למערך הקליניקות, לפקולטה ולאוניברסיטה.

* * *

להלן נסקור את עיקרי פעילותה של כל אחת מהקליניקות בשנה החולפת. **בפתח כל אחד מהפרקים מובאים חלקים כלליים, שקריאתם לבדם יכולה להיות מקבילה לקריאת "תמצית מנהלים" של הדו"ח.**

ב. הקליניקה לזכויות אדם

1. מבוא

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה הקליניקה בהנחייתו האקדמית של פרופ' רונן אברהם ובהנחייתם הקלינית של עו"ד הישאם שבאיטה ועו"ד עדי ניר בנימיני. בקליניקה נטלו חלק 22 סטודנטים.

העשייה המשפטית השנתית בקליניקה עסקה במגוון רחב של תחומים הקשורים בהגנה על זכויות אדם אזרחיות פוליטיות, זכויות חברתיות כלכליות, והגנה על זכויות של קבוצות מיעוט (המיעוט הערבי, קהילת הלהט"ב, בעלי מוגבלות ועוד).

הקליניקה מתמחה בייצוג בבתי-משפט במגוון ערכאות - בהליכים חוקתיים, מינהליים ואזרחיים. הקליניקה ייצגה במהלך השנה הן פרטים והן ארגונים לא-ממשלתיים, שבשם מוגשות עתירות ציבוריות.

העבודה המעשית בקליניקה נעשית בזוגות בהנחיית המנחים הקליניים. כל זוג סטודנטים מטפל במהלך השנה במספר תיקים משפטיים. הסטודנטים שותפים בטיפול בתיק בכל שלביו והיבטיו - המפגש עם הלקוחות, כתיבת המסמכים המוגשים לבתי-משפט, הכנת הטיועונים בעל-פה וכדומה.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

השיעורים השבועיים בכיתה עסקו השנה בהיבטים שונים של העיסוק האקדמי והמעשי בזכויות האדם. כך, לדוגמא, נדונו שאלות היחס בין זכויות אדם אזרחיות לזכויות אדם חברתיות, תפקידו של עורך הדין המעוניין לקדם מטרות חברתיות (cause lawyering) וכן דילמות שמעוררת פעילות מסוג זה. כמו כן השיעורים כללו הצגה של הסטודנטים את התיקים עליהם עבדו במהלך השנה, תוך שימת דגש לשאלות של אסטרטגיה דיונית, חוויות ודילמות שעלו בעבודה הקלינית.

בסמסטר א' ביקרנו בכנסת במסגרת אירועי יום זכויות האדם הבינ"ל. בסמסטר ב' ערכה הקליניקה סיור ביפו.

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

להלן תתואר עיקר הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה בשנה החולפת, בחלוקה לנושאים הבאים :

- הפליה
- ועדות קבלה
- ייצוג וליווי המועצה המקומית ג'סר א-זרקא
- זכויות אדם והמשטרה
- זכויות חברתיות וכלכליות
- דת ומדינה

4. הפליה על רקע לאום, מוצא, דת, צבע עור, נטייה מינית, מגדר ועוד

א. הפליית ערבים במגורים על ידי המגזר הפרטי

השנה המשיכה הקליניקה במאבק המשפטי כנגד הפליית ערבים במגורים על ידי המגזר הפרטי. הקליניקה המשיכה לטפל בהליכים שהתנהלו בשתי תביעות אזרחיות שהוגשו בשנים קודמות והגישה שתי תביעות נוספות. להלן פירוט התביעות.

הפליה על ידי חברות נדל"ן בערים מעורבות

השנה הקליניקה המשיכה לטפל, בשיתוף האגודה לזכויות האזרח, בתביעה שהוגשה כנגד חברת נדל"ן שסירבה למכור דירה לזוג ערבי באמתלות שונות. בתביעה נעשה שימוש בבוחנים יהודים וערבים, שהונחו על ידי האגודה לזכויות האזרחי וסייעו בחשיפת ההפליה.

התביעה הוגשה הן בשם הזוג שהופלה והן בשם האגודה לזכויות האזרח שתובעת מהחברה המפלה פיצוי בשל הצורך להשקיע ממשאביה לחשיפת ההפליה הסמויה (איתור והנחיה של בוחנים כאמור). תביעת האגודה לזכויות האזרח נסמכת על פסיקה דומה בארה"ב וכן על סעיף 7 לחוק איסור הפליה במוצרים ושירותים, המאפשר בנסיבות מסוימות לארגונים העוסקים בהגנה על קבוצות מופלות להגיש תביעה על פי החוק. להלן פרטי התביעות וההליכים שהיו השנה:

ת"א (שלום ת"א) 43352-05-17 חליוי ואח' נ' י.ס. ברקת ישראל מגורים ובינוי בע"מ ואח'

סטודנטים: ספיר חי ותום צור.

תביעה נגד משרד התיווך על הפליה בדיר

השנה הקליניקה הגישה תביעה בשם שלוש צעירות ערביות שהופלו על ידי מתווך בהשכרת דירה באזור התל אביב. לאחר שהמתווך הבין שמדובר בערביות, הוא טען שהדירה הושכרה ואינה רלבנטית עוד. אלא, שמספר דקות לאחר מכן, כאשר פונה יהודייה התקשרה למתווך, חברה של התובעות, הפכה הדירה לפתע לרלבנטית וזמינה להשכרה. דפוס זה חזר על עצמו גם לאחר מספר בדיקות. טרם הוגש כתב הגנה.

ת"א (שלום ת"א) 50359-06-19 כריים ואח' נ' אלוביץ

סטודנטיות: ג'אונה חוסייני ומאי ג'באלי.

במקביל ובאותו נושא, השנה נאלצנו למחוק תביעה שהוגשה בעבר בשם תובעת ערבייה שפנתה למשרד תיווך לשכירת דירה בירושלים. לאחר שהתובעת בחרה בדירה שהתאימה לצרכיה, הודיע משרד התיווך לתובעת כי השכרת דירה זו לתובעת אינה אפשרית מאחר והבעלים מסרב להשכיר את דירתו "לערבים ולא תיפוס". התביעה נמשכה לאחר שהתגלו קשיים ראייתיים, ובין היתר, התעורר ספק בשאלה האם משרד התיווך היה מודע לעמדת הבעלים בטרם ההתקשרות עם התובעת.

תא"מ (שלום י-ם) 25028-02-17 חאג יחיא נ' ון לואן

הפליית ערבים בפרויקט בנייה גדול בקריית אתא

השנה הגישה הקליניקה תביעה בשם שישה תובעים ערבים, תושבי שפרעם, שהופלו ברכישת דירה על ידי חברת בנייה גדולה בקריית אתא. ההפליה תועדה בהקלטות שנעשו על ידי התובעים וכן על ידי פונה יהודי ששימש כבוחן להוכחת ההפליה.

ת"א (שלום-חיפה) 14153-12-18 דאמוני ואח' שרביב בעמ' ואח'

סטודנטיות : שלומית קרופניק ושיר כהן.

ב. הפליה במתן טיפולי פוריות

הקליניקה הגישה השנה תביעה נגד קופת חולים כללית ורופאה גניקולוגית בבית החולים שערי צדק בעניין הפליה זוג נשים במתן טיפולי פוריות.

התביעה מתארת כיצד התובעת הושארה במשך דקות ארוכות עירומה וחשופה על כיסא הטיפולים, מאחר והרופאה סירבה לטפל בה בשל נטייתה המינית ומעמדה האישי. התביעה מבקשת להתמודד עם מציאות פסולה שבה רופאים מסרבים לטפל במטופלים בשל נטייתם המינית ומעמדם האישי ולתקוף את התנהלות קופת חולים כללית שמאפשרת לרופאים לבחור את המטופלים על בסיס אבחנות מפלות.

ת"א (שלום ת"א) 54771-05-19 רבקה רוזנר עטרת ואח' נ' קופת חולים כללית ואח'

סיקור בתקשורת : <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5516910,00.html>

ג. סירוב למימון ניתוח לשינוי מין על ידי חברת הביטוח

הקליניקה הגישה השנה תביעה לבית המשפט השלום על החלטת חברת ביטוח שלא לממן ניתוח עליון במסגרת תהליך לשינוי מין בטענה כי אין מדובר בצורך רפואי אלא בהפרעה נפשית. לחילופין טוענת חברת הביטוח כי מדובר בניתוח קוסמטי ולכן אין מקום לממן אותו. טענה נוספת שמעלה חברת הביטוח הינה כי מדובר במום מולד שמוחרג מתשלום תגמולים לפי תנאי הפוליסה. בכתב התביעה אנו מתמודדים עם טענות אלו ומסבירים כי מדובר בבטיח בריאותית של אי הלימה מגדרית וכי מטרת הניתוח הינה לאפשר לאדם לחיות על פי הזהות המגדרית האוטנטית שלו. התביעה עוסקת בסוגיה בעלת חשיבות עקרונית רחבה לכלל קהילת הטרנסג'נדרים שסובלים מהפליה קשה בתחומי חיים רבים.

ת"א 19482-08-19 שרף נ' איילון

סטודנטים : שחר זלקו ואנה אלנפורט.

סיקור בתקשורת : <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.6245251>

ד. תביעה נגד מקור ראשון בגין אי פרסום מודעות מטעם הקהילה הדתית הגאה

הקליניקה הגישה תביעה נגד העיתון מקור ראשון בגין סירובו לפרסם שתי מודעות מטעם הקהילה הדתית הגאה. התביעה הוגשה בשם הארגונים "חברותא - הומואים דתיים" ו"בת קול - לסביות דתיות". בתביעה שהוגשה אנו תובעים פיצוי ללא הוכחת נזק בסכום של 130,000 ₪ מכוח חוק איסור אפליה במוצרים ובשירותים, התשס"א-2000.

ת"א (שלום ים) 12964-06-19 חברותא ואח' נ' מקור ראשון

סטודנטים : חזי קצב ושובל ברזאני.

סיקור בתקשורת :

https://www.mako.co.il/pride-news/Article-f125b55e00c4b61027.htm?fbclid=IwAR3Z4hBXNA7KNw7Zyad89WNZxxWJBtC2i7cpb5E6NQ_uql5DODWMT-4O8hA

ה. שינוי מין במסמכי הזיהוי ללא ניתוח לשינוי מין

גם השנה המשיכה הקליניקה לטפל בנושא שינוי סעיף המין במסמכי הזיהוי. אומנם, בעקבות עתירה קודמת של הקליניקה, בוטלה דרישת הניתוח כתנאי לשינוי פרט המין ואף הותקן נוהל חדש, אך המצב בפועל לא השתנה ואף החמיר. בעקבות פעילות של הקליניקה מול משרד המשפטים בניסיון להביא לשינוי מדיניות משרד הפנים, פורסמה הנחיה של היועץ המשפטי לממשלה שמקלה באופן משמעותי את הליך שינוי המין למי שעברו הליך חיצוני משמעותי לשינוי מגדרי. הקליניקה פנתה השנה בשם טרנסגינדר שביקש לשנות את סעיף המין במסמכי הזיהוי על פי הנוהל החדש. בעקבות הפנייה, שינה משרד הפנים את מינו של הפונה.

סטודנטים: דור פינטו ודפנה תדמור.

5. ועדות קבלה ביישובים קהילתיים ובמושבי עובדים

הסדרת פעילות מכוני המיון הפועלים מכוח חוק ועדות קבלה

הקליניקה שלחה פנייה משפטית עקרונית ליועץ המשפטי לממשלה, לראש רשות מקרקעי ישראל ולרשם האגודות השיתופיות בבקשה לפעול להסדרת פעילות מכוני המיון המשמשים בהליכי קבלה ליישובים קהילתיים. פנייה זו נשלחת על רקע אירוע חמור ביותר שנחשף השנה במסגרת הליך שטופל בקליניקה שם התגלה כי ממצאיה ומסקנותיה של חוות דעת מקצועית של מכון מיון, שקבעה כי המשפחה מתאימה לקליטה ליישוב, שונו באופן חד צדדי מהקצה לקצה לבקשת ועדת הקבלה והיישוב תוך הסתרת הדבר ופגיעה קשה ביותר בבני אותה משפחה. טענו כי מקרה זה ממחיש את הסכנה הרבה הטמונה בקיומם של קשרים בין מכוני המיון ליישובים ולוועדות הקבלה וממחיש את הצורך בקביעת כללים שיסדירו את פעילות המכונים, יבטיחו את ניתוק הקשר וההשפעה שיש ליישובים ולוועדות הקבלה על המכונים ויאפשרו בקרה ופיקוח של המדינה על פעילות מכונים אלו.

בעקבות הפנייה מטעמנו הוכן נוהל בשיתוף רשם האגודות השיתופיות ורשות מקרקעי ישראל שהועבר אלינו להתייחסות. בהתייחסות כתובה שנשלחה מטעמנו אנו עומדים על הבעיות והחסרים בנוהל המוצע ועל הצעות לפתרון.

סטודנטים: יונתן לוי ויונתן חסדאי.

סיקור ההליך בתקשורת: <https://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.7540180>

הליכי המיון והסינון במושבי עובדים

השנה המשיך הטיפול במשפטי בהליך בבית המשפט העליון שעוסק בשאלת הדין הראוי ביחס להקצאת מגרשים ביישובים חקלאיים, או להתניית מכירת מגרשים באישור של האגודה השיתופית ביישוב, לאור המגבלות על הליכי קבלה בחוק ועדות קבלה ולאור התמורות והשינויים שעבר המגזר החקלאי-כפרי בשנים האחרונות.

חוות הדעת שהוגשה מטעמנו לבית המשפט העליון (כידיד בית משפט) מציגה את השינויים שעברו ביישובים חקלאיים רבים, שאינם בעלי אופי שיתופי או חקלאי מובהק כפי שהיה בעבר. למרות זאת נוצר פער עצום בין הליך הקצאת הקרקעות ביישובים קהילתיים המעוגן בחקיקה ראשית, חוק ועדות הקבלה, לבין הליך הקצאת הקרקעות ביישובים החקלאיים שמעניק שיקול דעת כמעט בלתי מוגבל לאגודה השיתופית בהחלטה על הקצאת קרקעות מדינה. טענו כי השינויים והתמורות שעבר המגזר החקלאי, לצד חקיקת

חוק ועדות הקבלה, מחייבים בחינה מחודשת של הליך הקצאת הקרקעות ביישובים החקלאיים כפי שהוא מתבצע כיום.

במהלך השנה הגיעו הצדדים להליך להסכם פשרה שמבטל את הקביעות העקרוניות של פסק הדין של בית המשפט המחוזי. לאחר הגשת הבקשה לאישור הסכם הפשרה הגישה הקליניקה מסמך התייחסות לבית המשפט העליון בו מפורטות הסיבות בגינן אין לקבל הסכם פשרה שמבקש לבטל קביעות מהותיות של הערכאה למטה. בטרם נקלטה עמדתנו לתיק והועברה לעיון השופטים, ניתן פסק דין המאפשר את הסכם הפשרה.

ע"א 7166/17 **ציפורי נ' סטיב ביתן ואח'**

סטודנטים : יונתן לוי ויונתן חסדאי.

סיקור ההליך בתקשורת : <https://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.7493354>

6. ייצוג וליווי המועצה המקומית ג'סר א-זרקא

הקליניקה ייצגה השנה את המועצה המקומית ג'סר א-זרקא במספר הליכים תכנוניים ומוניציפליים.

טיפול בבעיות המים והביוב ביישוב

אחד החסמים המשמעותיים המקשים על היישוב ג'סר א-זרקא בשיקום משק המים והביוב הוא העדר תאגיד מים שמוכן לקלוט את היישוב לתוכו. במהלך השנה נשלח מכתב מיצוי הליכים למדינה הדורש מהמדינה להתערב בעניין ולכפות על תאגיד מים וביוב לקלוט את היישוב, בשל המצוקה הקשה שהיישוב מצוי בה. משרד הפנים והממונה על התאגידים השיבו לפנייה זו כי היישוב עתיד להיכלל בתאגיד השרון הצפוני שיוקם באזור חדרה וכי התהליך יסתיים עד לחודש דצמבר 2019.

תכנית מתאר להקמת תחנת משטרה ביישוב

הקליניקה ליוותה את המועצה בהליכי התכנון הקשורים בהקמת תחנת המשטרה ביישוב. כחלק מכך סייעה הקליניקה בהכנת ערר למועצה הארצית לתכנון ובניה כנגד החלטת הועדה המחוזית וליווי בדיון שהתקיים במועצה הארצית במעמד הצדדים. בעקבות הערר התקבלה החלטה שמקבלת את עמדת המועצה לגבי חלופה אפשרית למיקום התחנה.

סטודנטים : יונתן לוי ויונתן חסדאי.

7. זכויות אדם והמשטרה

א. אלימות שוטרים

חקירת מותו של עצור כתוצאה משימוש בטייזר

הקליניקה פנתה השנה בשיתוף עם הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי למכון לרפואה משפטית ולפרקליטות המדינה בבקשה לבחון ארוע בו אדם מצא את מותו לאחר שהופעלה כלפיו אלימות והוא נורה בטייזר 8 פנים. הפנייה נשלחה לאחר בחינת חומרי חקירת מח"ש שנערכה בעניין זה והשוואתם אל מול החומרים שעמדו בפני המכון לרפואה משפטית בעת מתן חוות הדעת בדבר סיבת המוות. בפנייה זו אנו מפרטים מידע רלוונטי שלא עמד בפני המכון בעת קביעת סיבת המוות: שימוש רב בטייזר כלפי

המנוח והפעלת אלימות קשה כלפיו, עדויות כי המנוח נרגע ותיקשר במהלך האירוע, עדויות המצביעות על רגישות לכאב מצידו של המנוח והטלת ספק באפשרות של שימוש בסמים. בטענו כי מאחר והוצגה לנציגי המכון תמונה עובדתית חסרה בנקודות קריטיות לקביעת סיבת המוות, יש לקיים בדיקה חוזרת של מסקנות חוות הדעת בדבר סיבת המוות.

במענה לפנייתנו נמסר כי הוחלט להעביר את המקרה לבדיקה חוזרת של המכון לרפואה משפטית לבחינת חקירת המוות.

סטודנטים : חזי קצב ושובל ברזאני.

סיקור בתקשורת : <https://www.youtube.com/watch?v=z6d89YzgTIg>

תקיפה במעצר

הקליניקה המשיכה השנה לטפל בתביעה נזיקית בגין תקיפה שבוצעה לפני מספר שנים על ידי שוטרים כנגד עצור בתחנת המשטרה. כתוצאה מהתקיפה, נחבל העצור באופן קשה בידו. התובע נותר מוחזק במעצר ללא טיפול משך שעות ארוכות ורק לאחר שהחמיר מצבו נלקח לטיפול בבית החולים. למרות חומרת האירוע, לא נמצא במסמכי המשטרה תיעוד כלשהו על החבלה בידו או אף על לקיחתו על ידי השוטרים לבית החולים. כתוצאה מהחבלה, נגרמה לתובע נכות צמיתה בידו.

ת"א (שלום ת"א) 52611-05-18 קוסינסקי נ' מדינת ישראל

סטודנטיות : הדיל אבו סאלח וניבאל באבא.

ב. איזוק בפומבי

הקליניקה טיפלה השנה - בשיתוף הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי - בהגשת תביעת נזיקין בשם עציר שהובל בפומבי כשהוא אזוק בידי וברגליו. במסגרת התביעה אנו מייחדים מקום נרחב לכך שקיימת פרקטיקה פסולה ולא חוקית של הובלת עצורים אזוקים בפומבי, תוך השפלתם וביזויים במרחב הציבורי. בתביעה אנו עומדים על כך שלמרות שנמתחה על המדינה ביקורת קשה בעבר, מקרים אלו ממשיכים ונראה כי המשטרה ושירות בתי הסוהר אינם מפנימים את הפגיעה הקשה שאיזוק בפומבי גורם לעצורים ולזכויותיהם. השנה המשיך ניהול התיק, התקיים משא ותן בין הצדדים שבסיומו הושגה הסכמה כי התובע יפוצה בסכום של 5000 ₪.

סטודנטים : עדי עמית ועומר הלפרין.

ג. ניסיון לסחיטה מינית כנגד אישה בזנות

השנה הקליניקה עבדה על הכנת תביעת פיצויים בשם אישה בזנות שנסחטה על ידי שוטר במהלך עיסוקה. השוטר הגיע למקום בה הייתה התובעת עם "לקוח" והורה לה להחזיר את הכסף ללקוח. משסירבה לעשות כן הוא איים להטיל עליה קנס. לאחר מכן, הציע השוטר כי יימנע מלהטיל עליה קנס באם תעשה לו "הנחה". בגין מעשים אלה, נפתחה חקירת מח"ש כנגד השוטר שהביאה להעמדתו לדין והרשעתו.

סטודנטים : גילי אמודי ורועי שטאובר.

8. זכויות חברתיות כלכליות

א. הזכות לחשמל

הקליניקה המשיכה השנה בפרויקט ביסוס הזכות לחשמל כזכות יסוד ובחינת מדיניות חברת החשמל לגביית חובות. עבודת הסטודנטים השנה כללה מספר מרכיבים :

1. השנה הגישה הקליניקה עתירה עקרונית לבג"ץ התוקפת את אמות המידה של חברת החשמל המעגנות את ניתוק החשמל ככלי מרכזי לגביית חובות. העתירה הוגשה בשם 4 עותרים פרטניים ובשם איגוד העובדים הסוציאליים, האגודה לזכויות אזרח , ורופאים לזכויות אדם. בעתירה דרשנו לאסור על חברת החשמל להשאיר אנשים ללא אספקת חשמל שמספיקה לקיום בכבוד, ולאסור על ביצוע פעולות ניתוק כאמצעי לחץ דורסני לגביית חובות. בג"ץ 4988/19 מויסה ואח' נגד הרשות שירותים ציבוריים חשמל ואח'

2. ליווי ותמיכה בעובדים סוציאליים וטיפול מול רשות החשמל וחברת החשמל בעשרות רבות של מקרים פרטניים של ניתוקי חשמל. הטיפול כולל קבלת המקרה, ניתוח משפטי שלו, קבלת מידע ומסמכים רלוונטיים מהפונים, ניסוח פנייה לחברת החשמל ורשות החשמל וטיפול בנושא עד למציאת פתרון.

סטודנטים : אביב ארנון ורחלי וסרמן.

ב. הזכות לבריאות וזכויות בעלי מוגבלות

הפליית נשאי HIV בבתי אבות

נמשך השנה הטיפול בתביעה אזרחית בשם נשא HIV שהופלה בקבלה לבית אבות בשל נשאותו. מדובר בתיק פרטני בעל חשיבות עקרונית רחבה נוכח קיומם של מקרים רבים בשטח בהם בתי אבות מסרבים לקלוט נשאי HIV. מקרים אלו הופכים עקרוניים וחשובים במיוחד לאור העלייה בתוחלת החיים של נשאי ה-HIV והזדקנות אוכלוסיית הנשאים.

השנה התקיימו דיוני הוכחות בהליך. לאחר סיום החקירות ובהמלצת בית המשפט שילמו הנתבעים לתובע, במסגרת הסכם פשרה, פיצוי בסכום של 50,000 ₪.

ת"א (שלום פ"ת) 10690-01-17 בקרמן נ' בית אבות נאות יהוד

סטודנטים : שיר כהן ושלומית קרופניק.

סיקור ההליך בתקשורת :

https://www.mako.co.il/news-israel/health-q2_2016/Article-4f5cd47a7d85451004.htm

הפליית אדם עם כיסא גלגלים בטיסה

נמשך הטיפול בתביעה אזרחית לבית משפט השלום לפיצוי אדם עם כיסא גלגלים שהורד מטיסה בשל טענת חברת התעופה כי אינה יכולה להטיס את כיסא הגלגלים הממונע שלו. התביעה הוגשה נגד חברת ישראייר, חברת התעופה הזרה והחברה שמספקת את שירותי הקרקע בנתב"ג.

השנה התקיים דיון בבית המשפט והוכנו תצהירי עדות ראשית.

ת"א (שלום) 16943-07-17 ולדי גור ארי נ' ישראיר ואח'

סטודנטים : חזי קצב ושובל בראזני.

סקירה בתקשורת : <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4859397,00.html>

פנייה להנגשת קורסים לרענון נהיגה ומבחנים עיוניים של משרד הרישוי לחרשים וכבדי שמיעה

השנה המשכנו לטפל בסוגיית הנגשת מבחנים עיוניים לנהיגה בעל פה (מבחני תיאוריה) לאוכלוסיית כבדי השמיעה והחירשים באמצעות הספקת שירותי תרגום לשפת הסימנים. מסתבר שמשרד הרישוי אינו מנגיש שירותים אלה אף שהוא חייב לעשות כן. הנושא הפך מורכב יותר כאשר שירותים אלה הופרטו לאחרונה ונדרשת בדיקה עובדתית מקיפה יותר שנעשית על ידי עמותת "שמע" – לחינוך ושיקום ילדים ונוער חרשים וכבדי שמיעה.

סטודנטים : איתמר בכר ושי דרומי.

9. דת ומדינה

א. קבורה אזרחית

גם השנה נמשך פרויקט הסיוע לאנשים להגיש תביעות לבית המשפט לתביעות קטנות כנגד המדינה להשבת כספים שנאלצו לשלם בגין קבורה אזרחית של יקיריהם. בפרויקט נוטלים הסטודנטים חלק פעיל ביותר, החל מפגישה עם לקוחות ועד להכנת התביעות וליווי בבית המשפט.

השנה טיפלו הסטודנטים בתביעה ייחודית שעסקה בהליך של שריפת גופה. התביעה נדחתה על ידי בית משפט השלום והוגשה בקשת רשות ערעור לבית המשפט המחוזי שנדחתה.

רת"ק 19-01-47259 ישי נ' המשרד לשירותי דת

סטודנטים : אנה אלנפורט ושחר זרקו.

ב. כנס הדרת נשים

הקליניקה הייתה מעורבת השנה בכנס בנושא הדרת נשים : אתגרים עכשוויים ועתידיים. במסגרת הכנס הציגו הסטודנטיות בפני הקהל מחקר אמפירי עליו עבדו במסגרת הקליניקה שבחן מגמות סיקור הדרת נשים בעיתונות העברית בין השנים 2000-2018.

סטודנטיות : שיר כהן ושלומית קרופניק.

ג. הסדרת סוגיית תרומת הזרע בישראל

הקליניקה עבדה השנה על הכנת מסמך הערות לתזכיר חוק בנקי הזרע בשם **העמותה להסדרת תרומות הזרע בישראל**. במסמך זה התייחסות למספר סוגיות בתזכיר החוק שאינן נותנת מענה מספק למצב הקיים כיום. המסמך מצביע על פגיעה אפשרית בזכויות הילד כתוצאה מההסדר המתגבש, על קיומה של אבחנה בין זכויותיהם של זוגות חד מיניים ואימהות יחידניות לבין זכויותיהם של זוגות הטרו-סקסואליים נשואים ועל העדר קיומו של מנגנון לפיקוח וביקורת על יישום ההצעה.

סטודנטים : עומר הלפרין ועדי עמית.

ג. הקליניקה לזכויות ניצולי שואה וא/נשים בזקנה

1. מבוא ותמצית

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה הקליניקה בהנחייתה האקדמית של פרופ' דפנה הקר ובהנחייתם הקלינית של עו"ד יעל הבסי-אהרוני ועו"ד נדב דישון. בקליניקה נטלו חלק 16 סטודנטים.

בשנה זו הקליניקה המשיכה לעסוק בנושאי רחב רבים הנוגעים לניצולי שואה ולזכויותיהם, כמו גם במתן שירות לניצולי שואה בתחומים הנוגעים לגילם ולמצבם הרפואי. לצד זאת העניקה הקליניקה שירות גם לא/נשים בזקנה אשר אינם ניצולי שואה במגוון רחב של הליכים וסוגיות.

הקליניקה מאמינה במתן שירות מונגש ככל האפשר לניצולי השואה ולא/נשים בזקנה, ולכן הרוב המוחלט של לקוחות הקליניקה זוכים ל**ביקור בית מקצועי** מטעמה. זהו **שירות ייחודי** שכמעט אינו מסופק על ידי גורמים משפטיים אחרים המטפלים באוכלוסיות אלה. ביקורי הבית נערכים על ידי עורכי הדין של הקליניקה, בליווי צוות סטודנטים. הסטודנטים אמונים על המשך הקשר הישיר עם הלקוחות לאחר הביקור, וזמינים לכל שאלה.

השנה טיפלה הקליניקה ב**380 פניות ובכ-30 תיקים**. בנוסף לביקורי הבית ביקרה השנה הקליניקה ב**5 מרכזי יום** של קשישים הפועלים בדרום ומרכז תל אביב, קיימה שם הרצאות על זכויות של א/נשים בזקנה, וקיבלה במקום קהל בנושאים שונים. הקליניקה נפגשה עם **עשרות עובדים סוציאליים ונותני שירותים** לא/נשים בזקנה במחלקות לשירותים חברתיים, מרכזי יום, מועדונים, עמותות ועוד.

פן מרכזי בעבודת הקליניקה הוא שבכל תיק פרטני בו היא עוסקת נבחן גם ההיבט העקרוני. השנה עסקה הקליניקה בנושאים עקרוניים רבים הנוגעים לניצולי שואה ולא/נשים בזקנה, ובהם הנושאים הבאים (פירוט יובא בהמשך):

1. הכרה במחלות מוסבות מסכרת כקשורות לרדיפות הנאצים.
2. קידום זכויות ניצולי שואה יוצאי בולגריה.
3. הפער הגדול בפיצויים בין ניצולי שואה המפוצים על ידי גרמניה לאלו המפוצים על ידי ישראל.
4. שמירה על זכויותיהם של צרכנים זקנים וניצולי שואה שנוצלו על ידי חברות שיווק טלפוניות.
5. שמירה על הטבות נלוות להשלמת הכנסה של א/נשים בזקנה וניצולי שואה.
6. זכויות דיירים זקנים וניצולי שואה בדיוור הציבורי.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

בשיעור האקדמי המלווה את העבודה המעשית בקליניקה עברנו יחד עם הסטודנטים בין נקודות מבט שונות על המפגש בין זקנה ומשפט, וכן העמקנו בזכויות ניצולי שואה.

הקליניקה **אירחה את פרופ' ז'וזה ברונר, מי שהקים את הקליניקה (ופרש בשנה שעברה לגמלאות), לסדרת הרצאות בנושא זכויות ניצולי השואה**. ההרצאות סקרו בין היתר את הרקע למערך הפיצויים לניצולי שואה כפי שאנו מכירים אותו היום - ההסכמים הבין לאומיים, החקיקה הגרמנית, החקיקה הישראלית וההתפתחויות הפסיקטיות שיצרו את תמונת המצב הנוכחית של זכויות ניצולי השואה בישראל. עו"ד יעל הבסי-אהרוני, אחת המנחות הקליניות, השלימה סדרה זו בהרצאה על ההתפתחויות בתחום בשנים האחרונות והאתגרים להמשך.

השיעורים האחרים בקליניקה עסקו בתיאוריה של משפט וחברה, בדגש על נקודת המבט של הזקנה והזדקנות האוכלוסייה. הקליניקה אירחה מרצים אורחים שעוסקים בתחום הזקנה, עורכי דין כמו גם מומחים מתחומים אחרים: ד"ר מיקי שינדלר, עו"ד ועו"ס, המתמחה במניעת אלימות נגד זקנים; עו"ס יוסוף אבו-שקרה, מנהל המדור לקשיש בעיריית אום אל-פאחם שהרצאתו התמקדה בא/נשים בזקנה בחברה הערבית והמפגש שלהם עם שירותי הרווחה; גב' מירב בר יואב, סגנית מנהלת בית הספר לפיזיותרפיה בבית החולים שיבא, סקרה את מערכת הבריאות והשירותים לא/נשים בזקנה; איתי אייגנס, ראש צוות החדשנות מטעם קרן בלומברג בעיריית תל אביב, נתן הרצאה מרתקת על פיתוח מדיניות עירונית; פאנל בנושא סוגיות מחיי היום יום של א/נשים בזקנה עסק בדיור - עו"ס דוד קורץ הציג את האגודה לדיור משותף; בתחבורה - מר גיל יעקב, מנכ"ל 15 דקות - ארגון צרכני תחבורה ציבורית בישראל – הציג את הקשיים הייחודיים של א/נשים בזקנה ואת הפעילות בתחום זה ובבני משפחה מטפלים - מר נועם ליפשיץ-טילינגר (גרונטולוג), מעמותת CareGivers Israel הציג את האתגרים של בני המשפחה המטפלים בא/נשים בזקנה.

לאחר כמה שנים של הפסקה חידשה הקליניקה השנה את הסיור השנתי - בסיור ביקרנו במרכז הגריאטרי צהלון המציע מענים לא/נשים בזקנה ברמות תפקוד שונות, ממרכז יום לעצמאים, מרכז יום למי שסובל מירידה קוגניטיבית ועד מחלקות אשפוז לסיעודיים ותשושי נפש. את הסיור במרכז הובילה עו"ס רננה לוי-חבשוש, מנהלת השירות הסוציאלי במרכז שהציגה את העשייה המגוונת כמו גם את האתגרים שפוגש הצוות. לאחר מכן זכינו להתארח בסניף הביטוח הלאומי ביפו ולשמוע את הרצאותיהן של מנהלת מחלקת זקנה ושארית בסניף, גב' רבקה כהן ושל מנהלת מדור הייעוץ לקשיש בסניף, גב' בת שבע לוי וכן נפגשנו עם עו"ס אודליה דורון, עו"ס לפי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות מהמחלקה לשירותים חברתיים שער יפו, לשיחה על המפגש היום יומי שלה כעו"ס עם המשפט.

כמדי שנה, המטלה האקדמית המסכמת את שנת הלימודים הייתה קיומו של ראיון עם אדם בזקנה (לרבות ניצולי שואה) החיה בעוני. ראיונות מרתקים אלו הוצגו בכיתה ובהמשך מתבקשים הסטודנטים לכתוב על בסיסם עבודה המתייחסת למקומו של המשפט בחייו של האדם בזקנה. הנושאים העולים בראיונות אף מהווים בסיס להמשך הפעילות של הקליניקה ולפרוייקטים עתידיים.

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

הקליניקה ממשיכה לעסוק בזכויותיהם של ניצולי שואה, תוך שמירה על נקודת מבט רחבה וקידום תיקים שיש בהם כדי להשפיע על מעגלים רחבים של ניצולי שואה.

אמנם ניתן לראות כי הרשות לזכויות ניצולי שואה פועלת לא פעם באופן אקטיבי להגיע לניצולי שואה ולמצות את זכויותיהם אך למרבה הצער, המידע אותו היא מוסרת אינו תמיד מדויק ובמקרים רבים נדרש מאבק עיקש על מנת שניצולי שואה יקבלו את מלוא זכויותיהם. במהלך השנה סיימה הקליניקה את הטיפול בשני תיקים בהם נמנעה הרשות לזכויות ניצולי שואה מלמסור את מלוא המידע וכתוצאה מהטיפול של הקליניקה קיבלו הניצולים עשרות אלפי שקלים המגיעים להם. **לפסקי הדין יש השלכה גם על ניצולים אחרים במצב דומה.**

הקליניקה הכינה ושלחה השנה (בשיתוף עם עו"ד אפי מיכאלי) מכתב טרום-בג"ץ חשוב לראש הממשלה, לשר האוצר וליועץ המשפטי לממשלה, בסוגיית הפער בפיצויים בין ניצולי שואה המפוצים על ידי גרמניה ואלו המפוצים על ידי מדינת ישראל. מדובר בפער מצטבר שנאמד במיליארדי ש"ח לאורך השנים. לצורך כך הקליניקה השקיעה עבודה רבה במחקר ובפיתוח של נקודת מבט משפטית

חדשנית לתקיפה של סוגיה מורכבת זו, וגיבשה טענה משפטית שתוכל לשמש בסיס לעתירה שתוגש לבג"ץ בנושא.

בייצוגם של א/נשים בזקנה, שאינם בהכרח ניצולי שואה, עסקה הקליניקה השנה במגוון רחב במיוחד של נושאים: הקליניקה הופיעה בשמם של לקוחות בבתי משפט לענייני משפחה בנושא כשרות משפטיות ואפטרופסות, ובמספר דיונים בבית המשפט המחוזי בשמם של לקוחות אשר נוצלו על ידי חברת שיווק טלפונית; הקליניקה ערכה פניות מקדימות לתביעה שתוגש בקרוב בעניינם של א/נשים בזקנה החיים בעוני ואינם מקבלים הטבות נלוות להשלמת הכנסה, בשל סעיפים מפלים בנהלי המוסד לביטוח לאומי ולעיתים אף בניגוד לחוק; הקליניקה חברה לעורכי דין נוספים להגשת תביעה ייצוגית נגד חברת שיווק ישיר בשל הפרות חוזרות ונשנות של חוק הגנת הצרכן ועוד, ואף פיתחה פרויקט קהילתי ייחודי בשיתוף עם דקנאט הסטודנטים, היחידה למעורבות חברתית והחוג לפיזיותרפיה באוניברסיטת תל אביב, וכן עם עיריית תל אביב יפו. נרחיב על נושאים אלה בפרקים הבאים.

עו"ד יעל הבסי-אהרונאי ייצגה השנה את הקליניקה בשולחן העגול [הבין מגזור](#) של משרד ראש הממשלה בנושא 'אזרחות ותיקה פעילה', המורכב מנציגי המגזר הציבורי, המגזר העסקי והחברה האזרחית. השולחן העגול נפגש מדי חודש במשך חצי שנה ותוצריו מהווים בסיס להמשך פעילות הממשלה בנושא. דוגמא לפעילות השולחן ניתן למצוא בתהליך [שיתוף הציבור](#) שנערך מטעם השולחן.

המענה הטלפוני של הקליניקה המשיך לפעול גם השנה. הסטודנטים קיבלו הנחיה צמודה בכל הקשור למענה טלפוני, ובכלל זה כיצד לשוחח עם לקוח, אילו שאלות לשאול/לא לשאול; כיצד להנגיש את הזכויות השונות ללקוחות; מהם הסימנים המעידים על אי מיצוי זכויות; החשיבות של התייחסות למאפיינים ייחודיים של לקוחות זקנים - כיבוד פרטיותו ורצונו של הלקוח לדון בנושאים מסוימים בלבד; וכיוצא בזה.

4. נושאים עקרוניים שבהם עסקה הקליניקה

א. טרום בג"ץ - פיצוי שורדי שואה שזכותם לפיצוי מגרמניה הופקעה במסגרת הסכם

השילומים

הקליניקה עבדה השנה רבות לקידום עתירה שתדרוש לפצות באופן הולם את ניצולי השואה שזכותם לתביעת פיצוי מגרמניה הופקעה במסגרת הסכם השילומים משנת 1953. דו"ח ועדת החקירה הממלכתית בנושא הסיוע לניצולי השואה בראשות השופט (בדימוס) דליה דורנר קבע כי לניצולים שנאלצו לקבל פיצוי ממדינת ישראל נגרם נזק של 1,600,000-600,000 ₪ לכל אחד לאורך השנים, ובמצטבר - מיליארדי שקלים - וזאת בשל הפער בשיעור הפיצוי בין ישראל לגרמניה.

שלילת זכותם של ניצולי השואה לתביעה בגרמניה וגובה הפיצוי בישראל נידונו לא פעם בבתי המשפט בישראל. מכיוון שכך, ברור היה לקליניקה כי יש למצוא זווית משפטית אשר טרם נידונה בבתי המשפט ואשר תוכל לעמוד בלבו של הליך משפטי נוסף, אשר גם אם לא יגיע לפסק דין תקדימי, עשוי להביא בעצם קיומו לשינוי המיוחל.

הקליניקה ביצעה מחקר מעמיק וכתבה חוות דעת משפטית שבין השאר עוסקת בהשוואה בין הפקעת זכות התביעה בגרמניה לבין הפקעת זכות במקרקעין, ושמצדיקה פיצוי הולם בגין הפקעת הזכות לתביעה בגרמניה.

בהמשך לכך ניסחה הקליניקה מכתב טרום בג"ץ מפורט אשר נשלח בשם הקליניקה ובשם עו"ד אפי מיכאלי לראש הממשלה, לשר האוצר וליועץ המשפטי לממשלה. לאחרונה נתקבלה תגובת הרשות לזכויות ניצולי שואה, והקליניקה ממשיכה לתמוך במהלך המשפטי.

סטודנטים : ספיר יצחקי וחיה פרבר.

ב. זכויות ניצולי שואה יוצאי בולגריה

בשנים 2014-2016 הוכרו למעלה מ-20 עיירות וכפרים בבולגריה כמקומות בהם פעל גטו. ההכרה בגטאות אלו משמעותית מאוד לזכויותיהם של ניצולים יוצאי בולגריה. עבור ניצולים שעלו עד שנת 1953 המשמעות היא שינוי בקריטריונים להכרה במחלות שונות. עבור מי שעלו אחרי 1953 המשמעות גדולה אף יותר - מעבר מזכאות למענק שנתי לזכאות לקצבה חודשית, פער של לפחות 22,000 ₪ מדי שנה. בשנים שחלפו ניהלה הקליניקה תיקים בהם התברר שהרשות לזכויות ניצולי שואה לא עדכנה את הניצולים בדבר השינוי החשוב ובוודאי לא פעלה מיוזמתה למיצוי זכויותיהם המעודכנות. לאחר פעילות ממושכת מול הרשות, הצהירה האחרונה כי תידע את הניצולים יוצאי בולגריה אודות עדכון רשימת הגטאות. בשנת 2016 שלחה הרשות מכתבים לאלפי יוצאי בולגריה ובהם מפורטים הגטאות שהוכרו והנחיות כיצד על הניצולים לפעול לצורך מיצוי זכויותיהם.

בסוף שנת 2017 פנתה אל הקליניקה יוספינה, ניצולת שואה יוצאת בולגריה, שעלתה לארץ בשנות ה-60. בביקור בית שנערך אצלה עיין צוות הקליניקה במכתב שקיבלה בדבר ההכרה בגטאות החדשים והופתע לגלות כי הרשות הטעתה אותה, כמו גם אלפי ניצולים אחרים, והפנתה אותה להליך בירוקרטי ארוך ומיותר שגרם לה להפסד של אלפי שקלים. הקליניקה פנתה בשמה של יוספינה לרשות לזכויות ניצולי שואה בדרישה שזו תתקן את הנזק שנגרם ליוספינה ותעניק לה זכאות רטרואקטיבית מיום שהוכר הגטו בו שהתה. הרשות לא השיבה לפניה, ובשנת הלימודים תשע"ח הוגש ערר לוועדת הערר שבבית משפט השלום בתל אביב.

במהלך שנת הלימודים תשע"ט התקבל פסק הדין - **בית המשפט קיבל את טענת הקליניקה שהרשות לזכויות ניצולי שואה הטעתה את ניצולי השואה יוצאי בולגריה ומתח עליה ביקורת חריפה בשל כך**. בעניינה של יוספינה קבע בית המשפט כי הרשות תעניק לה זכאות רטרואקטיבית מיום המכתב המטעה.

עוד בטרם ניתן פסק הדין סייעה הקליניקה ליוספינה במיצוי זכויותיה, סיוע שהביא לתוספת של כ-2,800 ₪ מדי חודש. בעקבות פסק הדין קיבלה יוספינה 14,000 ₪ בגין הזכאות הרטרואקטיבית ואנו ממתינים להחלטה בבקשה לזכאות רטרואקטיבית נוספת בסך כ-5,500 ₪.

מאז קבלת פסק הדין פועלת הקליניקה להפיץ את המידע בדבר הטעיית הרשות את הניצולים בקרב הציבור וארגונים העוסקים בזכויות ניצולי שואה, כמו גם מול הרשות לזכויות ניצולי שואה **בדרישה לתיקון העוול שנגרם לכלל הניצולים**.

לקריאת פסק הדין לחצו [כאן](#).

לכתבת טלוויזיה ב'תכנית חיסכון' בערוץ 12 על פסק הדין בהשתתפות הקליניקה, לחצו [כאן](#).

לריאיון בתכנית הרדיו של "כאן ב" 'זה מגיע לכם', בהשתתפות הקליניקה, לחצו [כאן](#).

פעילות זו של הקליניקה השפיעה על אלפי ניצולים נוספים. לאחרונה הוכרו כ-20 גטאות נוספים ברומניה. ניתן לראות כי [בהנחיות הרשות לזכויות ניצולי שואה](#) שפורסמו בעקבות הכרה זו, טענות

הקליניקה שנתקבלו בפסק הדין הופנמו על ידי הרשות וההנחיות שניתנו תואמות את קביעות בית המשפט.

סטודנטים : ספיר יצחקי וחיה פרבר.

ג. הליך עקרוני להוכחת קשר סיבתי לרדיפות הנאצים בפני ועדת הערר לפי חוק נכי

רדיפות הנאצים

הקליניקה ייצגה השנה, במינוי האגף לסיוע משפטי, את א', שורד שואה מהמעגל הראשון, בפני ועדת הערר לפי חוק נכי רדיפות הנאצים. מחלת הסוכרת בה לקה א' הוכרה כקשורה בקשר סיבתי של 100% לרדיפות הנאצים. במרוצת השנים לקה א' באירוע מוחי, דמנציה, ופרפור פרוזדורים. הגם שסוכרת מהסוג בו לקה א', אשר כאמור הוכרה כבר כקשורה לרדיפות, מהווה גורם סיכון (Risk Factor) בשיעור משמעותי לכל המחלות הנ"ל, הרשות לזכויות ניצולי השואה סירבה להכיר בהן כנובעות מהרדיפות ולהעניק לו פיצוי בגין. על החלטה זו הוגש ערר. במהלך השנה נערכו חקירות נגדיות למומחים הרפואיים שהגישו חוות דעת מטעם הצדדים, וכן הוגשו סיכומים. הרשות לזכויות ניצולי השואה העלתה בסיכומיה טענות עקרוניות אשר היה הכרחי להפריך, על מנת להגן על זכויות שורדי שואה רבים אחרים. כך למשל, טענה הרשות כי לא ניתן להכיר בקשר סיבתי בין מחלה מוכרת מכוח מסקנות ועדת שני למחלה המוסבת ממנה. דהיינו, לשיטת הרשות, קשר סיבתי בין מחלה לבין רדיפות הנאצים, אשר כידוע התרחשו לפני למעלה מ-75 שנים, קיים רק בדרג ראשון. זאת, גם כאשר מחלה מסוימת הוכרה כנובעת מהרדיפות, וכאשר הוכח שמחלה זו תרמה בסבירות גבוהה להתפרצות המחלה הנוספת. גישה זו אינה עולה בקנה אחד עם מדיניות הרשות וועדות הערר השונות לאורך השנים, וקבלתה עלולה להביא לנסיגה לאחור במדיניות הכרה במחלות במסגרת חוק נכי רדיפות הנאצים. כך גם, טענה הרשות, כי לא די בהוכחה שמחלה מסוימת גורמת בסבירות גבוהה לאחרת, אלא כי יש להוכיח באופן מדעי וחד משמעי את הקשר הסיבתי בין שתי המחלות. טענה זו מטילה לדעת הקליניקה נטל בלתי סביר על השורד, וקבלתה תביא הלכה למעשה לכך שלא ניתן יהיה להוכיח קשר סיבתי כמעט בכלל בין מחלות המתפרצות אצל שורדי שואה, לבין רדיפות הנאצים.

פסק הדין, שניתן בתחילת יולי האחרון, קבע כי האירוע המוחי והדמנציה מהם סובל א' קשורים בקשר מלא לסוכרת, על אף קיומם של גורמים אחרים שהרשות ניסתה לטעון שמנתקים את הקשר ביניהם. לאור המחקר הרפואי ההולך ומתרחב בדבר הקשר בין סוכרת למחלות אלו, **קביעה זו תוכל לשמש ניצולים רבים אחרים**. בית המשפט אף התייחס בפסק הדין לנטל ההוכחה הנדרש מניצולי שואה וקבע כי הנטל הוא להוכחה של קשר 'מתקבל על הדעת' בלבד **ולא נטל מוגבר כפי שניסתה הרשות לטעון**. קביעה חשובה נוספת בפסק הדין מתייחסת לשיעור הקשר בין המחלות, כאשר פסק הדין חוזר על קביעות בפסק דין קודם (שהרשות טענה לבטלותו בזמן הדיון) לפיהן בהסתברות של למעלה מ-50% לקשר סיבתי בין מחלות יש להכיר בקשר סיבתי מלא ביניהן.

בעקבות פסק הדין התקיימה ועדה רפואית בעניינו של א', אשר קבעה כי הוא זכאי לתגמול מיוחד של 30% תוספת לתגמול החודשי. אנו ממתנים לפרטים המלאים מהרשות לזכויות ניצולי שואה אך להערכתנו החלטה זו תעניק לאי זכאות רטרואקטיבית של כ-55,000 ₪ ותוספת חודשית של כ-1,500 ₪ לכל הפחות.

סטודנטים : שרה טליסמן ואלון לוקסנבורג.

ד. הגנה על זכויות צרכנים קשישים – סעיף 10א לחוק כרטיסי חיוב

הקליניקה לקחה השנה חלק בהליך פירוק של חברת שיווק טלפונית בשם 'צריכה ומיגון ישיר בע"מ', וייצגה בהליך זה מספר לקוחות זקנים של החברה אשר חוייבו על ידה בגין שירות אותו כלל לא רצו לרכוש. נגד החברה וראשיה מתנהלת בימים אלו חקירה במשטרה בחשד לכך שהונו קשישים וגרמו להם לשלם בעסקאות תשלומים לחברה עבור שירות "ביטוח" למוצרי חשמל, עסקאות שהלקוחות לא הבינו את מהותן, לא היו מעוניינים בהן והשירות בסופו של דבר כלל לא ניתן. הקליניקה ביקשה, בשם שלוש מלקוחות החברה, להשיב את כל הכספים שנגבו מלקוחות החברה לאחר המועד בו הוגשה בעניינה בקשת פירוק. בקשת הקליניקה נסמכה על הוראות סעיף 10א לחוק כרטיסי חיוב, הקובעות כי כספים ששולמו על-ידי לקוחות של חברה שהוגשה בעניינה בקשת פירוק, יישמרו אצל חברת כרטיסי האשראי ולא יועברו לחברה שבפירוק. כמו כן, קובע הסעיף כי אם ניתן צו פירוק, יושבו כספים אלו לידי הלקוחות. הרציונל שבבסיס הסעיף הוא להעניק הגנה מורחבת ללקוחות חברה שבפירוק, במקרים בהם החברה התפרקה מבלי שהם קיבלו שירות ו/או מוצר שהזמינו. חרף הוראותיו הברורות של הסעיף, לפני הצטרפות הקליניקה להליך, אישר בית המשפט לחברות האשראי, באישור ב"כ כונסת הנכסים הרשמית, להמשיך להזרים את הכספים לקופת הפירוק של החברה. בימים אלו, **בעקבות עמדת הקליניקה, שינתה המדינה את עמדתה, והודיעה כי היא סבורה שיש להשיב את הכספים ללקוחות**. הסכום המוערך להשבה ללקוחות עומד על כ-2 מיליון ש"ח. בקשת הקליניקה עודנה תלויה ועומדת והחלטה צפויה להינתן בשבועות הקרובים. הקליניקה תמשיך לעסוק בתחום עושה הקשישים וסעיף 10א לחוק גם בשנה הבאה, וזאת הן במישור הצטרפות להליכי פירוק של חברות טלמרקטינג, והן במישור קידום חקיקה ורגולציה.

לכתבות טלוויזיה בנושא ב'תכנית חיסכון' בערוץ 12 בהשתתפות הקליניקה - לחצו [כאן](#) ו**כאן**.

סטודנטים: טלי אדיסמן ועומר אופיר.

ה. תביעה ייצוגית נגד חברת טלמרקטינג שניצלה קשישים

הקליניקה ניסחה במהלך השנה טיוטת בקשה לאישור תובענה ייצוגית, אשר בכוונתה להגיש נגד חברת טלמרקטינג בשם 'פמלי דיל בע"מ', וכן נגד בעל המניות היחיד ונושאת המשרה בחברה זו. הליך זה מבוסס על עדויות רבות לכך שהחברה ניצלה קשישים וגרמה להם למסור את פרטי כרטיס האשראי שלהם ולחייב אותם בסכומים משמעותיים עבור מוצרים שלא רצו ולא הזדקקו להם. נגד חברה זו אף פורסמה הודעה של הרשות להגנת הצרכן על כוונה להטיל נגדה עיצום כספי. מאחר שחברות טלמרקטינג נוטות לסגור את פעילותן ולהיפתח תחת אישיות משפטית חדשה באופן תדיר, וכך להימנע מאחריות משפטית, הוחלט לצרף כמשיבים להליך זה גם את נושאת המשרה ובעל המניות היחיד בה, וזאת לאחר שהושגו ראיות למעורבות ישירה שלהם בעוולות שביצעה החברה. הצלחת הליך זה תביא אפוא לקידום משמעותי של המאבק בתופעת ניצול הקשישים על-ידי חברות טלמרקטינג, הן משום שתייצר הרתעה מפעילות כזו בעתיד, והן משום שתפגע באפשרות האנשים העומדים מאחורי חברות אלו להתחבא מאחורי מסך ההתאגדות, וכך להגן על עצמם מאחריות כלפי לקוחות החברה. התובענה הייצוגית צפויה להיות מוגשת בתקופה הקרובה.

סטודנטים: דניאל אילני ואורי מורד.

ו. פינוי דיירים (לרבות ניצולי שואה) ממוסד סיעודי

למענה הטלפוני של הקליניקה הגיעה פנייתה של ר', בתה של מ', הסובלת מדמנציה ומתגוררת זה 7 שנים במחלקה לתשושי נפש של מוסד גריאטרי בצפון. לדבריה של ר' כחודשיים קודם לכן הוזמנה לשיחה במוסד הגריאטרי, שם הודיעה לה הנהלת המוסד כי היא מתבקשת למצוא לאמה מקום חלופי כיוון שהמוסד החליט לפנות את כל הדיירים הממומנים על ידי משרד הבריאות ב"קוד סיעודי". לר' התברר כי רבים מהדיירים כבר הועברו על ידי בני משפחותיהם למוסדות אחרים וחלקם ויתרו על מימון משרד הבריאות ועברו לשלם באופן פרטי למוסד. ר' פנתה למשרד הבריאות באמצעות מוקד המשרד לאזרחים ותיקים אך נענתה כי הנושא מטופל ומלווה על ידי משרד הבריאות. הקליניקה החלה לפנות בעניינן של ר' ומ' למשרד הבריאות בטענה שלאור ההסכם בין משרד הבריאות לבין המוסד אין לאחרון זכות לפנות את דיירי "הקוד הסיעודי" אלא בנסיבות ייחודיות, אשר אינן מתקיימות במקרה זה.

בעקבות פניות הקליניקה הורה משרד הבריאות על הקפאת פינוי הדיירים וזימן את המוסד לשימוע בפניו. משסירב המוסד להקפיא את פינוי הדיירים, פנה משרד הבריאות לבית המשפט בבקשה למתן צו האוסר על פינוי הדיירים. בית המשפט קיים דיון דחוף בו השתתפה עו"ד מהקליניקה, שייצגה את ר' שנכחה אף היא בדיון. הקליניקה הציגה בפני בית המשפט את עמדת הדיירים, שלהם המוסד הוא בית לכל דבר ואת הנזק הרב שעלול להיגרם ממעבר של דיירות ודיירים הסובלים ממצב רפואי וקוגניטיבי קשה למוסד אחר.

בית המשפט נתן צו מניעה זמני האוסר על פינוי דיירי "הקוד הסיעודי" שנותרו במוסד. בחודשים הקרובים צפוי להתקיים ההליך העיקרי, בו תידון בקשת משרד הבריאות לצו מניעה קבוע. הקליניקה צפויה להצטרף להליך ולייצג מספר דיירים שנותרו במוסד, ביניהם **ניצולת שואה בת למעלה מ-90**, ובני משפחותיהם.

סטודנטים: ספיר יצחקי וחיה פרבר.

ז. זכויות דיירים בדיוור ציבורי לזקנים

זה מספר שנים מטפלת הקליניקה בפניות של דיירי דיוור ציבורי המתגוררים הן בדירות בקהילה והן במקבצי דיוור ובתי גיל הזהב. השנה הצטרפה הקליניקה לקואליציית ארגונים למען דיוור ציבורי לקשישים הפועלת להרחבת מענים לאוכלוסייה זו וכן לשיפור התנאים במענים הניתנים לה.

במהלך השנה קיבלה הקליניקה דיווח על מקבץ דיוור בו מתגוררים א/נשים בזקנה, רבים מהם ניצולי שואה, אשר נמצאו זכאים לדיוור ציבורי מטעם משרד הקליטה ותנאי המגורים בו קשים מאוד. צוות הקליניקה נפגש עם דיירי המקבץ וסייר בכמה דירות. הבניין מוזנח מאוד, קירות רבים סדוקים וישנה רטיבות קשה בקירות בדירות בקומות העליונות, הבניין אינו מותאם למגורי אדם בכלל ולא למגורים של א/נשים בזקנה בפרט, במיוחד במצבי חירום. המצב הקשה ביותר נמצא בקומת המרתף שם במשך תקופה ארוכה סבלו הדיירים מהצפות של מי ביוב במסדרונות ובכמה מהדירות, וכן החלונות המעטים אינם מספקים די אור ואוויר.

בשל המצב הרגיש והתלות המוחלטת של הדיירים ביזם הפרטי המפעיל את מקבץ הדיוור, בחרה הקליניקה בשלב ראשון להגיש בקשה להעברתם של 4 דיירים לדירות בקומות העליונות, שם המצב טוב מזה שבמרתף. בפניות בשם הדיירים תוארו תנאי החיים במקבץ וכלל הבעיות בו.

פניות אלו פתחו תכתובת מול משרד הקליטה והיזם הפרטי, אך נכון לכתובת שורות אלו טרם חלה התקדמות כלשהיא בזכויות הדיירים, והקליניקה שוקלת את המשך הדרך. יחד עם זאת, חשוב לציין כי **פניות הקליניקה מטופלות בדרגים הבכירים ביותר במשרד הקליטה** ולדברי הפקידות צפוי להתקבל מענה ממנכ"ל המשרד.

במקביל לפעילות במתחם זה פנתה הקליניקה בבקשות חופש מידע למשרד הקליטה, למשרד השיכון ולעמידר בשאלות שונות הנוגעות לפתרונות הדיור לא/נשים בזקנה. משרד השיכון ועמידר נענו לבקשות והעבירו חומר רב. משרד הקליטה טרם השיב לבקשה ובהתאם למועדים הקבועים בחוק תוגש עתירה לבית המשפט בדרישה להעברת המידע המבוקש.

סטודנטים : מראם חורי וליאור שיכמן.

ח. זכאות להטבות נלוות להשלמת הכנסה - טיפול בניצולי שואה שחשף בעיית מדיניות

בביטוח הלאומי

לקליניקה פנתה בתם של ב' ו', זוג ניצולי שואה, אשר לאחרונה הודיע להם הביטוח הלאומי כי יפסיקו לקבל השלמת הכנסה זעומה אותה קיבלו במשך חצי שנה. יחד עם הפסקת השלמת הכנסה הפסיקו בני הזוג לקבל הטבות נלוות להשלמת הכנסה הכוללות הנחה בדמי ביטוח בריאות, חשמל, ארנונה ותרופות. שווי ההטבות הנלוות הוא אלפי שקלים בשנה, במיוחד כאשר ל' זקוקה לטיפול תרופתי שעלותו, ללא ההנחה, הוא כ-4000 ₪ בחודש.

התברר כי ב' עבד בעבודות ניקיון עד גיל 79.5, אז הרגיש שאינו יכול לעבוד עוד ופנה לביטוח הלאומי לקבלת השלמת הכנסה. הביטוח הלאומי אישר לב' ול' השלמת הכנסה בת 20 ₪ אך הם זכו בהטבות הנלוות. בגיל 80 היה זכאי ב' לתוספת קצבה הקבועה בחוק, אלא שהתוספת הזו הביאה לכך שהכנסות בני הזוג עברו את תקרת ההכנסה לצורך השלמת הכנסה והקצבה בוטלה, ואיתה ההטבות הנלוות. משמעות הדבר היא כי מצבם של בני הזוג הורע בעקבות התוספת.

בעקבות פניית בני הזוג לקליניקה החלה הקליניקה לסרוק את מדיניות הביטוח הלאומי ומצאה כי ישנו חוזר של הביטוח הלאומי, אשר אינו מפורסם, המאפשר את המשך קבלת ההטבות גם לאחר שלילת השלמת ההכנסה, במצבים מסויימים כמו זה של ב' ו', אך רק אם צברו ותק של שנתיים של זכאות. עוד נמצא כי ישנו סעיף בחוק האזרחים הוותיקים המאפשר זכאות להטבות נלוות לאזרחים ותיקים במצבים מסויימים אך לא נמצא כל נוהל או הסבר על יישומו.

הקליניקה פנתה למוסד לביטוח לאומי בבקשת חופש מידע וקיבלה נתונים שונים אודות יישום הנוהל.

הקליניקה פנתה לביטוח הלאומי בטענה שדרישת הוותק בקצבה היא שרירותית ומפלה ויש לבטלה ולהעניק גם לב' ול' את ההטבות הנלוות. פניית הקליניקה לא נענתה ובקרוב תוגש תביעתם של ב' ו' לבית הדין לעבודה.

בהמשך מתכננת הקליניקה לפעול ליישום חוק האזרחים הוותיקים כך שאזרחים ותיקים נוספים יוכלו לקבל את ההטבות הנלוות גם ללא זכאות להשלמת הכנסה.

סטודנטיות : עידית בר ויאר איתני.

ט. פרויקט "סטודנטים עד הבית"

זהו פרויקט שבמסגרתו סטודנטים למשפטים ולפיזיותרפיה מאוניברסיטת תל אביב פועלים לשיפור איכות חייהם של קשישים (לרבות ניצולי שואה) שחיים בעוני, וזאת מתוך תפיסה הרואה בזקנה תופעה חברתית רב-ממדית, המזמנת התייחסות ופיתוח מענים אינטר-דיסציפלינריים.

הפרויקט הוא פרי שיתוף פעולה של גורמים שונים באוניברסיטת תל אביב - דקנאט הסטודנטים, תכנית מתחברים+, היחידה למעורבות חברתית; בית הספר למקצועות הבריאות, החוג לפיזיותרפיה; הפקולטה למשפטים, הקליניקה לזכויות ניצולי שואה ואנשים בזקנה - עם שותפים בקהילה - עיריית תל אביב-יפו, אגף דרום וצוות זקנה, המחלקה לשירותים חברתיים חוצות יפו; מועדונים ומרכזי יום לקשישים הממוקמים ביפו ודרום תל אביב.

הסטודנטים עבדו בצוותים רב-תחומיים המורכבים מסטודנט/ית לפיזיותרפיה וסטודנט/ית למשפטים. הצוותים הגיעו לבתי קשישים המצויים בקשר עם המחלקה לשירותים חברתיים אך אינם משתתפים בפעילויות בקהילה. מטרת הביקורים הייתה לבצע הערכת צרכים לקידום בטיחות מרבית בבית ולצורך איתור בעיות משפטיות וקשיים סביבתיים, ולהעניק סיוע בתחומים אלו.

הביקור הראשון היה ביקור לצורך היכרות עם הקשישים ואיסוף מידע. הסטודנטים לפיזיותרפיה ערכו סיור בבית ושאלו את הקשישים על אורח חייהם ומצבם הרפואי. סטודנטים למשפטים ערכו ביקור הראשון שאלונים מובנים שעסקו במגוון זכויות חברתיות - הכנסות, קצבאות, דיור, שעות סיעוד וטיפול ועוד. לאחר הביקור חזרו הסטודנטים למנחות המקצועיות לעיבוד המידע וגיבוש המלצות להמשך. הסטודנטים לפיזיותרפיה בנו דוח הערכה והמלצות לשיפור הסביבה הביתית, והסטודנטים למשפטים החלו תהליך למיציא זכויות וסיוע בצרכים משפטיים.

בביקור בית שני הציגו הסטודנטים לפיזיותרפיה בפני הקשישים את המלצותיהם לשיפור בטיחות הבית. הסטודנטים למשפטים הביאו בפני הקשישים מידע רלוונטי, סייעו במיציא זכויות והציעו המשך עבודה לצורך קידום זכויות. עיריית תל אביב-יפו התחייבה לממן רכישת ציוד והתקנתו בבתי הקשישים לצורך יישום המלצות הסטודנטים לפיזיותרפיה.

כל הקשישים אותם ביקרו הסטודנטים נמצאים במצוקה כלכלית משמעותית ורבים מהם אינם מודעים למלוא זכויותיהם. במהלך הביקורים נערכה בדיקה כוללת של מיציא זכויות וניתן מידע בתחומים השונים.

להלן מספר דוגמאות מהביקורים שנערכו:

- ביקור בביתם של בני הזוג א' ושי' העלה כי על אף ש-ש' זכאי לגמלת סיעוד, המעניקה הנחות מפליגות בארנונה, חשמל ומים, הם אינם ממצים זכויות אלו. בביקור הבית השני הסטודנטית טיפלה בזכאות להנחות בשווי של למעלה מ-1,000 ₪ בשנה, בהמשך פנתה הקליניקה לגופים שונים לצורך זכאות רטרואקטיבית להנחות.

סטודנטים: אוריאל דישי ושירז פליישר.

- א' היא ניצולת שואה המתגוררת בבניין דיור ציבורי המנוהל על ידי חברה ממשלתית. בגג הבניין נפער חור שדרכו נכנסות לבניין ציפורים. הקומות העליונות של הבניין וכן המעקים בו היו מלאים בצואת ציפורים המהווה מטרד ומפגע תברואתי. פניות הדיירים לאחראי התחזוקה של הבניין ולחברה לא הועילו. הסטודנטיות שביקרו בבניין נוכחו שהבניין מוזנח ומלוכלך. משיחה עם המחלקה לשירותים חברתיים עלה כי תחזוקת הבניין הלקויה עלתה לא פעם אך לא ניתן לה מענה. הקליניקה פנתה לחברה האחראית על הבניין, אך לא נענתה. לאחר פניות נוספות, לרבות פנייה ישירה למנהל המחוז

הרלוונטי, הבעיה טופלה, הגג תוקן והבניין נוקה ביסודיות. הקליניקה ממשיכה לעקוב אחרי הנעשה בבניין ותגיע בקרוב לביקור נוסף.

סטודנטיות: עמית איטח ורביד טיב.

- בביקור הבית התברר כי לפי ניצולת שואה המתקיימת מקצבאות בלבד, חובות לחברת החשמל בגינם היא נותקה לפני מספר שנים מזרם החשמל. מעיון במסמכים השונים המצויים בביתה נמצא כי זה שנים שהיא משלמת תשלומים חודשיים בגין חוב עבר לחברת חלמיש, חברת הדיור הציבורי האחראית על הדירה בה היא מתגוררת, והיא אינה יודעת כמה שילמה עד היום ומה סך החוב הנוכחי. בנוסף, שכר הדירה אותו היא משלמת עלה משמעותית מספר חודשים לפני הביקור ואינו תואם את מצבה הכלכלי. מאז הביקור פ' מיוצגת על ידי הקליניקה – אנו מקווים כי בשבועות הקרובים היא תחובר מחדש לזרם החשמל והיא זכתה בייצוג של האגף לסיוע משפטי לצורך הסדר תשלומים עם חברת החשמל. בבדיקת חובה של פ' לחלמיש התברר כי מזכירות בית המשפט כתבה הודעה כבר לפני כשנה כי פ' שילמה כבר את כל חובה, אך איש לא ידע אותה והיא המשיכה לשלם. חב' חלמיש הערימה קשיים על הקליניקה לקבל מידע אודות חשבונה של פ', בפגישה שהתקיימה עם סמנכ"ל הכספים של חלמיש התברר כי איש אינו יודע כמה שילמה פ' בגין החוב אך מבדיקה ראשונית נראה כי לכל הפחות שולם מרבית החוב וניתן להעביר את עניינה של פ' לוועדה שתמחק את יתרת חובה. הקליניקה נמצאת בקשר עם בכירים במשרד השיכון על מנת לוודא טיפול מיטבי בנושא.
- סטודנטיות: עידית בר ויאר ארא תיתי.

5. דוגמאות לתיקים נבחרים שבהם טיפלה הקליניקה

א. הכרה בניצול שואה, שורד גטו ביאליסטוק, כזכאי לתגמולים

י' הוא קשיש בן 82, אשר סובל מגיל צעיר מפגיעה נפשית. במהלך שנות חייו הוא עבר בין מסגרות שונות המטפלות בפגועי נפש. בשנים האחרונות התגורר בהוסטל לניצולי שואה, זאת על אף שאיש לא ידע מה היו קורותיו בזמן המלחמה. הוא שב וטען שהיה באושוויץ אך לא נמצא לכך כל תיעוד. עובדת סוציאלית בהוסטל בו התגורר פנתה לקליניקה ושאלה אם נוכל לסייע בקידום זכויותיו. הסטודנטים התמסרו מיד למשימה והחלו בחיפוש אחר מידע אודות האיש. קצה החוט הראשון נמצא בארכיון הגיונט שם נמצא תיעוד קורע לב של הגעתו של י' לבדו לארץ, כאשר הוא נער צעיר וחולה.

צוות הקליניקה נסע לפגוש את י', שבינתיים עבר להתגורר במוסד סיעודי בשל מצבו הרפואי. בפגישה זכר י' את שם האוניה בה הגיע לארץ, את שמו של הדוד שאמור היה לפגוש אותו בנמל ומסר פרטים נוספים של בני משפחה. חלק מהדברים שאמר י' נשמעו לא הגיוניים או סתומים, אך בדיעבד הם כולם היו חלק מהסיפור.

הסטודנטים לא הפסיקו לחפש מידע אודות י' ובעקבות פניה לארכיון גרמני נחשף סיפורו המלא. י' הינו שורד גטו ביאליסטוק וכבר לאחר המלחמה סבל מפגיעה נפשית. מהארכיון הגיעו העתקים של בקשות סיוע שהגישו בני המשפחה במחנות העקורים בגרמניה לאחר המלחמה וכן מכתב מאת ארגון סיוע ליתומים המספר את סיפור ההגירה של המשפחה. מהמסמכים התברר כי בשל מצבו הנפשי של י' לא הסכימה ארצות הברית לאשר את בקשתו להגר אליה עם בני משפחתו. בני המשפחה היגרו לארה"ב ואילו י' הגיע לארץ לבדו.

מסמכים אלו נאספו לבקשה להכרה ב"י כזכאי לתגמולים שהוגשה לרשות לזכויות ניצולי שואה ואושרה. י" קיבל 26,000 ₪ רטרואקטיבית, וכן קצבה חודשית ממועד ההכרה והלאה.

אך לא רק מיצוי זכויותיו עמד לנגד עיני הקליניקה. באמצעות פרסום ברשתות החברתיות אותר קרוב משפחתו של י" - הוא נכדו של אותו הדוד שאמור היה לפגוש את י" בנמל. קרוב המשפחה זכר את י" מימי ילדותו והופתע לגלות ש"י עוד בחיים. עוה"ד של הקליניקה נכחה בפגישה המרגשת בין י" לקרוב משפחתו שהבטיח להמשיך ולדאוג ל"י. כמו כן ממשיכה הקליניקה לעקוב אחרי מיצוי זכויותיו ואחר השימוש שיעשה בכספו לצורך רכישת שירותים נוספים עבורו.

לפרסום הסיפור בעמוד הקליניקות בפייסבוק לחצו [כאן](#).

סטודנטים : ספיר יצחקי וחיה פרבר.

ב. שכר טרחת עורכי דין בגין טיפול בתביעות לרנטה סוציאלית

השנה הגיעה לסיומה תביעה של 9 שורדי שואה אותם ייצגה הקליניקה, במינוי מטעם הסיוע המשפטי, מול עו"ד אשר גבה מהם שכר טרחה ביתר בגין טיפול בתביעות לרנטה סוציאלית מגרמניה. במרכז ההליך עמדה מחלוקת משפטית בין הצדדים אודות פרשנות חוק התביעות לקרבנות השואה (הסדר טיפול), חוק שחוקק בשנת 1957 ועד לפני מספר שנים כמעט ולא נעשה בו שימוש.

ההליך הסתיים בפשרה אשר כללה הסכמות בין הצדדים גם לעתיד לבוא. במסגרת הפשרה וההסכמות הנלוות לה הושבו לשורדי השואה התובעים בהליך, וכן לשתי שורדות אחרות שיוצגו על ידי הקליניקה והסיוע המשפטי, כ-90,000 ₪.

ג. זכאות רטרואקטיבית במצב בו הרשות לזכויות ניצולי שואה מנעה פרטים על זכאות של

ניצולה לסיוע

א' היא לקוחה ותיקה של הקליניקה באמצעות בתה, ר'. א' סובלת שנים רבות ממצב נפשי קשה מאוד וכן מדמנציה קשה. בשיחה עם ר' התברר כי א' מוכרת זה כמה שנים ברשות לזכויות ניצולי שואה כסובלת מדמנציה הקשורה לרדיפות. אף על פי כן, ולמרות שפנתה לרשות עשרות פעמים במהלך השנים הללו, מעולם לא הוצגה בפניה הזכאות לסיוע בסך 1,000 ₪ בחודש במימון העובדת הזרה המטפלת באמה. ר' הזדרזה ופנתה מיד לרשות בבקשה לקבל את המימון האמור ובקשתה אושרה, אך תחילת הזכאות נקבעה לחודש בו הוגשה הבקשה ולא למועד בה החלה ההכרה בדמנציה. הקליניקה פנתה בשמן של א' ו-ר' לרשות לזכויות ניצולי שואה בבקשה להעניק לא' את הזכאות מיום תחילת ההכרה בדמנציה. הרשות דחתה את הבקשה וערר הוגש לוועדת הערר לפי חוק נכי רדיפות הנאצים. מספר ימים לפני המועד להגשת סיכומים מטעם הקליניקה, הודיעה הרשות כי היא מוכנה לשלם את הזכאות כפי שנתבקש – קרי רטרואקטיבית למשך 4 שנים. ר' והצוות כולו שמחו מאוד מההודעה. אך למרבה הצער השמחה הייתה מוקדמת שכן כעבור חודש נתקבלה אצל ר' דרישת הרשות להציג מסמכים שונים הנוגעים למטפלות שהועסקו אצל א' במהלך 4 השנים הללו. מדובר במסמכים רבים, אשר ביניהם גם צילום האשרות של העובדים, עובדים אשר כבר אינם מועסקים אצל א' וחלקם כבר אינם בארץ. הקליניקה התעקשה שאין מקום להציג מסמכים נוספים, וזאת בשל ההתחייבות לתשלום, אולם הציגה כל מה שהיה מצוי בידה של ר' וכן אישורים המעידים על תשלום של הביטוח הלאומי למשפחה. לאחר תכתובת ארוכה ושיחות רבות הרשות שילמה את מלוא הסכום וזאת מבלי שיוצגו מסמכים נוספים מעבר לאלו שהיו בידה ר'. הסכום ששולם לא' רטרואקטיבית עומד על 43,000 ₪.

ד. זכויותיה של אישה (ניצולת שואה) תחת אפוטרופוסות לקשר עם בן זוגה וחבריה

לקליניקה פנה א', ניצול שואה, אשר במשך 20 שנה היה בן זוגה של ש', ניצולת שואה אף היא. א', בן 85 ושי', בת 80. לפני כמה שנים חתמו על הסכם ממון הקובע הפרדה רכושית מלאה ביניהם. לפני כשנה וחצי התגלע ויכוח בין השניים וא' ביקש משי' לפרוש לשנת צהריים בדירתה ולא בדירתו. לדבריו ילדיה ניצלו את ההזדמנות והפרידו בין השניים. בתחילה שבה ש' לנהל מערכת יחסים הרסנית עם אבי ילדיה ובהמשך הועברה על ידי ילדיה לדור מוגן. א' ושי' שמרו על קשר גם לאחר המעבר לדור המוגן, כאשר א' הגיע לביקורים ואף לקח את ש' לבילויים מחוץ לדור המוגן.

באחד מימי השישי בחודש אוגוסט 2018 בילו א' ושי' עם חברה. שוטרים הופיעו בפתח הבית ודרשו משי' לבוא איתם חזרה לדור המוגן. השוטרים הציגו צו בית משפט הקובע כי ילדיה של ש' יהיו האפוטרופוסים שלה. בהמשך נתנו האפוטרופוסים הוראה המונעת כליל את ביקוריו של א' וכן של חברים נוספים אצל ש'. קו הטלפון שלה נותק והטלפון הסלולרי נלקח ממנה.

א' פנה לקליניקה לסיוע על מנת לחדש את הקשר עם ש' ואף לסייע לה מול האפוטרופוסים שלה.

הקליניקה הגישה בשמו של א' בקשה לבית המשפט לענייני משפחה, במסגרתה התבקשו מספר סעדים הנוגעים להליך מינוי האפוטרופוס לש', הליך אשר א' לא ידע אודותיו דבר, וכן ליחסים של א' ושי' ולבידוד חברתי שנכפה עליה. בתגובה הגישו ילדיה של ש', המשמשים כאמור כאפוטרופוסים של ש', בקשה להוצאת צו שירחיק את א' משי'.

ההליך המשפטי היה ארוך וטעון מאוד ובשיאו התקיים דיון בבית המשפט. בדיון התייצבה עו"ס לפי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות שהעידה עד כמה ש' מעוניינת לראות את א' וכי ש' למעשה בודדה על ידי ילדיה שניתקו את קו הטלפון שלה בחדר. למען הזהירות המליצה העו"ס כי א' ושי' יקיימו פגישות בנוכחות עו"ס במשך תקופה קצרה ובהמשך יוכלו לקיים פגישות ללא נוכחות.

בית המשפט קיבל את המלצות העו"ס והורה לאפשר לא' ושי' לקיים פגישות, בנוכחות אדם נוסף, למשך תקופה קצובה, אחריה תדווח העו"ס לבית המשפט. כמו כן הורה בית המשפט לילדיה של ש' לחבר את קו הטלפון בחדרה ולאפשר לה לקבל ולהוציא שיחות טלפון.

סטודנטיות : עמית איטח ורביד טיב.

ה. הליך הכרה רטרואקטיבית בזכאות מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים

במהלך השנה ייצגה הקליניקה א נ', שורדת שואה אשר הגישה באופן עצמאי בקשה להכרה בה בהתאם לחוק נכי רדיפות הנאצים בחודש נובמבר 2017. עקב טעות, נדחתה בקשתה על-ידי הרשות. בהמשך תוקנה הטעות ונ' הוכרה כזכאית לתגמולים. לאחר מכן, בחודש יולי 2018, הגישה נ', לאחר ייעוץ של הקליניקה, בקשה לתגמול מוגדל לפי הכנסה. בהודעת הרשות נמסר כי הקצבה תתחיל החל מחודש הפניה השנייה, קרי החל מיולי 2018. הקליניקה פנתה אל הרשות בבקשה לשלם את הקצבה רטרואקטיבית, דהיינו החל ממועד הבקשה הראשונה, וזאת משום שאלמלא טעות הרשות, אשר הביאה לדחיית הבקשה המקורית, היא יכולה הייתה לפנות מוקדם יותר וניתן היה להתחיל לקבל קצבה כבר מאז. עוד טענה הקליניקה, כי לכל הפחות יש להתחיל בנסיבות המקרה את סעיף 4 לחוק נכי רדיפות הנאצים, המתיר תשלום רטרואקטיבי של קצבה עד 120 יום לפני החודש בו הוגשה הבקשה. הקליניקה הדגישה כי אין בסעיף זה דרישה לנסיבות מיוחדות כלשהן, ולפיכך יש להעניק לו פרשנות רחבה. לבסוף,

שילמה הרשות לני קצבה רטרואקטיבית בהתאם להוראות סעיף 4 לחוק, כלומר עבור 120 יום נוספים. סך הזכאות הרטרואקטיבית אותה קיבלה נ' עמד על כ-10,000 ₪.

מלבד הסיוע הפרטני, הליך זה סייע גם לפיתוח הדין בנוגע ליישום הוראות סעיף 4 לחוק, אשר עד היום פורש באופן מצומצם על-ידי הרשות, חרף הפרשנות הרחבה שניתנה לו בפסיקה.

סטודנטים : דניאל אילני ואורי מורד.

ו. הליך החמרה נפשית מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים

הקליניקה ייצגה שורדת שואה בהליך להכרה בהחמרה נפשית מול הרשות לזכויות ניצולי השואה. מדובר בלקוחה אותה מלווה הקליניקה שנים רבות. בעקבות החוויות הקשות שעברה הלקוחה היא מתקשה לפעול באופן עצמאי מול הרשות ונמנעת זה שנים מהגעה לוועדות רפואיות. השנה, בעקבות מחלת הסרטן בה לקתה, וניתוחים שעברה בעקבותיה, חלה החמרה משמעותית במצבה הנפשי. הקליניקה פנתה בשמה לרשות בבקשה להעלות את אחוזי הנכות עקב החמרה נפשית זו. בתחילה, נענתה הקליניקה בשלילה, וזאת משום שלטענת הרשות לא ניתן ללמוד מהתרופות אותן לוקחת הלקוחה אודות ההחמרה המתוארת. הקליניקה פנתה שוב לרשות, וטענה כי בחינת החמרה נפשית לא צריכה להתבצע בדרך זו, אלא במבט כולל על מצבה. הקליניקה צירפה אישורים רפואיים מתאימים המעידים על החמרה נפשית, ועקב כך הסכימה לבסוף הרשות להעלות את אחוזי הנכות ב-10 אחוזים.

סטודנטים : אוריאל דישי ושירז פליישר.

ד. הקליניקה לזכויות עובדים

1. מבוא

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה הקליניקה בהנחייתה האקדמית של ד"ר הילה שמיר ובהנחייתם הקלינית של עו"ד עידית צימרמן ועו"ד שמרי סגל (בחצי משרה). בקליניקה נטלו חלק 18 סטודנטיות וסטודנטים.

הסטודנטים עסקו בסוגיות מגוונות מתוך עולם העבודה הישראלי, תוך התמקדות בקידום זכויות עובדים ובפרט בקידום זכויותיהם של עובדים מוחלשים או כאלו המועסקים באופן פוגעני. השנה הורחבה פעילות הקליניקה במסגרת פרויקט ה-ERC לקידום גישת עבודה לסחר בבני אדם: מחקר אקדמי המשלב עשייה קלינית בהובלת ד"ר הילה שמיר ובמימון האיחוד האירופי, אשר יימשך 5 שנים.

העבודה התבצעה תוך שימוש בכלים משפטיים שונים כגון ליווי התארגנויות עובדים, תיקי ליטיגציה עקרוניים, קידום מדיניות, מיצוי זכויות, קווי סיוע ופרויקטים קהילתיים. בחירת התיקים והפרויקטים נעשית תוך מתן משקל רב להיבטים הפדגוגיים והמיומנויות המשפטיות שרכשו הסטודנטים במהלך העבודה הקלינית, לנושאים מרכזיים בשוק העבודה הישראלי, להכרות עם קבוצות חלשות בחברה ולשיתופי פעולה עם ארגוני החברה האזרחית.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

בנוסף לתיקים ולפרויקטים שיפורטו להלן, ליווה אותנו, זו השנה השלישית, נושא שנתי. השנה נבחר נושא הכלים רגולטוריים במערכת יחסי העבודה בשוק העבודה הישראלי. לנושא הנבחר היו אספקטים תאורטיים ומעשיים שנשזרו לאורך השנה.

השיעורים בקליניקה מחולקים לשלוש חטיבות: חטיבה אקדמית המשתלבת בנושאי התיקים המטופלים בקליניקה, חטיבה מעשית, בה נכללים שיעורי תיקים ומיומנויות משפטיות, וחטיבת הרצאות האורח, המיועדות לחשוף את הסטודנטים לגורמים מרכזיים ומשמעותיים בשוק העבודה הישראלי. פירוט הנושאים שנלמדו בכל חטיבה מובא בסילבוס.

פעילויות מיוחדות: אירחנו את יהל קורלנדר, סוציולוגית וחוקרת ב-TraffLab לשיחה על פיצה ובירה בנושא מהגרי עבודה בענף החקלאות; ערכנו פאנל הדן בעבודות מצטיינות של בוגרי השנה הקודמת של הקליניקות ובהשתתפותם; ערכנו סדנת מו"מ בהנחיית גב' מלאני לוי, שמענו הרצאה של התנועה לחופש המידע, קיימנו תצפיות מונחות בבתי הדין לעבודה, ומפגש משותף עם הקליניקה לתובעות ייצוגיות בו התארח השופט דורי ספיבק מבית הדין האיזורי לעבודה בתל אביב, לשיחה על תובענות ייצוגיות בדיני עבודה.

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

להלן תתואר עיקר הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה בשנה החולפת, בחלוקה לנושאים הבאים:

פעילות כללית - קידום זכויות עובדים בשוק העבודה הישראלי

- ליטיגציה עקרונית
- התארגנות עובדים
- קידום חקיקה ומדיניות בתחום זכויות העובדים

- הרצאות ופרויקטים קהילתיים
- קו סיוע

פעילות במסגרת פרויקט המחקר TraffLab

- ליטיגציה עקרונית: פיתוח עילת תביעה אזרחית של העסקה פוגענית העולה כדי סחר בבני אדם
- קו סיוע למעסיקים של עובדי ועובדות סיעוד זרים
- ארגון – ארגון נשים עובדות מין בישראל: ליווי משפטי בהקמת עמותה
- עובדי בניין מסין: הנגשת זכויות

4. ליטיגציה עקרונית

א. פגמים בהסדר ההעסקה והתגמול של מטפלות המשפחתונים המפוקחים ע"י משרד

העבודה

בישראל פועלים כיום כ-3,700 משפחתונים תחת פיקוח משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. המשפחתון, מסגרת לחמישה פעוטות בגילאי שלושה חודשים עד שלוש שנים, פועל בבית המטפלת ובניהולה, תחת פיקוח והנחיה של הגורמים המפעילים - נותני שירותים או רשויות מקומיות, מכוח חוק הפיקוח על המעונות, התשכ"ה-1965, ובכפוף לנהלים שמגדיר המשרד. ההתקשרות עם המטפלות נעשית במסגרת חוזים למתן שירותים עבור הגופים המפעילים, ולא במסגרת יחסי עובד-מעביד. בהתאם, המטפלות מוגדרות כעוסקות עצמאיות, אך בפועל, הן לא נהנות מהיתרונות העומדים לרשותן של בעלת עסק עצמאי מחד, ומאידך אינן זכאיות לזכויות המוענקות לשכירות מכוח חוקי המגן וצווי ההרחבה. בהינתן כלל הדרישות וההוצאות בהן מחויבות המטפלות, התגמול המשולם להן בפועל הוא נמוך באופן בלתי סביר ובלתי מידתי, דן את המטפלות לחיי עוני, ופוגע פגיעה ממשית בכבודן. תוצאה זו, לצד מאפיינים בעייתיים נוספים בהסדר העסקתן של המטפלות, הופכים את ההסדר כולו לבלתי סביר, לא מידתי, ומנוגד להוראות חוק היסוד: כבוד האדם וחירותו. המטפלות מאוגדות בארגון כוח לעובדים, שלבקשתו לקחה הקליניקה על עצמה את הטיפול בתיק.

הפעילות השנה: נשלח מכתב מיצוי הליכים למשרדי הממשלה הרלבנטיים, נערך סקר טלפוני רחב היקף בין מטפלות המשפחתונים בכל רחבי הארץ, על מנת לטייב את הנתונים הקיימים לגבי תנאי עבודתן.

סטודנטים: נדב בוכלבטר ואילנה פסטרנק.

ב. שכר עבודת אסירים

נושא זה מטופל על ידי הקליניקה בשיתוף פעולה עם הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי.

אסירים בישראל מחויבים מכוח החוק לעבוד בתקופת מאסרם. סירוב לעבוד או זלזול בעבודה מהווים עבירת כלא. מול החובה לעבוד, קיימת זכות לתגמול כספי עבור העבודה, אלא שזה עומד על סכומים מגוחכים – החל מ-5.5 ש"ח ליום עבודה בעבודות לא יצרניות ועד 13.7 ש"ח לשעה במפעלים פרטיים שפועלים בבתי הכלא, כאשר שכר המינימום עומד היום על 28.49 ש"ח לשעה. בנוסף, במפעלים רבים נהוגה שיטת תשלום לפי תפוקה, שמונעת ממרבית האסירים להגיע אפילו למינימום השעתי הנ"ל. שכר האסירים נדון בהרחבה לפני כ-17 שנים, בבג"ץ **שדות**, בו נקבע שהשכר המשולם לאסירים עומד במתחם הסבירות, אבל בקושי, וששב"ס צריך לבחון אותו – ובכלל לבחון את כל ההסדר החוקי של עבודת אסירים שיש בו בעיות רבות. בחלוף 17 שנים, שב"ס לא יישם את הערות בית המשפט העליון. במקביל, ניתן פסק

הדין בבג"ץ הפרטת בתי הסוהר, שהעלה לדיון את הבעייתיות במעורבות של ידיים פרטיות בניהול בתי הסוהר, עניין המשפיע על הדיון בעבודת אסירים במסגרות פרטיות, ומשתלב עם עמדת המשפט הבינלאומי בנושא. לאחר שתיק קודם שהובא על ידי הקליניקות לבית המשפט העליון נמחק בשל שחרור האסיר העותר מהכלא, נוצר קשר עם אסיר בעל יתרת מאסר ממושכת, ונערך מיצוי הליכים לצורך הגשת עתירת אסיר בעניינו.

הפעילות השנה: הושגה עתירה מנהלית ותגובה לכתב התשובה שהגיש המשיב. התקיים דיון בבית המשפט לעניינים מנהליים בלוד. בדיון הבהיר השופט לשירות בתי הסוהר כי הקפאת התגמול השעתי שמשולם לאסירים משך תקופה כה ארוכה, והמרחק שנוצר כתוצאה מכך בין התגמול וגובה שכר המינימום, לא יעמדו במתחם הסבירות. למשיב ניתנה תקופה של 90 ימים לבחון את הנושא ולהגיש הודעה לבית המשפט.

סטודנטים: איה לוי ואורן בן חיים.

ג. אי מתן חופשת לידה לעובדת לאחר לידה

עובדת אשר הועסקה כמנהלת חשבונות ביישוב מגוריה והופעל עליה לחץ רב שלא לצאת לחופשת לידה, אלא להמשיך לעבוד במהלכה. התביעה מעלה שאלות רלבנטיות ועקרוניות של שילוב עבודה ומשפחה, והקשיים שחוות נשים בשוק העבודה סביב תקופת ההיריון, הלידה וההורות.

הפעילות השנה: הוגש כתב תביעה, התקיימו הליך גישור שכשל, דיון קדם משפט והליך גילוי מסמכים.

סטודנטים: עדי שניר ועמית הלפרין.

5. התארגנות עובדים

בקיץ 2006 הוקם בקליניקה פרויקט ראשוני מסוגו בארץ - לעידוד, סיוע וליווי התארגנות עובדים במקום עבודתם. הפרויקט הוקם כמענה לקשיים הרבים בנושא אכיפת זכויות עובדים, לוואקום שהותירה ההסתדרות בארגון העובדים הלא-מאורגנים, ועל רקע מצבה הקשה והמידרדר של העבודה המאורגנת בארץ. בשנה"ל תשס"ח הפרויקט צבר תאוצה משמעותית, רשם הישגים וצעדים תקדימיים בתחום, והביא ל"גל" ולמגמה של התפשטות השימוש בכלי של התארגנות-עובדים-בלתי-מאורגנים גם מחוץ לטווח הקליניקה. במסגרת הפרויקט, הקליניקה ליוותה את מהלך ההקמה של ארגון עובדים כללי חדש בישראל, בשם "כוח לעובדים – ארגון עובדים דמוקרטי", אשר מטרתו העיקרית היא העצמת הפעילות לארגון עובדים לא-מאורגנים, ובתוך כך בניית מודל דמוקרטי יותר של ארגון עובדים כללי מזה אשר מוכר בארץ, מודל המבוסס על כוחם של העובדים עצמם. יש לציין כי מאז הקמת ההסתדרות הכללית ב-1920 וההסתדרות הלאומית ב-1934, לא הוקם בארץ עוד ארגון עובדים כללי, ומכאן ברורה תקדימיות המהלך. העבודה בפרויקט הובילה להתמודדות עם בעיות משפטיות וארגוניות מורכבות, שלרובן טרם ניתן מענה בחקיקה ובפסיקה הישראלית. **הקליניקה ממשיכה ללוות ולסייע לארגון כוח לעובדים במהלך זה.**

א. התארגנות עובדי בית לכל ילד

בית לכל ילד בישראל היא עמותה חברתית, בפרישה ארצית, לטיפול לילדים ונוער בסיכון גבוה ולמשפחותיהם. בעמותה כ- 350 עובדים: מדריכים, עובדים סוציאליים ופסיכולוגים. מדי שנה מטופלים בעמותה כ-1700 אנשים בתוכניות שונות המתמודדות עם הזנחה, התעללות או פגיעות מיניות; בהן

מסגרות חוץ ביתיות לילדים המורחקים מהבית ומגוון תכניות בקהילה. בנוסף, מכשירה העמותה אנשי טיפול וחינוך בקורסים ובהשתלמויות במגוון תחומי מקצועיותה.

הקליניקה הצטרפה לליווי העמותה לקראת סיום המו"מ הקיבוצי ועסקה בעיקר בניסוח ההסכם הקיבוצי הראשון של העמותה, אשר נחתם בסוף חודש יולי 2019.

סטודנטים שליוו את ההתארגנות: נדב בוכלבטר ואילנה פסטרנק.

ב. התארגנות עובדי החברה לפיתוח תיאטרון, מוזיקה, אמנות ומחול - חולון

עובדי "החברה לפיתוח תיאטרון, מוזיקה אמנות ומחול – חולון" הכריזו על יציגות בחודש מרץ 2016. החברה הינה חברת בת עירונית של עיריית חולון אשר מפעילה את מוסדות התרבות בעיר, ביניהם: תיאטרון חולון, מוזיאון הילדים הישראלי, המדיטק, הסינמטק והמרכז הישראלי לאמנות דיגטלית. עובדי החברה מונים כ-450 איש. התאגדות עובדי החברה התגבשה על רקע תנאי העסקה ושכר שאינם הולמים את עבודתם ותרומתם, בלי כל ביטוי לוותק ובלי ביטחון תעסוקתי. בתחילה סירבה הנהלת החברה להכיר ביציגות הארגון ולשבת למו"מ עם העובדים. לאחר שתי פניות לבית הדין לעבודה החלו הצדדים בניהול מו"מ קיבוצי. לאחר שהצדדים הגיעו למבוי סתום, בין היתר על רקע קצב ניהול המו"מ וההצעה הכלכלית הנמוכה שהוצעה במסגרתו, הוכרז סכסוך עבודה והתקיימה שביתה מתגלגלת במשך כמה שבועות. השביתה הובילה לחידוש המו"מ ולהצגת הצעה כלכלית משופרת מצד ההנהלה, שהובילה, לאחר מו"מ אינטנסיבי, לטיוטה מוסכמת של הסכם קיבוצי ראשון, שהוגש לאישור הממונה על השכר באוצר בחודש מאי 2018.

הפעילות השנה: בשל עיכוב חריג בקבלת התייחסות האוצר לטיטוטת ההסכם, ליווינו את ועד העובדים במאבק שטח הכולל הפגנות במקום העבודה ומול משרדי האוצר בירושלים על מנת לקדם את אישור ההסכם. במקביל ליווינו את הבחירות שהתקיימו לנציגות הוועד. לאחר שהתקבלה התייחסות מהאוצר נכנסנו למו"מ אינטנסיבי משולש – מול האוצר וההנהלה, ביחס להערות ותיקונים שהאוצר מבקש להכניס להסכם. **בתחילת ספטמבר 2019 נחתם בשעה טובה ההסכם הקיבוצי**, ובשנת הלימודים הקרובה נלווה את העובדים בתקופת ההטמעה והיישום של ההסכם.

סטודנטים שליוו את ההתארגנות: איה לוי ואורן בן חיים.

6. קידום חקיקה ומדיניות בתחום זכויות העובדים

הקליניקה חברה פעילה בפורום לאכיפת זכויות עובדים (פורום משותף לקליניקה, קו לעובד, שדולת הנשים, איתך-מעכי, ויצו והאגודה לזכויות האזרח). במסגרת זו, וכן באופן עצמאי, פעלה הקליניקה בנושאים שלהלן.

א. תאונות עבודה בענף הבניין

לאור ריבוי התאונות ומקרי המוות בענף הבניין, בחרנו לבחון את המצב החקיקתי הקיים ולמצוא צמתים מרכזיות בהן להתערבות המדינה יכולה להיות השפעה משמעותית.

הסטודנטיות חקרו את התחום, והחלו לנסח הצעות חוק לעניין רשם הקבלנים, סנקציות על קבלנים, הגברת הפיקוח ועוד.

בנוסף החל מיפוי של חברי כנסת פעילים בנושא, גופים ופעילים מרכזיים בחברה האזרחית, פקידים ממשלתיים רלוונטיים, ואישי תקשורת מחוייבים, לצורך בחינה של דרכים אפקטיביות לקידום מדיניות. עם החתימה על ההסכם בנושא בין ההסתדרות לאוצר, והיציאה במקביל לתקופת הבחירות הארוכה בתולדות המדינה, הוחלט לשנות את העיסוק בנושא, ואנו בוחנים אפשרויות למעקב אחר יישום ההסכם. סטודנטיות: שיר כהן ועדי כהן.

ב. מוניטורינג: החוק לעידוד שילוב וקידום נשים בעבודה והתאמת מקומות עבודה לנשים

מטרת החוק לעידוד שילוב וקידום של נשים בעבודה ושל התאמת מקומות עבודה לנשים, התשס"ח-2008, היא להביא לשינוי בתרבות העסקית וטיפול מודעות ציבורית לשילוב וקידום נשים בעבודה, בין היתר על ידי התאמת מקומות העבודה לנשים ולאמהות בכלל, ובהתייחס לנשים מקבוצות אוכלוסיה המתקשות להשתלב במקומות עבודה, בפרט. פרויקט המוניטורינג בוחן את הליך יישום החוק, אשר מאז חקיקתו יושם פעם אחת בלבד, וזאת למרות שהוראותיו קובעות כי הפרסים והאותות מכוחו יוענקו אחת לשנה. רק לאחר פרסום כתבה בעיתון הארץ (כתוצאה מדיווח של הקליניקה), הוכרזו הזוכים בתחרות הראשונה שהתקיימה מכוח החוק, אולם כבר עתה ברור כי הסחבת ביישום נמשכת, ולא נראה כי הפרסים יחולקו שוב בקרוב. לאחר שבשנת 2018 החוק עבר לסמכות נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה, יצרנו השנה קשר עם הנציבה הארצית, נפגשנו איתה, שוחחנו על הקשיים ביישום החוק, על תכניות הנציבות ליישום המוצלח יותר בשנים הקרובות ועל האופן בו תוכל הקליניקה לסייע ביישום מיטבי של החוק. נמשיך לעקוב אחר היישום.

סטודנטים: עדי שניר ועמית הלפרין.

ג. ביאור תלושי שכר – ימי חופשה ומחלה

כיום, חוק הגנת השכר מחייב מעסיקים לציין את מספר ימי החופשה להם זכאי העובד ואת מספר הימים שנוצלו מתוכם. אולם, העובדים אינם חשופים לתאריך בו יימחקו ימי החופשה שנצברו ולא נוצלו. כתוצאה מכך, עובדים שלא מבצעים מעקב צמוד אחר צבירת זכויותיהם, עלולים לגלות שימי החופשה שצברו נמחקו מבלי שניצלו אותם. הדבר פותח פתח לניצול ויוצר אי-שקיפות כלפי העובד בעניין זכויותיו.

בנוסף, קובע החוק שמעסיק אינו חייב לציין בתלוש השכר את מספר ימי המחלה הצבורים והמנוצלים עבור עובדים המבוטחים בביטוח דמי מחלה. כאשר עובד מבוטח ע"י מעסיקו בביטוח דמי מחלה, זכאותו לימי מחלה מנוהלת על ידי מעקב חיצוני של חברת הביטוח, ולא ע"י המעסיק. החוק דורש מהמעסיק לחשב את מספר ימי מחלה בלבד (שהינו פשוט יחסית), ולא את חישוב דמי המחלה, ולא ברור מדוע מעסיק שמבטח את עובדיו, יוחרג מהנגשת המידע לעובדיו.

במסגרת פרויקט קידום מדיניות וחקיקה, ניסחו הסטודנטיות הצעת לתיקון חוק הגנת השכר, כך שתלוש השכר יציין את מועד פקיעת ימי החופשה הצבורים ויבטל את החרגת העובדים המבוטחים מקבלת המידע אודות צבירת ימי המחלה. הסטודנטיות ניסחו הצעת חוק, והחלו התקשרות עם פונקציות רלוונטיות במשרד העבודה ובהסתדרות, ואנו מקווים שעם חזרת הכנסת לפעילות רגילה הצעת החוק תונח על שולחן הכנסת ותקודם.

סטודנטיות: שיר כהן ועדי כהן.

7. הרצאות ופרויקטים קהילתיים

א. ג'סר א-זרקא

סיימנו את השנה השלישית של הפרויקט לקידום כלכלי תעסוקתי בכפר, במימון תוכנית MEPI של ממשלת ארה"ב, בשיתוף פעולה עם בית ההארכה המקומי ג'וחא גסטהאוס, מרכז מוסאוא ועוד. במסגרת זו, העברנו הרצאות על זכויות עובדים לתושבי הכפר, לרבות בני נוער עובדים ונציגי חברה אזרחית המתגוררים ועובדים בכפר, וטיפלנו בפניות ובשאלות של התושבים במהלך ההרצאות. העבודה נעשתה בשיתוף פעולה צמוד עם עורכת דין מקומית – רנא ג'רבאן.

הפעילות השנה: הסטודנטים העבירו 6 הרצאות בבית ספר תיכון בכפר, לעשרות נערות ונערים (רובם עובדים). במסגרת ההרצאות ניתן מענה לעשרות פניות ושאלות אישיות ביחסי עבודה.

לאחר סיום הפרויקט במרץ 2019, התחלנו פרויקט נוסף בכפר, במימון האיחוד האירופי. במסגרת זו התחלנו השנה בחשיבה משותפת עם נציגי המועצה המקומית והחברה האזרחית בכפר לגיבוש הפעילות בשנת הלימודים הקרובה.

סטודנטיות: ליאן יאסין, ליאן כורדי, ערין מארון וחנין ג'לג'ולי.

ב. ליווי מרכז התעסוקה הטרנסי במרכז הגאה

בעקבות מחאת קהילת הלהט"ב בקיץ 2018, הוקם במרכז הגאה של עיריית תל-אביב – יפו, מרכז תעסוקה לקהילה הטרנסית. הקליניקה מלווה את מרכז התעסוקה משפטית, ומפעילה שני פרוייקטים במסגרת הליווי – 1. הנגשת זכויות 2. ייעוץ משפטי בדיני עבודה.

במסגרת הנגשת הזכויות, הכירו הסטודנטיות תחילה את הקהילה הטרנסית והקשיים שהיא חווה בעולם התעסוקה. לאחר מכן בנו הרצאה המבוססת על האתגרים שהוצגו בפניהם והעבירו אותה לחברי וחברות הקהילה. בנוסף, הכינו זכותון ייעודי לקהילה הטרנסית על שוויון הזדמנויות בתעסוקה, תוך התבססות על פסיקה קיימת בדיני ההפליה וניסיון לפתח את ההלכות הקיימות באופן שמתאים לקהילה הטרנסית.

במסגרת הייעוץ המשפטי, נפגשו הסטודנטיות עם מורה טרנס לקראת פרישה, שעקב כתבה שפורסמה, החל לקבל יחס שונה מצד הממונות עליו. לאחר בחינת המצב הוחלט שלא להגיש תביעה, ואנחנו במעקב אחר ההתפתחויות בתיק. בנוסף הקליניקה ייצגה טרנס צעיר בשימוע לפני פיטורין וסייעה להגיע להסכמות שהיו מקובלות על שני הצדדים.

קהילה הטרנסית היא אחת הקהילות המודרות ביותר משוק העבודה בישראל, ואנחנו מקווים שהנגשת הזכויות תסייע בהצפה של מקרים והגברת הליטיגציה בבתי הדין לעבודה. כך שהפסיקה הדלה מאד ביחס להפליית טרנס בתעסוקה תתפתח ותוביל לשינוי המצב הקיים.

סטודנטיות: שירה עציוני ורוני בן-עברי.

8. קו סיוע

קו הסיוע הכללי לעובדים מופעל זו השנה הרביעית באמצעות המייל (info.ovdim@gmail.com) ומספק מענה מפורט לשאלות משפטיות בתחום דיני העבודה. השנה השיבו הסטודנטים ל-20 פניות (מתוך כ-150 שטופלו) של עובדות ועובדים בנושאים מתחום דיני העבודה. הסטודנטים התבקשו לנתח את השאלה

שהועברה לטיפולם, לחקור את הדין הרלבנטי (חקיקה, פסיקה, מאמרים) ולהכין חוות דעת משפטיות בלשון בהירה שתובן לפונה שאינה משפטן. כל זאת בתקופת זמן קצרה יחסית, על מנת לספק תשובה במועד רלבנטי. גם השנה, הנושאים שאיתם התמודדו הסטודנטים היו רבים ומגוונים, ושיקפו במידה רבה את הבעיות הנפוצות בשוק העבודה הישראלי.

בפרויקט זה השתתפו לפי תורנות כלל הסטודנטיות והסטודנטים בקליניקה.

9. TraffLab - ליטיגציה עקרונית: פיתוח עילת תביעה אזרחית של העסקה

פוגענית העולה כדי סחר בבני אדם

א. התביעה נגד חברת יילמזלר הטורקית

במסגרת פרויקט המחקר TraffLab, הקליניקה הגישה באוגוסט 2018 תביעה על סך כ-1,800,000 ש"ח, משותפת לחמישה עובדי בניין טורקים, אשר הועסקו בחברת יילמזלר הטורקית, הרשומה ופועלת בישראל. התובעים מתארים מערכת יחסי עבודה נצלנית וקשה ביותר: הפרה נרחבת של זכויותיהם מכוח חוקי המגן וצווי ההרחבה הענפיים; שעות עבודה ממושכות ללא הפסקה כדין ואיסור על מנוחה; אווירה היררכית צבאית; איומים והשפלות על בסיס יום יומי; אי הקפדה על בטיחות בעבודה והתנכלות לעובדים שנפצעו בתאונות; טיפול רפואי לא מספק במקרי מחלה ותאונות עבודה; החתמה על שטרי חוב גורפים (שניים מהתובעים קיבלו הודעה שהוחל לגביהם בהליך מימוש שטר החוב בטורקיה). העובדים משוכנעים ב"מחנות" בכפר קאסם, במרבית השבוע הם נעולים במתחם ונאסר עליהם לצאת ממנו, הצפיפות במגורים גדולה, אין די מקלחות, שירותים ומים חמים. כל מגע עם העולם החיצון (מרפאות, בנק) מופקח על ידי נציגי החברה. עובדים שנמלטים - עשויים להיתקל בחוליית לוכדי העריקים של החברה, בצורת איומים ומכות.

בהתאם, התביעה שהוגשה כוללת שני חלקים: דרישה לפיצוי בגין שלל ההפרות של חוקי העבודה הישראלים, וניסיון חדשני לבסס עילת תביעה אזרחית המגדירה העסקה פוגענית העולה כדי החזקה בתנאי עבדות/עבודות כפייה.

עד כה, תופעות של עבדות מודרנית/סחר בבני אדם נדונו במישור הפלילי/מינהלי, ובתחום דיני העבודה רק בהקשר של נשים בזנות. אבל, העסקה כמתואר בכתב התביעה שבנדון מהווה לדעתנו, בראש ובראשונה, ניצול קיצוני בשוק העבודה, שמצדיק התייחסות וטיפול במסגרת דיני העבודה, ופיצוי כספי הולם של העובדים. לא למותר לציין בהקשר הזה, שברקע התביעה עומדת גם המגמה להרחיב את ההתקשרויות של מדינת ישראל עם חברות ביצוע בענף הבניין - כלומר חברות זרות שפועלות בישראל ומעסיקות עובדים זרים ממדינתן. הניסיון בעולם - וכאמור גם של עובדי חברת יילמזלר הטורקית - הוא שבסופו של דבר מדובר בהסדר שפוגע קשות בזכויות העובדים, גם בגלל אותה כבילה לחברה, וגם מכיוון שלבסוף בכל הנוגע לזכויותיהם הכלכליות, אלו "מתיישרות" עם הזכויות הנהוגות במדינות המוצא ולא עם אלו המגיעות להם מכוח החוקים בישראל.

הפעילות השנה: התקיים דיון קדם משפט, הליך גילוי מסמכים, והוגשו תצהירי העדות הראשית מטעם התובעים.

סטודנטים : דפנה ארצי וטל מוסקוביץ.

ב. תביעת עובד חקלאות מתאילנד

במסגרת פרויקט המחקר TraffLab, החלה עבודה על תיק של עובד תאילנדי בענף החקלאות. ישראל ותאילנד חתמו על הסכם בילטרלי שנועד להסדיר את כניסת העובדים התאילנדים לארץ, ואת תנאי העבודה. בעוד שקיימות אינדיקציות רבות לכך שההסכם תרם רבות להורדת דמי התיווך של העובדים התאילנדים, ובכך הפחתה של החוב איתו הם מגיעים לארץ, ושיפור משמעותי במשך הזמן שהם צריכים לעבוד רק לצורך כיסוי החוב, נראה כי עדיין קיים פער בין הנהלים להבטחת תנאי העבודה של העובדים התאילנדים בחקלאות לבין המצב בשטח.

לקליניקה הגיע עובד מתאילנד, שעבד בתנאי עבודה קשים שכללו שעות ארוכות, שכר מתחת לשכר המינימום, היעדר זכויות סוציאליות, מגורים בתנאים קשים ועוד. על כל אלו נוספה גם תקופת ההסלמה בדרום, בה העובדים לא קיבלו הנחיות או הגנות כיצד לנהוג בזמן אזעקה. (העובד עבד בדרום הארץ, סמוך לעוטף עזה).

הלקוח הגיע לקראת סוף השנה, והסטודנטיות של הקליניקה גבו ממנו תצהיר, והחלו לחקור את הזכויות שנפגעו והסעדים שניתן לבקש בעבור הפגיעה.

סטודנטיות : שיר כהן ועדי כהן.

10. TraffLab - קו סיוע למעסיקים של עובדי ועובדות סיעוד זרים

במסגרת פרויקט המחקר TraffLab, מופעל קו סיוע אינטרנטי הכולל כתובת מייל (siudhelp@gmail.com) ועמוד פייסבוק, והמיועד למעסיקים פרטיים של עובדים זרים בתחום הסיעוד. בשנת הלימודים הנוכחית השיבו הסטודנטים לכ-20 פניות (מתוך כ-200 שטופלו).

עמוד הפייסבוק שהוקם משמש גם כפלטפורמה להפצת מידע בתחום באמצעות notes העוסקים בנושאים המרכזיים הכרוכים בהעסקת עובדים זרים בענף הסיעוד, ושעל המחקר המשפטי וכתבתם אמונים הסטודנטים.

בנוסף, נערכו השנה שתי הרצאות בתחומי הפעילות של הקו : האחת לעובדות סוציאליות במחלקה לקשיש בעיריית גבעתיים, והשנייה לבני משפחות של מטופלים סיעודיים.

סטודנטים שהשתתפו בעבודה בקו הסיוע : טל מוסקוביץ', דפנה ארזי, ליאן יאסין וליאן כורדי.

11. TraffLab - הקמת עמותת ארגמן – ארגון נשים עובדות

במסגרת פרויקט המחקר TraffLab, הקליניקה מעניקה ליווי משפטי להתארגנות של עובדות ועובדי מין בישראל. ההתארגנות קמה על רקע קידום חקיקתו של חוק הפללת הלקוח, והדרתם של עובדי המין בישראל מהדיונים לגביו. במסגרת זאת מוקמת עמותה בה תאוגד הפעילות של ההתארגנות, ואשר מטרתה הגנה על זכויות עובדות המין בישראל, סינגור, ייעוץ משפטי וכד'.

סטודנטיות שליוו את ההתארגנות : ערין מארון וחנין גיליולי.

12. TraffLab - פרויקט הנגשת זכויות לעובדי בניין מסין

במסגרת פרויקט המחקר TraffLab, הגיעה פנייה מקהילה של עובדי בניין מסין, שמקיימים חיי תרבות בדרום תל-אביב, לדעת ולהכיר את הזכויות המגיעות להם בעבודתם בארץ.

עובדי הבניין מסין מגיעים לארץ בשתי צורות העסקה – האחת דרך הסכם בילטרלי – עובדים שמגיעים דרך סוכנות כוח אדם ומוצבים בחברות בנייה ישראליות, והשנייה דרך חברות ביצוע – עובדים שמגיעים עם חברה סינית שמבצעת פרויקטים בארץ.

ענף הבנייה הוא ענף מועד להפרות רבות, הן בתחום הבטיחות בעבודה, והן הואיל והענף בנוי בחלקו על עבודה ב"שחור" כך שקיים קושי באכיפת הזכויות. נוסף על כך קשיי שפה, הבדלי תרבויות, העסקה קבלנית או העסקה ע"י מעסיקים מסין, ומתקבלת תמונה שמקשה על העובדים מסין למצות את זכויותיהם.

במהלך השנה נפגשו סטודנטים מהקליניקה עם העובדים, חקרו את הענף, שלחו שאילתות לממונה על זכויות עובדים זרים במשרד העבודה, וכתבו שני תסריטים לעובדים בשתי צורות ההעסקה, המפרטים את זכויותיהם, ומציעים דרכים כיצד לנהוג בכדי להבטיח מיצוי זכויות במקרים של הפרות.

התסריטים יופקו לסרטונים קצרים בשפה הסינית, ויופצו באמצעות אפליקציה חברתית המשמשת את מרבית העובדים מסין בישראל. אנו מקווים שכתוצאה מהפצת הסרטונים יגיעו פניות, ויהיה תיעוד של הפרות חמורות ככל שמתקיימות.

סטודנטים : אדם הירש ועמיחי גוטליב.

ה. הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי

1. מבוא ותמצית

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה הקליניקה בהנחייתם האקדמית המשותפת של ד"ר שי וזנר וד"ר אלקנה לייסט (הסניגור המחוזי של מחוז ת"א), ובהנחיה הקלינית של עו"ד משה קשלס ועו"ד רענן גלעדי (ב-20% משרה, בנוסף לתפקידו כמנהל המקצועי של מערך הקליניקות). בקליניקה השתתפו 16 סטודנטים.

הקליניקה עסקה בקידום נושאים עקרוניים מגוונים וטיפול בלמעלה מ-20 הליכים בערכאות השונות.

הקליניקה ייצגה השנה בהליך רחב היקף בפרופיל ציבורי גבוה שעסק, בין היתר, בהתנגשות שבין חופש הביטוי והמחאה לבין הזכות לפרטיות. תיק זה מוכר בציבור בכינוי "**באים לבנקאים**", והנאשם המרכזי בו הוא עו"ד ברק כהן, אשר ייצג את עצמו. כתב האישום הוגש כנגד שבעה נאשמים בגין עבירות של פגיעה בפרטיות, תקיפת שוטרים ועוד, על רקע פעילות מחאה שלהם נגד ראשי המערכת הבנקאית בישראל ונגד שוטרים. מדובר במשפט מורכב שכלל 85 עדי תביעה. הדיונים בתיק התקיימו בבית משפט השלום מדי שבוע. תיק זה העלה שאלות עקרוניות כבדות משקל לגבי הפללת שיטת המחאה של הנאשמים, פלילות המעשים, האם ניתן היה לנקוט באמצעי מידתי חלף הגשת כתב אישום, וסוגיית נוספות הקשורות במחדלי החקירה של מח"ש במקרים שבהם יש תלונה הדדית של אזרח ושוטר בנוגע לתקיפה. **ההליך הסתיים בהצלחה רבה כשהמדינה חזרה בה מהאישומים בעניינם של 4 נאשמים וביניהם הלקוח של הקליניקה.** שלושת הנאשמים האחרים הגיעו להסדר טיעון מקל שהביא לתיקון כתב האישום באופן משמעותי.

הקליניקה המשיכה בשיתופי פעולה עם קליניקות נוספות במערך לקידום נושאים עקרוניים. ביחד עם **הקליניקה לזכויות אדם** המשכנו בפעילות לשינוי פרקטיקה פסולה ונפוצה שבה מובלים עצורים כשהם אזוקים בפומבי בניגוד לחוק. השנה הוגשה תביעה אזרחית לבית משפט השלום בתל אביב אשר הסתיימה בפיצוי לטובת התובע. במסגרת פעילות משותפת נוספת עם הקליניקה לזכויות אדם כנגד המאבק ב אלימות שוטרים, הושג עוד הישג משמעותי כאשר פנייתנו למכון לרפואה משפטית ולמח"ש הובילה לפתיחה בבחינה מחודשת של נסיבות מותו של אדם, לאחר שהופעלה כלפיו אלימות משטרתית תוך שימוש מאסיבי באקדח טייזר. ביחד עם **הקליניקה לזכויות עובדים** המשכנו לפעול לקידום שכרם וזכויותיהם של אסירים בתעסוקתם בבתי הסוהר. השנה אף הוגשה **עתירת אסיר עקרונית** בעניין.

במהלך השנה עסקנו במגוון נושאים עקרוניים נוספים הנוגעים לזכויות חשודים, עצורים, נאשמים ואסירים, ובהם: ניסיון לשינוי הלכת **תמר כתב** בנושא אי הרשעה; פיתוח טענות עקרוניות כנגד בקשות מאסר חלף קנס בעבירות מינהליות וקידום זכות הייצוג בהליכים אלה; ליווי הליך עקרוני בבית המשפט העליון שבו מבקשת המדינה לבטל את "דוקטרינת הביקורת המינהלית בפלילים"; זכות ההיוועצות של חשודים בעורך דין; אפשרותם של אסירים להתראיין בתקשורת בתנאים שעומדים במבחנים חוקתיים; והאפשרות לכניסת סטודנטים לביקור אסירים במתקני כליאה. חלק מנושאים אלה מבטאים **חיבור בין המשפט הפלילי למשפט המינהלי** – חיבור אשר זכה לעיסוק מודגש בשנה זו בשל השתתפותו של עו"ד רענן גלעדי בצוות הקליניקה (בחמישית משרה), אשר זהו תחום התמחותו.

במהלך השנה הסטודנטים לקחו חלק פעיל בכל שלבי התהליכים, ההליכים והתיקים, נכחו בפגישות עם הלקוחות, בדיונים הנוגעים ללקוחות שעמם עבדו, בפגישות מו"מ עם התביעה, סייעו בכתיבה ובהכנת הטיעון המשפטי ושימשו כ"ראש חושב נוסף" בפעילויות השונות.

נעמוד תחילה בתמצית על הפעילות העיונית בקליניקה, לאחר מכן נתייחס לטיפול בנושאים העקרוניים שעסקנו בהם השנה, ובהמשך נציג מספר תיקים פרטניים בולטים שטופלו השנה על ידי הקליניקה.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

במהלך השיעורים בכיתה הסטודנטים הכירו את ההליך הפלילי מזווית הראייה של הסניגור, המתמקדת בעמידה על זכויותיהם של חשודים, עצורים, נאשמים ואסירים. קיימנו, בין היתר, דיונים ביקורתיים סביב דילמות אתיות ומקצועיות שעולות מעבודת הסניגור והפרקליט, סביב פרקטיקות והסדרים הקיימים בהליך הפלילי בשלביו השונים, וכן עסקנו בממשק שבין המשפט הפלילי למשפט המינהלי.

במסגרת השיעורים התארחו בעלי תפקידים שונים בהליך הפלילי. האורח הראשון שכיבד אותנו בנוכחותו הוא השופט עלאא מסארווה, שדיבר על מעצרי ימים לצרכי חקירה. השיעור התקיים לאחר שהסטודנטים נשלחו לערוך תצפיות בדיוני מעצרים בבתי המשפט. בהמשך השנה התארחו גם הסניגור עו"ד ירון ליפס, שדיבר על ייעוץ לחשודים בחקירה, ועו"ד רועי רייס מפרקליטות מחוז מרכז, אשר סיפר על עבודת התובע.

בנוסף, קיימנו שתי סדנאות פרקטיות שנועדו להקנות לסטודנטים מיומנויות משפט. סדנת חקירה נגדית, שבמסגרתה כל סטודנט חקר עד במסגרת משחק תפקידים, וסדנת ערעורים, שבמסגרתה כל סטודנט ייצג צד בהליך וטען טיעון משפטי בערעור פלילי.

לקראת סיום השנה ביקרנו בבית הסוהר "רימונים". במהלך הסיור קיימנו שיחה עם נציגי בית הסוהר, פגשנו אסירים וסיירו באגפי הכלא. הביקור בבית הסוהר הותיר רושם עז על הסטודנטים והיווה עבורם חוויה של ממש.

בנוסף, ביקרנו בבית המשפט הקהילתי בתל אביב. בית המשפט הקהילתי משמש בשנים האחרונות אלטרנטיבה לניהול הליך פלילי רגיל. בהליך זה ניתן דגש להליך השיקום שעובר הנאשם ומטרתו לסייע ולטפל באופן הוליסטי במגוון בעיותיו של הנאשם. במסגרת הביקור קיבלנו הסבר על ההליך המיוחד מהשופט שמואל מלמד ומעו"ד שירי גל-רוט, שמרכזת את עבודת בית המשפט הקהילתי בתל אביב.

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה - נושאים עקרוניים

א. פרשת "באים לבנקאים" - חופש הביטוי וזכות המחאה מול הזכות לפרטיות

כאמור, מדובר בתיק רחב היקף שלווה על ידיה הקליניקה במהלך השנה והגיע לסיום מוצלח. כתב האישום המקורי הוגש כנגד 7 נאשמים וכלל חמישה אישומים. האישומים הראשון והשני דנו בפעילות במסגרת מחאת "באים לבנקאים". האישום הראשון ייחס לנאשמים עבירות כנגד מנכ"לית בנק לאומי רקפת רוסק-עמינח; האישום השני כנגד מנכ"ל בנק פועלים דאז ציון קינן. כתב האישום טען כי הנאשמים קשרו קשר לבצע פעילות עבריינית כנגד ראשי המערכת הבנקאית, כאשר נאשם 1 (עו"ד ברק כהן) עושה זאת רק עקב חוב שהיה לו לבנק לאומי ומאגד סביבו את שאר הנאשמים באמתלה כאילו מדובר בפעילות מחאה ציבורית אזרחית. כתב האישום ייחס לחלק מהנאשמים הגעה להפגנות מול ביתה של רקפת, שיחות טלפון לרקפת, בני משפחתה, משרדיהם של בני משפחתה, חלוקת כרזות הנושאות את הכיתוב "ד' (בתה הקטינה של רקפת) לא אשמה שאמא פושעת" עם תמונה של רקפת סביב ביתה ובבית הספר של הבת, הפגנה כנגד רקפת מול בית הספר של הבת, הגעה לאתר הבנייה של ביתה החדש של רקפת והרמת רחפן כדי לצלמו מלמעלה ופרסום התמונות, הטרדתה בכנס של הבנק ולבסוף אירוע בו חסמו את רכבה של רקפת בחניון גולדה בסמוך לבית המשפט והפגינו מולו. גם כנגד ציון קינן הייתה פעילות דומה

שכללה שיחות טלפון לבני משפחתו, הפגנה למול העסק של בנו, הטרדתו בזמן סעודה במסעדה עם יו"ר בנק פועלים דאז, הטרדתו בזמן שרכבו עצר ברמזור אדום, ניסיון לאתר את מיקום חתונת בנו עם נכדתו של איש העסקים תשובה כדי לבצע פעולות מחאה בחתונה. באישומים אלה הואשמו הנאשמים בעבירות מגוונות של קשירת קשר לביצוע פשע, סחיטה באיומים (רק ברק כהן), פגיעה בפרטיות, הטרדה באמצעות מתקן בזק, מטרד לציבור, התקהלות אסורה, מהומה ועלבון במקום ציבורי, פרסומים אסורים לפי חוק הנוער טיפול והשגחה ועוד. לא למותר לציין כי כל הפעילות המצוינת תועדה חזותית על ידי הנאשמים עצמם והועלתה לרשת האינטרנט על ידם.

באישום השלישי, יוחסו לחלק מן הנאשמים עבירות חמורות יחסית נגד שוטרים בגין אירוע מסוים שהיה בביתו של ברק כהן בו נטען כי צעקו אללה ואכבר ואטבח אל יהוד במגפון. הנאשמים הואשמו בתקיפת שוטרים (ברק כהן ונאשם 6 אילן פלד שיוצג על ידי הקליניקה), הפרעה לשוטר, ומהומה ועלבון במקום ציבורי.

באישום הרביעי, הואשמו חלק מן הנאשמים בפעילות שהתחילה בעקבות אירועי האישום השלישי וכונתה "באים לשוטרים". הנאשמים חילקו כרזות בגנותו של קצין משטרה ליד ביתו הפרטי. מדובר בקצין שהיה מעורב באישום השלישי ונטען נגדו, כי פעל באלימות נגדם, שיקר והעלים ראיות. כמו כן, הם פתחו אתר אינטרנט בו הביעו את דעתם על השוטרים שהיו מעורבים באירוע של האישום השלישי. גם כאן הואשמו חלק מהנאשמים בעבירות של פגיעה בפרטיות, העלבת עובד ציבור ואיומים. אישום חמישי יוחס לנאשם 5 בלבד וייחס לו עבירה שיבוש מהלכי משפט.

כתב האישום מנה 85 עדי תביעה. חומר החקירה היה כשמונה קלסרים וכלל כ-70 דיסקים. בתיק זה הושקעה עבודה רבה מצד הסטודנטים. בתיק התקיימו למעלה מ-30 דיוני הוכחות בהם נשמעו כ-60 עדי תביעה, כאשר הדיונים מתקיימים משעות הבוקר עד שעות אחר הצהריים. התיק התנהל בקצב של בין דיון לשניים בשבוע.

בשלב מתקדם של ההליך ניהלנו מו"מ ממושך להסדר טיעון שנמשך כחודש וכלל פגישות והתכתבויות. בסופו של דבר הצלחנו לשכנע את התביעה למחוק את כתב האישום של לקוח הקליניקה וסייענו גם במחיקת כתב האישום בעניינם של 3 נאשמים אחרים. שלושת הנאשמים שנותרו הגיעו להסדר טיעון והודו בכתב אישום מקל שכמעט ולא נותר ממנו זכר.

סטודנטים: ארז גניש, שירין בדארנה, נתנאל קורמן וג'ניה גלפגט.

תקשורת:

<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001287436>

<https://www.israelhayom.co.il/article/661193>

<https://www.themarker.com/law/.premium-1.6509063#article-comments>

ב. עבירות כלפי שוטרים והתנהלות מח"ש

בשנים האחרונות אנחנו עוסקים בהיבט העקרוני בטיפול או ליתר דיוק בהיעדר הטיפול של מח"ש בתלונות אזרחים כלפי שוטרים שתקפו אותם או שפעלו שלא כדין. הנתונים, המציאות בשטח, והניסיון המצטבר של הקליניקה בייצוג בהליכים אלה מעלים כי מח"ש אינה ממצה את הטיפול בתלונותיהם של האזרחים על אלימות שוטרים, ודווקא האזרחים הם אלה שמועמדים לדין בגין עבירות של תקיפת שוטרים. מטרת העיסוק בסוגיה זו היא לשנות את המצב שבו תלונות אזרחים אינן נבדקות, תוך העלאת

טענות עקרוניות במקרים המתאימים ובסופו של דבר שינוי המצב הקיים שבו תלויות רבות של אזרחים נגזרות ללא כל בדיקה של ממש מצד מח"ש.

דוגמא מהשנה למקרה בולט בעניין זה היא שיתוף הפעולה שלנו **עם הקליניקה לזכויות אדם** במסגרתו פנינו למכון לרפואה משפטית ולפרקליטות המדינה בבקשה לבחון מחדש אירוע בו אדם מצא את מותו לאחר שהופעלה כלפיו אלימות והוא נורה באקדח טייזר 8 פעמים. פנייתו המחודשת נעשתה שנים לאחר שמח"ש סגרה את תיק החקירה כנגד השוטר היורה. הפנייה נשלחה לאחר בחינת חומרי חקירת מח"ש שנערכה בעניין זה והשוואתם אל מול החומרים שעמדו בפני המכון לרפואה משפטית בעת מתן חוות הדעת בדבר סיבת המוות. בפנייה זו אנו מפרטים מידע רלוונטי שלא עמד בפני המכון בעת קביעת סיבת המוות: שימוש רב בטייזר כלפי המנוח והפעלת אלימות קשה כלפיו, עדויות כי המנוח נרגע ותיקשר במהלך האירוע, עדויות המצביעות על רגישות לכאב מצידו של המנוח והטלת ספק באפשרות של שימוש בסמים. בפנייתנו טענו כי מאחר והוצגה לנציגי המכון תמונה עובדתית חסרה בנקודות קריטיות לקביעת סיבת המוות, יש לקיים בדיקה חוזרת של מסקנות חוות הדעת בדבר סיבת המוות. במענה לפנייתנו נמסר כי הוחלט להעביר את המקרה לבדיקה חוזרת של המכון לרפואה משפטית לבחינת חקירת המוות.

סטודנטים: ויאולטה שישין ודיויד סיט.

סיקור בתקשורת: <https://www.kan.org.il/item/?itemid=56172>

ג. החזקת סכין או אגרופן להגנה עצמית - האם מטרה כשרה?

החוק אוסר על החזקת סכין או אגרופן מחוץ לחצריו של אדם, אלא אם החזיק אותם למטרה כשרה. עד היום פסיקת בית המשפט העליון לא נדרשה באופן מעמיק לפרשנות המונח "מטרה כשרה" ואף לא דנה בשאלה האם החזקת סכין או אגרופן למטרת הגנה עצמית היא החזקה למטרה כשרה. השנה ניהלנו הליך בבית משפט השלום בתל אביב בו העלינו טענה עקרונית שלפיה הנאשם החזיק את האגרופן למטרת הגנה עצמית, שהינה "מטרה כשרה", ובנסיבות אלה יש לזכותו. בשלב זה אנחנו ממתנינים להכרעת הדין. סטודנטים: ויאולטה שישין ודיויד סיט.

ד. שכר עבודת אסירים

במסגרת שיתוף פעולה **עם הקליניקה לזכויות עובדים** אנחנו פועלים לקידום ושיפור תנאי העסקתם של אסירים בבית הסוהר, בדגש על העלאת שכרם ושינוי שיטת התגמול שניתן להם. זאת בהמשך להחלטת בית המשפט העליון והערוותיו בבג"ץ **שדות**¹ שנפסק לפני כ-17 שנים. למרות הערות בית המשפט העליון, השכר עבור עבודות האסירים השונות לא עודכן, סוגיית העסקת האסירים לא הוסדרה והתפתחה פרקטיקת תגמול על פי תפוקות שהינה בעייתית במיוחד. השנה הקליניקה הגישה עתירת אסיר עקרונית כנגד פרקטיקת התשלום לפי תפוקה. ההליך תלוי ועומד בבית המשפט המחוזי. סטודנטיות: טל אשכנזי ורינת רולניק.

¹ בג"ץ 1163/98 שדות נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד נה(4) 817 (5.7.2001).

<https://news.walla.co.il/item/3236222>

<https://news.walla.co.il/item/3238692>

ה. אי-הרשעה - ניסיון לשינוי הלכת תמר כתב

הקליניקה מנסה לקדם שינוי והסתכלות אחרת על מוסד אי-ההרשעה, ולפיה מוסד זה צריך להיבחן במסגרת מתחמי הענישה שהוגדרו בתיקון 113 לחוק העונשין ובמסגרת מבחן המידתיות. לפי הסתכלות זו, ישנם מקרים שבהם הרף התחתון של מתחם הענישה צריך להתחיל באי-הרשעה (ובסנקציות הנלוות לה). במקרים כאלה, החלטת בית המשפט להימנע מהרשעה לא אמורה להיתפש כחריג וכעשיית חסד מצד בית המשפט כפי שמקובל כיום, אלא כהכרעה הראויה המתבקשת במסגרת קביעת העונש ההולם לנאשם. להרחבה בעניין זה ראו את **מאמרם של מנחי הקליניקה, ד"ר שי וזנר ועו"ד משה קשלס** "ביטול הרשעה לאור תיקון 113 לחוק העונשין – משיח של חסד לשיח של מידתיות" **הסניגור** 257, 4 (אוגוסט 2018).²

בשורה ארוכה של פסקי דין קבע בית המשפט העליון שהחלטה על אי-הרשעה מוגבלת למקרים שבהם ההרשעה תפגע בשיקומו של הנאשם או תגרום לו נזק קונקרטי ומוחשי בעיקר בהקשר התעסוקתי.³ במהלך השנה טענו את הטיעון העקרוני בתיק שניהלנו בבית משפט השלום. טענתנו להימנע מהרשעת הנאשם התקבלה, אולם מנימוקים אחרים שאינם מבוססים על הטיעון העקרוני שאנו מנסים לקדם.

ו. מאסר חלף קנס בעבירות מינהליות

תחום נוסף שבו עסקנו במסגרת החיבור בין המשפט הפלילי למשפט המינהלי, ושבזו זיהינו כשלים רבים שדורשים טיפול, הוא תחום שלילת החירות בשל אי-תשלום קנסות שהוטלו בגין עבירות מינהליות, ללא הליך פלילי. בהליך זה החייבים שלגביהם מתבקשת בקשת המאסר לרוב אינם מיוצגים, שכן הסניגוריה הציבורית והאגף לסיוע משפטי אינם רואים עצמם כמוסמכים לייצג אותם. מצב זה, שבו ניתן לשלול חירות מאדם ללא הליך פלילי ומבלי שיהיה מיוצג, מחייב שינוי, בוודאי ביחס לכל אלה אשר ידם אינה משגת לשכור עורך דין פרטי. מעבר לסוגיית הייצוג, עולות גם שאלות עקרוניות, חוקתיות ופרשניות לגוף העניין, בנוגע לעצם האפשרות להטיל מאסר בשל אי תשלום קנס שניתן בגין עבירה מינהלית.

השנה טיפלנו במספר תיקים פרטניים מסוג זה ובהם העלינו גם טענות בעלות אופי כללי, אך הצורך בהכרעה בהן התייתר משום שהטענות הפרטניות התקבלו ואיום **המאסר הוסר**. במקביל עבדנו על פנייה עקרונית למשרד המשפטים, שטרם הושלמה, להסדרה רחבה של הבעיות שמתעוררות בסוגיה זו.

סטודנטים: ענבר משאש ותומר אסולין.

ז. איזוק בפומבי

נושא זה מטופל בשיתוף פעולה עם **הקליניקה לזכויות אדם**. עסקנו בפרקטיקה הפסולה והלא חוקית של הובלת עצורים אזוקים בפומבי. למרות ביקורות קשות ורבות שנמתחו בעבר על פרקטיקה פסולה זו, התופעה עדיין רחבה. השנה סייענו לקליניקה לזכויות אדם להגיש עבור לקוח הקליניקה הפלילית, תביעה

² בשנה שחלפה מאז פרסומו, המאמר כבר אוזכר במספר פסקי דין בערכאות שונות.

³ ראו ע"פ 2083/96 **תמר כתב נ' מדינת ישראל**, פ"ד (3) 337, וכן ע"פ 8528/12 **ציפורה נ' מדינת ישראל** (3.3.2013).

נזיקית בגין הובלתו אזוק בפומבי מחוץ לביתו ומחוץ לכותלי בית המשפט. לאחר הגשת התביעה הגענו להסדר פשרה עם המדינה אשר פיצתה את התובע ב-5,000 ש"ח.

סטודנטים : גיא לימור ורותם כהן.

ח. דוקטרינת הביקורת המינהלית בפלילים

השנה ליווינו הליך עקרוני שמתנהל בבית המשפט העליון, רע"פ 7052/18 **מדינת ישראל נ' רפי רותם**, שבו מבקשת המדינה לבטל את דוקטרינת הביקורת המינהלית בפלילים, אשר נקלטה בשנים האחרונות בפסקי דין רבים בערכאות השונות, לאחר שהוצגה ופותרה במאמריו של אחד ממנחי הקליניקה, רענן גלעדי. דוקטרינה זו מובילה את המגמה הגוברת של חדירת המשפט המינהלי למשפט הפלילי.

הקליניקה שקלה להגיש בהליך זה עמדה כידידת בית המשפט, והסטודנטים הכינו טיוטות מתקדמות ויפות של עמדה כזו. החלטנו להמתין שתוגש קודם עמדת ידיד בית משפט מטעם הסניגוריה הציבורית, וזו אכן הוגשה. הקליניקה סייעה לסניגוריה בהיבטים שונים בהקשר זה. לאחר מכן החלטנו להגיש בקשה מעט מורכבת מבחינה דיונית, שכותרתה "בקשה להגשת עמדת ידיד בית המשפט" **לאחר הדיון** במקרה שתינתן רשות ערעור". הדיון בבקשת רשות הערעור התקיים ביולי 2019, ובמהלכו ציינו השופטים כי להשקפתם לא יהיה בעמדה שתוגש מטעם הקליניקה כדי להוסיף באופן משמעותי על העמדה שהוגשה מטעם הסניגוריה הציבורית, ועל כן אין מקום להגשת עמדה כזו. הקליניקה הוסיפה ללוות את ההליך ולהציע סיוע לבאי כוח הנאשם והסניגוריה הציבורית גם לאחר הדיון. ההליך עודנו תלוי ועומד.

סטודנטים : נעם חפץ וחיים דרדק.

ט. זכות ההיוועצות בעורך דין

בשיתוף פעולה עם האגודה לזכויות האזרח עבדה הקליניקה השנה על הליך טרום-בג"צי עקרוני, למאבק בתופעה הרחבה והנמשכת של הפרת זכות ההיוועצות של חשודים בעורך דין בעת חקירתם במשטרה וברשויות חוקרות אחרות.

הסטודנטים אספו נתונים על התופעה וחומרים משפטיים, והכינו טיוטה מקיפה של פנייה ליועץ המשפטי לממשלה. כמו כן נערכה פגישה בנושא (בהשתתפות הסטודנטים) עם בכירי הסניגוריה הציבורית. הנושא מורכב מאוד, והפתרונות האפשריים בו מסובכים. העבודה על הפנייה העקרונית תימשך.

סטודנטים : ענבר משאש ותומר אסולין.

י. ראיונות אסירים

עוד במסגרת החיבור בין המשפט הפלילי למשפט המינהלי, עבדה הקליניקה על קידום זכותם העקרונית והמעשית של אסירים לשוחח עם עיתונאים, בפגישה פרונטאלית במסגרת ביקור בכלא (בפיקוח שב"ס). מטרת הראיונות, בין היתר, היא לאפשר לאסירים לבקר בפומבי את תנאי הכליאה ואת התנהלות שב"ס. הכוונה היא לדרוש סעד עקרוני רוחבי לתיקון פקודת נציבות בתי הסוהר בנושא ראיונות אסירים, כך שהיא תאפשר קיום מפגשים ושיחות טלפון עם עיתונאים שעומדים באמות מידה חוקתיות.

הסטודנטים הכינו בין היתר טיוטה מתקדמת של פנייה טרום-בג"צית עקרונית ליועץ המשפטי לממשלה, וזאת בהמשך להליך עקרוני קודם שנוהל בבית המשפט העליון מטעם הסניגוריה הציבורית ושב סירבו השופטים להידרש לשאלות החוקתיות הרחבות שהועלו. העבודה על פנייה עקרונית זו תימשך.

סטודנטים : נעם חפץ וחיים דרדק.

י"א. כניסת סטודנטים לכלא

בשנתיים האחרונות החל שב"ס להערים קשיים משמעותיים על התלוות סטודנטים לעורכי הדין של הקליניקות המשפטיות במוסדות אקדמיים, בביקורים של לקוחות הקליניקות הכלואים כאסירים או כעצורים. חלק מהקשיים הם ביורוקרטיה מכבידה ומיותרת, וחלק הם איסור מהותי על כניסת סטודנטים לביקור בכלא וסירוב בלתי סביר להתייחס אליהם באופן דומה ליחס שמקבלים מתמחים, על אף שמבחינה משפטית מצבם של מתמחים למשפטים ושל סטודנטים למשפטים בהקשר זה אמור להיות זהה.

הקליניקה פנתה השנה בפנייה עקרונית בנושא זה ליועץ המשפטי של שב"ס, וזו נדחתה בעיקרה. כמו כן עבדו הסטודנטים על פנייה טרום-בג"ץ ציית רחבה יותר למשרד המשפטים. בכוונתנו להמשיך ולפעול בנושא, בהליכי טרום-בג"ץ ובמידת הצורך אף בבג"ץ, גם בשנת הלימודים החדשה.

סטודנטים : נעם חפץ וחיים דרדק.

5. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה - תיקים נוספים שטופלו השנה

א. זיכוי בערעור מעבירת איומים

המערער הורשע בעבירת איומים לאחר שנקבע כי במהלך שיחה עם חבריו לעבודה שהייתה לאחר פיגוע קטלני בתל-אביב, אמר שיילך לבצע פיגוע נקמה בכפר בשטחים ממנו הגיעו המפגעים. לאחר הרשעתו הושתו על המערער 5 חודשי עבודות שירות, כאשר ארבעה מהם מהווים הפעלה במצטבר של עונש מאסר מותנה שנשב על עבירות "אלימות כלפי גוף". המנחה האקדמי אלקנה לייסט הגיש ערעור במסגרתו טען כי יש לזכות את הנאשם מאחר שישודות העבירה אינם מתקיימים. לחלופין נטען, כי בית משפט השלום שגה כאשר לא איפשר להגנה קבלת נתונים וחומרים לביסוס טענה של אכיפה בררנית. ולסיום נטען כנגד גזר הדין והפעלת המאסר המותנה, שהרי עבירת האיומים אינה עבירה של "אלימות כלפי גוף". לאחר שמיעת הערעור המערער זוכה.

סטודנטים : סתיו צרפתי וסג'א הריש.

ב. זיכוי בערעור מעבירה של החזקת סכין שלא כדין

המערער, קטין כבן 16.5 במועד החזקת הסכין, הורשע בעבירה של החזקת סכין שלא למטרה כשרה. מדובר במקרה שבו המערער אשר התהלך ברחוב ראה סכין על הרצפה, הרים אותה והתחיל לשחק בה על דרך פתיחת הלהב. או אז נתפס על ידי השוטר בטיילת. בנסיבות אלה, אשר לא היו במחלוקת, המנחה האקדמי אלקנה לייסט טען בערעור כי על פי התשתית העובדתית האמורה לא התגבשה כלל עבירה של החזקת סכין וכי היסוד הנפשי של עבירה זו כלל לא התגבש. לחלופין נטען, כי עובדות המקרה לא עוברות את המשוכה של סייג זוטי הדברים וכי אין שום אינטרס ציבורי בהעמדתו של הנאשם לדין. לאחר שמיעת נימוקי הערעור בית המשפט המחוזי החליט לזכות את הנאשם.

סטודנטיות : טל אשכנזי ורינת רולניק.

ג. בית המשפט המחוזי מקבל ערעור ומאפשר לנאשם לחזור מהודאה

השנה הגשנו ערעור לבית המשפט המחוזי שבמסגרתו ביקשנו לאפשר לנאשם לחזור בו מהודאתו בכתב האישום אשר ניתנה במסגרת "יום מוקד". באותו יום מוקד הנאשם התייצב לדיון הראשון בעניינו בבית משפט השלום, ולאחר שעות של המתנה לדיון ביקש לסיים את ההליכים בעצמו, ללא ייצוג ומבלי שקרא את חומר הראיות. הנאשם הודה בכתב האישום כפי שהוא, מבלי שתוקן וללא הסדר טיעון, כאשר התביעה הצהירה כי עמדתה איננה למאסר בפועל. המערער הורשע בעבירה של תקיפת בן זוג לפי סעיף 382(ב) לחוק העונשין, בכך שמשך על רקע ויכוח בשערות ראשה של אשתו. הוא נידון למאסר על תנאי והתחייבות כספית להימנע מעבירה. לאחר שנגזר דינו, התחרט וביקש להגיש ערעור שבמסגרתו תתבקש ערכאת הערעור לאפשר לו לחזור בו מהודאתו. הגשנו ערעור וביקשנו מבית המשפט המחוזי להתיר למערער לחזור בו מהודאתו נוכח נסיבות מתן ההודאה. בית המשפט **קיבל את הערעור** והחזיר את התיק לשמיעה בבית משפט השלום.

סטודנטיות: סתיו צרפתי וסגיא הריש.

ד. חזרה מכתב אישום בעניינה של נאשמת שהאשמה בתקיפת קטינה

כנגד הנאשמת הוגש כתב אישום בגין תקיפת קטינה. נטען כי הנאשמת ביציאה מבית הספר ניגשה לקטינה אחרת ושאלה אותה מדוע הכתה וקיללה את בתה. בתגובה הקטינה קיללה את הנאשמת. בהמשך נטען כי הנאשמת דחפה את הקטינה, הפילה אותה ושרטה אותה. לאחר לימוד חומר הראיות הגשנו בקשה לחזרה מכתב אישום נוכח הקשיים הראייתיים הקיימים בתיק. בקשה זו התקבלה והמדינה **חזרה בה מכתב האישום**.

סטודנטיות: טל אשכנזי ורינת רולניק.

ה. אי הרשעה בגין עבירה של הפרעה לשוטר

במקרה זה מדובר בשתי אחיות שטענו כי שוטרים תקפו אותן בעוד שהשוטרים כתבו בדוחות הפעולה כי הנאשמות הן אלה שתקפו אותן. תיק זה עבר במהלך השנים גלגולים רבים כולל דיון בבית המשפט העליון והמחוזי. בהליך זה התברר כי על אף תלונת הנאשמות לאלימות נגדן מצד השוטרים, הן לא זומנו כדין למסור תלונה מסודרת במח"ש ותלונתן כלל לא נבדקה. בנסיבות אלה, טענו כי לאזרח יש זכות שלא להימצא בסטטוס של נאשם כל עוד לא נבדקה תלונתו לאלימות שוטרים. בקשתנו לביטול כתב האישום התקבלה בבית משפט שלום, ערעור המדינה לבית המשפט המחוזי התקבל והחזיר את התיק לבית משפט השלום לשמיעה. על החלטת המחוזי אנחנו הגשנו בקשת רשות הערעור לבית המשפט העליון אשר החליט בהסכמת הצדדים להקפיא את ההליך הפלילי שהוגש כנגד האחיות עד לתום בירור התלונה במח"ש. כך קבע לראשונה בית המשפט העליון עדיפות לבירור תלונת האזרח טרם הגשת כתב האישום נגדו בעבירות נגד שוטרים. מח"ש ביצעה השלמת חקירה וסגרה שוב את תלונת האחיות. ההליך אשר נמשך מספר שנים הגיע השנה לסיומו לאחר שהגענו **להסדר טיעון מקל**, שבמסגרתו נמחקה עבירת תקיפת השוטר, הנאשמות הודו בכתב אישום מתוקן בעבירה של הפרעה לשוטר בלבד, תוך שבית המשפט **נמנע מהרשעתן**.

סטודנטיות: סתיו צרפתי וסגיא הריש.

תקשורת: <https://news.walla.co.il/item/3201663>

ו. אי הרשעה בגין עבירה של מכירת אלכוהול לקטין

במקרה זה הנאשם הודה במכירת אלכוהול לקטין. מדובר ב-2 מכירות של בקבוקי יין שבוצעו זו לאחר זו כשעבד הנאשם במיני מרקט. ביקשנו מבית המשפט להימנע מהרשעת הנאשם בעוד שהתביעה ביקשה להרשיעו. בית המשפט קבע כי הגם שלא הוצגה פגיעה קונקרטית בנאשם כתוצאה מהרשעתו, הוא מקבל את טיעון ההגנה לאחר שהוצגו בפניו מקרים דומים אחרים בהם הסכימה התביעה להימנע מהרשעת הנאשם וכן מקרה דומה נוסף בו בית המשפט נמנע מהרשעת הנאשם. בית המשפט מצא כי אין מקום להפליה בין המקרים והחליט **להימנע מהרשעת הנאשם**.

סטודנטיות: טל אשכנזי ורינת רולניק.

ז. 6 חודשי עבודות שירות לנאשם שתקף בת זוג לשעבר ואת בן זוגה הנוכחי

כנגד הנאשם הוגש כתב אישום בגין עבירות של תקיפת בת זוג, תקיפה סתם, תקיפה הגורמת חבלה של ממש ואיומים. דובר במספר אישומים בהם תקף ואיים הנאשם על בת זוגו לשעבר ובן זוגה החדש. כל זאת בעוד תלוי ועומד כנגד הנאשם מאסר על תנאי בן 3 חודשים בגין עבירות איומים. לאחר שהנאשם, הודה בכתב אישום מתוקן, הופנה לשירות מבחן, השתלב בהליך טיפולי בית המשפט החליט **להימנע מעונש מאסר** ולהטיל על הנאשם 6 חודשי עבודות שירות ופיצוי למתלוננים.

סטודנטים: גיא לימור ורותם כהן.

ח. צו מבחן לנאשמת שפרצה לבית אחותה

במקרה זה הוגש כנגד הנאשמת כתב אישום בגין עבירה של התפרצות לדירה וגניבה. הנאשמת פרצה לדירתה של אחותה בזמן שהאחרונה שעתה בחו"ל וגנבה ממנה רכוש וכסף. לאחר מו"מ עם התביעה תוקן כתב האישום באופן ששונתה עבירת ההתפרצות לעבירה של הסגת גבול. הנאשמת, אשר סובלת מליקויים נפשיים, נמצאה כשירה לעמוד לדין והופנתה לתסקיר שירות המבחן שהמליץ להעמידה בצו מבחן. בית המשפט קיבל את ההמלצה והטיל על הנאשמת צו מבחן.

סטודנטים: גיא לימור ורותם כהן.

ו. הקליניקה לזכויות פליטים

1. כללי

השנה למדו בתכנית עשרים סטודנטים שהונחו על-ידי עו"ד יובל לבנת (ששימש כמנחה אקדמי), עו"ד ענת בן-דור ועו"ד שי אוקסנברג.

במהלך השנה אירחנו שורה של מרצים אורחים: פרופ' אלכסנדר אלייניקוף (Zolberg Institute on Migration and Mobility at the New School for Social Research); עו"ס ענבר כהן מהקליניקה הסוציו-משפטית לנוער ולצעירים במצבי סיכון במכללה למנהל; עו"ד עדי לוסטיגמן; עו"ד נמרוד אביגאל ועו"ד מירב בן-זאב, מהיא"ס. בנוסף, ערכה הקליניקה סיור בדרום ת"א בהדרכת ד"ר ערן צין, אשר כלל מפגש עם תושבים ישראלים ומבקשי מקלט משכונת נווה שאנן.

השנה השתתפו בקליניקה: רוני בן-דוד, יוסף ברנדר, לילית גריגוריאן, אביה דולה, אילין טיבי, תומר לוינגר, אמיר מזאוי, עולא נסאר, נוראן עבאסי, אופיר עמיאל, דניאל שבצוב, זהר שרגל, ספיר ברק, אודי בושריאן, אופיר גארצי, יובל לנדאו, עמרי גיסין, גילי ישראלי, מונא חאגי והיבה סעאבנה.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

בצד העיוני, הקליניקה שמה דגש רב על פיתוח דיונים על תפקיד עורך הדין החברתי; טקטיקות, אסטרטגיות ודילמות של עורכי דין חברתיים; ושיתופי פעולה של עורך הדין החברתי עם גורמים אקטיביסטיים או ממסדיים מחוץ לעולם המשפט. זאת לצד הוראת סוגיות ליבה בתיאוריה של הגירה, דיני הגירה, דיני פליטים ומדיניות מקלט. התלמידים הגישו במהלך השנה ארבעה ניירות עמדה, בנושאים הבאים: (1) זכויות הפליט ודוקטרינת דרגות הקשר שבאמנת הפליטים; (2) הדרה (exclusion) מאמנת הפליטים; (3) חברות בקבוצה חברתית מסוימת (particular social group), כמשמעותה באמנת הפליטים; (4) רפלקציה על העבודה המעשית והלימודים העיוניים בקליניקה. בנוסף, הסטודנטים השתתפו ב"פרויקט תצפיות", במהלכו צפו בחמישה דיונים בענייני הגירה בבית הדין לעררים או בבית המשפט לעניינים מינהליים, וכתבו דו"ח מסכם בעקבות הפרויקט. כמו כן נכחו הסטודנטים (כתצפית חד פעמית) בשעות קבלת קהל של ארגונים המסייעים למהגרים, והתקיים דיון בכיתה בנושא.

המנחה האקדמי של הקליניקה המשיך השנה, זו השנה הרביעית, את פעילותו כחבר ב- Editorial Advisory Panel של האתר המשפטי Reflaw של בית הספר למשפטים של אוניברסיטת מישיגן, בו פרסם לאחרונה מאמר על הרחקת מבקשי מקלט למדינות שלישיות. כן פרסם מאמר העוסק בראיונות "כנות הקשר" בין בני זוג זרים וישראלים ברשות האוכלוסין וההגירה, יחד עם מומחית ללימודי אפריקה, ובוגרת של הקליניקה (Yuval Livnat, Galia Sabar and Neta Mishly, "Legal Rules and Cultural Bias: When are Intimate Partnerships Considered 'Insincere' by Israeli Authorities?", 17 Dartmouth L. J. 64 (2019)); ומאמר העוסק בחובת עורך דין למנוע פשע עתידי של לקוחו, על בסיס מקרה שטופל ע"י הקליניקה (יובל לבנת, "על החובה של עורך דין למנוע פשע של לקוחו – קריאה לחשיבה מחודשת", מחקרי משפט לב 357 (2019)).

שני מאמרים שחיברו המנחים הקליניים של שנת הלימודים הקודמת (תשע"ח) פורסמו בכתב העת "מעשי משפט": אלעד כהנא, "הזכות לדיון לא הוגן: עלייתם של דיונים חסויים, נפילתן של עתירות לגילוי

ראיה", **מעשי משפט** ט 159 (2018); ענת בן דור ואפרת בן זאב, "הסיפור של החוק למניעת הסתננות: היילכו שניים יחדיו? עורכי דין ומבקשי מקלט במאבק על חירות", **מעשי משפט** י 221 (2019).

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

העשייה המשפטית השנתית של הקליניקה כללה פגישות עם לקוחות (לרבות במתקן גבעון), ליווי לקוחות למשרדי רשות האוכלוסין וההגירה, וייצוג בהליכים בבית המשפט העליון, בבית המשפט לעניינים מנהליים, בבתי הדין לביקורת משמורת ובבתי הדין לעררים. לצד הליכי מקלט ושחרור ממשמורת, ליוותה הקליניקה לקוחות בהליכים משפטיים שונים הרלוונטיים לסוגיית מעמדם או מעמד בני משפחתם ובעתירות חוקתיות.

חלק ניכר מעשיית הקליניקה יצא אל הפועל בזכות הסטודנטיות והסטודנטים שהשתתפו בה ולקחו חלק תורם ומשמעותי בטיפול בתיקים השונים, הן מול הערכאות השיפוטיות והן מול משרדי הממשלה הרלוונטיים, לרבות על דרך ייצוג בראיונות ושימועים ברשות האוכלוסין וההגירה. במקרה אחד השנה סטודנטית אף טענה בפני בית הדין לביקורת משמורת. בנוסף, הסטודנטים סייעו בבניית התיקים ואיסוף החומר הרלוונטי להם; במחקר עצמאי מתחום המשפט הישראלי והמשווה וכן בנוגע למצב השורר במדינות המוצא של לקוחות הקליניקה; לקחו חלק פעיל בהכנת בקשות מקלט וכתבי טענות, וכן בפיתוח האסטרטגיה בתיקים והכנתם לטיעון בעל בפה; התלוו לעורכי הדין לדיונים בהם; התלוו לפגישות למשרדי הממשלה השונים כדי לסייע להם לממש את זכויותיהם; ועוד.

להלן ייסקרו נושאי הפעילות המרכזיים לפי תחומים:

- הליכי מקלט
- שלילת חירות והגבלות על חופש התנועה
- זכויות חברתיות ונושאים נוספים
- פליטים מוכרים
- הליכים אחרים להסדרת מעמד
- חופש מידע
- מידע והכשרה בדיני פליטים

4. הליכי מקלט

א. כללי

הקליניקה סייעה למספר רב של מבקשי מקלט במסגרת בקשותיהם למקלט, ובהם אזרחי אריתריאה, סודן, אתיופיה, גאנה, קולומביה, ניגריה, צ'אד, חוף השנהב, סרי לנקה, סין ואיראן. הסיוע כלל הגשת בקשות מקלט, הגשת בקשות לעיון מחדש ולפתיחת תיקים, ליווי לראיונות מקלט וכן הגשת עררים בגין אי מענה לבקשה או בגין סירוב לה. בין האנשים בהם טיפלה הקליניקה: פעילים פוליטיים אזרחי אריתריאה; יוצאי חבל דרפור וחבל הנובה בסודן; אישה טרנסג'נדרית מאריתריאה; ועוד. במהלך השנה מספר לקוחות של הקליניקה הוכרו כפליטים, או קיבלו תושבות ארעית חלף ההכרה, בשל אי מענה בלתי סביר מצד משרד הפנים לבקשות המקלט. בנוסף, הקליניקה הגישה בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון על פסק דין של בית משפט מחוזי שהפך פסק דין של בית הדין לעררים, שנוגע בשאלת מעמד הביניים שבו יחזיק יוצא חבל דרפור בזמן שהוא ממתין למעלה מעשור להכרעה בבקשת המקלט שלו, לאור מחדלה של המדינה להכריע בבקשה.

ב. זכאותם של עריקים מהצבא האריתראי למקלט

שאלה זו נדונה בערכאות כבר מספר שנים. ב-15.2.2018 ניתן פסק-דין של בית הדין לעררים שהכיר בעורר שיוצג על-ידי הקליניקה כפליט על רקע עמדה פוליטית מיוחסת. המדינה הגישה ערעור על פסק-הדין אולם בסמוך לדיון ביקשה שהות לשוב ולבחון את עמדתה. לאחרונה הודיעה שבעקבות עבודת מטה מקיפה, בכוונתה לשנות את מדיניותה ולהנחות את פקידיה לגבי הדרישות להכרה בעריקים או במי שהשתמטו משירות כפליטים. עוד הודיעה הרשות שבכוונתה לשוב ולבחון את עניינו הפרטני של העורר וכן את עניינם של אלפי אזרחי אריתריאה שבקשותיהם למקלט נדחו בעבר. הקליניקה טרם הודיעה עמדתה ביחס להנחיות החדשות.

ג. מניעת הליכי מקלט מפלסטינים הנמלטים מחשש לרדיפה על רקע מגדר או נטייה

מיניית

גם השנה עתרה הקליניקה לבג"ץ בשם מבקשי מקלט פלסטינים שנמלטו מהגדה המערבית עקב חשש לרדיפה על רקע נטייתם המינית או עקב חשש לרדיפה מגדרית. בעקבות המלצת בית המשפט, נמחקו העתירות והפונים הופנו אל מתאמת הרווחה שהיא עובדת סוציאלית מטעם מתאם פעולות הצבא בשטחים לבחינת האפשרות לקבל הגנה זמנית בישראל. העתירות נמחקו תוך שהעותרים שמרו על כל טענותיהם. בחודשים האחרונים היפנתה הקליניקה מספר לקוחות אל המתאמת לריאיונות ולפחות בארבעה מקרים קבעה המתאמת שאכן לא ניתן לשלול את טענותיה בדבר סכנת החיים שצפויה להם בתחום הרשות הפלסטינית והמליצה על מתן היתרי שהייה זמניים.

5. שלילת חירות והגבלות על חופש התנועה

א. שחרור מבקש מקלט שהוחזק במשמורת על רקע הליך פלילי ישן

לקוח ותיק של הקליניקה שהינו מבקש מקלט ממצרים, אשר ממתין להכרעה בבקשתו זה כשמונה שנים ללא זכויות סוציאליות או תמיכה, כשהוא חי מן היד לפה ומתמודד עם התמכרות לסמים, הועבר למשמורת במתקן גבעון, וזאת לאחר שריצה עונש קצר על עבירה פלילית שאינה חמורה. הקליניקה ייצגה אותו בפני בית הדין לביקורת משמורת וטענה שמדובר בהחזקה במשמורת שלא כדין לאור היעדר מסוכנות והיעדר אופק גירוש, והצליחה להביא לשחרורו כמו גם להקלה בתנאי השחרור.

ב. תקיפת הגבלות מגורים

הקליניקה סייעה בהסרת מגבלה גיאוגרפית מרישיון הישיבה של אזרח אריתריאה, שנאלץ לעבור להתגורר בתל אביב על מנת לסייע לאחותו, אם חד הורית שבעלה נטש אותה ואת ילדיה.

6. זכויות חברתיות ונושאים נוספים

א. עתירה נגד "חוק הפיקדון"

ב-7.5.2019 התקיים הדיון השלישי בבג"ץ, בהרכב מורחב בראשות הנשיאה חיות, בעתירה שהגישה הקליניקה ביחד עם עמותת "קו לעובד" התוקפת את החקיקה שלפיה מנוכה 20% משכרו של "מסתנן" בכדי לתמרץ אותו לעזוב את ישראל. לקראת הדיון הוגשה תגובה מפורטת אשר ניתחה את נתוני הרשות והבהירה שהניכויים מדרדרים את האוכלוסייה, שהיא קשת-יום מלכתחילה, אל מתחת לקו העוני. כן

נטען בשים לב לנתוני הרשות אודות עזיבה מרצון של "מסתננים", שהאמצעי החריף בו נוקט החוק אינו משיג את מטרתו; עוד נטען ש"תימרוצם" של מי זכאיים להגנה בינלאומית לצאת את ישראל עומד בניגוד להגנה שהם זכאיים לה. העתירה כעת ממתנה למתן פסק-דין. הכיתה נכחה בדיון ואחריו שוחחה עם עורכי-הדין המייצגים אודות האסטרטגיה בתיק ובדיון.

ב. מתן פטור חלקי מחובת הפקדת הפיקדון מטעמי בריאות לחולים

הקליניקה ייצגה את עמותת רופאים לזכויות אדם בפניה עקרונית אל רשות ההגירה באשר לנוהל לפיו זכאיים "מסתננים" לפטור חלקי מחובת הפקדת הפיקדון בשל מצבם הבריאותי או הנפשי. במסגרת הכנת הפניה הוגשה בקשת חופש מידע שממנה למדנו שרק ארבע בקשות לפטור חלקי אושרו (מתוך שמונה-עשרה שהוגשו עד לאותו מועד). בפנייתנו טענו שהנוהל מעמיד חסמים שמקשים על החולים. הרשות סירבה לתקן את הנוהל והקליניקה ממשיכה לעקוב אחר יישומו תוך אפשרות לעתור כנגד דחייתם של מקרים פרטניים במידת הצורך.

ג. שיקום מקצועי לנפגע תאונת עבודה מביטוח לאומי

הקליניקה ייצגה בהצלחה מבקש מקלט מאריתריאה, נפגע תאונת עבודה שאיבד את היכולת ללכת ומתמודד עם 100% נכות, מול המוסד הביטוח הלאומי בבקשה להעניק לו שיקום מקצועי כגון הכשרה או סיוע במציאת מסגרת תעסוקה מונגשת ומתאימה, לו הוא זכאי לפי דין. שיקום מקצועי אינו תלוי במעמדו כמבקש מקלט כיוון שמדובר בנפגע תאונת עבודה ובענף הביטוח הזה, הזכאות לקצבה ולזכויות אחרות אינה מותנת בתושבות לפי חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ"ה-1995. המוסד לביטוח לאומי הודיע על בחינת הבקשה ומבקש המקלט החל בתהליך אבחון תעסוקתי במכון אבחון, במסגרתו קיבל שיעורי עברית ומחשבים. **סיוע בשכר דירה** – הקליניקה פנתה בשמן של שלוש מבקשות מקלט מאריתריאה, אמהות חד-הוריות, וילדיה הקטנים, למשרד הבינוי והשיכון בבקשה להעניק להם סיוע בשכר דירה לפי נוהל "השתתפות בתשלום שכר דירה" (מספר 08/04). בפניותינו ביקשנו להחריגן מדרישת התושבות שהינה משתמעת ולא מפורשת בנוהל, ולחילופין לתקן את נהלי המשרד כך שיאפשרו סיוע בשכר דירה לקטינים והוריהם חסרי מעמד בהתאם לזכויות האדם החוקתיות בישראל והתחייבויותיה הבינלאומיות. משרד הבינוי והשיכון סירב לבקשות והקליניקה ממשיכה לעקוב תוך בחינת אפשרות לעתור כנגד הדחייה במידת הצורך.

ד. שינוי שם לתושב ארעי

הקליניקה הגישה ערר פנימי על החלטת סירוב לאפשר למבקש מקלט מדרפור המחזיק במעמד של תושב ארעי, לשנות את שמו במרשם האוכלוסין ובתעודת הזהות בה הוא מחזיק, בנימוק שתושב ארעי המבקש לשנות את שמו נדרש להמציא דרכון ממדינת מוצאו עם שינוי השם בטרם יפנה לשנותו בישראל. הקליניקה טענה שמדובר בנסיבות ייחודיות שבהן יש להחריג את המבקש מדרישת הדרכון: מדובר בניצול רצח העם בדרפור שלא היה בסודן מאז היותו ילד ושאין לו כל משפחה או אדם קרוב מחוץ לישראל ולכן מעולם לא הונפק לו דרכון או כל מסמך מזהה אחר, והוא אינו יכול להנפיקו כעת כיוון שלא יכול לחזור לסודן שם יהיה בסכנת חיים, מה גם שמדובר במדינה עמה לישראל אין יחסים דיפלומטיים.

7. פליטים מוכרים

א. אי-פרסומו של נוהל תעודות מעבר לזרים

הקליניקה הגישה עתירה לבית המשפט המחוזי בירושלים בכדי לחשוף את הנהלים הפנימיים שעל-פיה מאשרים/דוחים פקידי משרד הפנים בקשות לתעודות מעבר. פליטים ומי שקיבלו מעמד הומניטרי לעיתים קרובות אינם אווזים בדרכון ולכן תעודת מעבר ישראלית היא האמצעי היחיד עבורם לצאת את ישראל ולחזור אליה. למרות שמשרד הפנים חייב לפרסם את נהליו, הוסר הנוהל לפני חודשים ארוכים ומאז עובדים הפקידים לפי הנחיות פנימיות סודיות. במקביל הגישה הקליניקה תלונה בדבר סירוב להנפיק תעודת מעבר לפליט מוכר.

ב. הזכות לחיי משפחה

הקליניקה המשיכה לטפל בפליטים מוכרים שביקשו להקנות מעמד בישראל לבני זוגם הזרים. הקליניקה ייצגה בערר בעניין בקשה של פליטה מוכרת לאפשר לבן זוגה לחיות לצדה בישראל, שבסופו נקבע שלאור התממהות הרשות, יש להעניק לבן הזוג רישיון ב/1 עד לקבלת החלטה. הקליניקה הגישה בקשה של פליט מוכר להתאחד עם אישתו ועם שלוש בנותיו מהן נפרד לפני כשבע שנים בעת שנאלץ לעזוב את אריתריאה. בקשה נוספת הוגשה בעניינו של פליט ששהה שנים ארוכות בישראל ובמהלכן הקים משפחה חדשה בישראל.

ג. שדרוג המעמד לתושבות קבע

בעבר הגישה הקליניקה מספר הליכים משפטיים באשר לחסימת פליטים מקבלת תושבות קבע גם לאחר שנים ארוכות בישראל. הליכים אלה הסתיימו במתן מעמד קבע לעותרים בדרך של פשרה, כל מקרה לפי נסיבותיו. לאחרונה פסק בית הדין לעררים שהנתיב לרכישת מעמד קבע של פליט מוכר הוא בדרך של הגשת בקשה הומניטרית. דא עקא, הנוהל ההומניטרי תוקן כך שבקשות למעמד של קבע יישקלו רק לאחר חלוף עשרה שנים מיום שבו הוענקה תושבות ארעית לפי הנוהל ההומניטרי. לכלל זה נקבע חריג צר ביותר. הקליניקה פנתה, ביחד עם מרכזי הסיוע המשפטי לעולים של התנועה ליהדות מתקדמת, אל הרשות והצביעה על הבעיות בתיקון לנוהל. ככל שלא תתקבל תשובה מניחה את הדעת, תוגש עתירה בנדון.

8. הליכים אחרים להסדרת מעמד

א. כניסה ל"הליך המדורג" מכח זוגיות עם אזרחים ישראליים

במאי זכתה הקליניקה בפסק-דין חשוב של בית-הדין לעררים אשר הכיר בקשיים של מבקש מקלט מסודן להמציא את המסמכים שנדרשים לפי נוהל הזוגיות. בנסיבות העניין של זוגיות ארוכת שנים, קיומו של ילד משותף והמצאת מסמכים חלופיים שמעידים על זהותו של מבקש המקלט, הורה בית הדין שיש לשדרג את מעמדו של בן-הזוג הזר לתושבות ארעית. משרד הפנים הגיש ערעור על פסק-הדין שעודו תלוי ועומד. בתיק נוסף, הגישה הקליניקה בקשה בשם אזרח אריתריאה, בן זוג לאזרחית ישראלית ואב לילדה ישראלית, להיכנס להליך המדורג בהיעדר מסמכים מזהים ממדינת מוצאו, תוך ניסיון לתקוף גם תיקון לנוהל בעניין הליך מדורג משנת 2018 שלכאורה אפשר הנפקת רישיון ב/1 אם המבקש הגיש בקשת מקלט וכשהדבר תלוי גם במועד הגשת הבקשה.

ב. הליכים הומניטאריים

הקליניקה טיפלה והגישה מספר הליכים להסדרת מעמד מטעמים הומניטאריים, כמו גם עררים בגין אי מענה לבקשות או בגין דחיות בקשות כאמור. בין היתר מדובר בקטין שננטש בישראל בידי אמו וגדל כעשור אצל משפחת אמנה ישראלית; באם אריתראית, קורבן לאלימות במשפחה, שלה שני ילדים ישראלים; לנערה צעירה שבמשך מספר שנים עברה התעללות מינית קשה, ועוד. כמה מלקוחות הקליניקה זכו בתושבות ארעית בעקבית הליכים אלו.

ג. חסרי אזרחות

הקליניקה טיפלה והגישה בקשה לשדרוג מעמד לתושבת קבע בעבור אישה שמוצאה מאתיופיה, שאיבדה שם את מעמדה וכתוצאה מכך אין לה אזרחות באף מדינה.

ד. קורבנות סחר בבני אדם / החזקה בתנאי עבדות

הקליניקה מייצגת מבקשת מקלט, שהוחזקה בישראל בתנאי עבדות, בבקשה לקבלת שירותי שיקום, הניתנים למי שנפלה קרבן לעבירות אלו.

9. חופש מידע

במהלך השנה הגישה הקליניקה מספר בקשות לפי חוק חופש המידע, לקבלת נתונים אודות מערכת המקלט הישראלית הנתונים מאפשרים ללמוד על כך שחלק ניכר מבקשות המקלט תלויות ועומדות תקופות ממושכות; רוב התיקים מוכרעים (לשלילה) בסדרי דין מקוצרים או על הסף; אחוז כמעט אפסי מהבקשות מתקבל; ועוד. כמו כן הקליניקה הגישה בקשת חופש מידע לקבלת נתונים בדבר טיפול מתאמת רווחה והגורמים המוסמכים בפניות בנושא מאויימות שלא על רקע שיתוף פעולה עם ישראל.

10. מידע והכשרה בדיני פליטים

הרצאות בהשתלמויות שונות

צוות התכנית מוזמן באופן שוטף להרצאות במסגרות שונות, בין היתר לעורכי דין חדשים בתחום, מתנדבים ופעילים חברתיים, מסגרות חינוכיות ואף קורסים אקדמיים בפקולטה למשפטים ובפקולטות אחרות באוניברסיטה.

ז. הקליניקה לצדק סביבתי ולהגנה על זכויות בעלי חיים

1. מבוא

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה הקליניקה בהנחייתו האקדמית של ד"ר דוד שור ובהנחייתם הקלינית של ד"ר עו"ד ערן צין ועו"ד אמנון קרן (שהגדיל את היקף משרתו מחצי משרה בשנת תשע"ח למשרה מלאה). בקליניקה נטלו חלק 24 סטודנטים.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

השנה נפתחה בהנחלת מושגים תיאורטיים בסיסיים הנוגעים לדיני סביבה ולהגנה על זכויות בעלי החיים. בהמשך השנה התמקדנו בנושאים תיאורטיים המתכתבים עם התיקים המשפטיים בהם עוסקים הסטודנטים, כגון: תכנון והבניה, זיהום אוויר, זכויות ורווחת בעלי חיים, מגוון ביולוגי, אתיקה סביבתית, אקטיביזם ומשפט. בכול אחד מהנושאים גם נערך שיעור של ניתוח אירוע בהנחיית הסטודנטים המטפלים בתיק. כך למשל, הצגנו את תחום הנזיקין והסביבה ואת כלי התובענות הייצוגיות והסטודנטים שעסקו בתיק התביעה הייצוגית במפרץ חיפה הציגו ודנו עם כלל הכיתה בדילמות והאסטרטגיות המשפטיות המתעוררות בתיק. כמו כן, בהמשך להצגת דיני הגנת בעלי חיים במשפט, הציגו סטודנטים את התיק העוסק בתביעה לצו מניעה בגין ההתעללות הכרוכה בהחזקת תרנגולות בכלובי סוללה. במהלך השנה הוצגו, לובנו ונותחו מרבית התיקים בהם עוסקת הקליניקה. בנוסף, עסקנו גם בשאלת תפקידו של עורך הדין הסביבתי והחברתי, באפשרויות הפעולה העומדות בפניו ובסוגיות אתיות שעלו בתיקי הקליניקה.

בנוסף, בחודש מאי 2019 ערכה הקליניקה ערב עיון תחת הכותרת **"לשלם למזהם – תקציבים ממשלתיים לתעשיית המזון מן החי"**, שבחן את השלכותיה הסביבתיות של תעשייה זו במסגרת השיח המתפתח על אודות השלכותיהן של תמיכות מזיקות (environmentally harmful subsidies) ומדיניות מזון מקיימת. ערב העיון נערך במסגרת פרויקט מחקרי משותף עם הקליניקה לרגולציה סביבתית באוניברסיטת בר-אילן, ובמרכזו עמד פאנל שדן בנושא מזוויות של רגולציה, בריאות ציבור והגנת הסביבה, בהשתתפות מר אורי צוק בר (משרד החקלאות), ד"ר דורית אדלר (הפורום הישראלי לתזונה בת קיימא והמועצה הלאומית לבטחון תזונתי) וגב' דליה טל (עמותת צלול). באירוע השתתף גם פרופ' ויוק מוקרגי מאוניברסיטת NALSAR בהודו, שהציג את הנושא מפרספקטיבה בינלאומית, וסטודנטיות מהקליניקה הציגו בו ממצאים ראשונים של מחקר אודות היקפן ואופיין של תמיכות אלו.

במהלך השנה התקיימו גם הרצאות של מרצים אורחים במגוון תחומים. בין השאר, הקליניקה אירחה את ד"ר עמר פלד בנושא אחריות הסתברותית בנזיקין, עו"ד תמרה לב לוטנר ממשרד המשפטים בנושא חידושים בחקיקה סביבתית, פרופ' חוה יבלונקה ממכון כהן להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות בנושא תודעת בעלי חיים, עו"ד יוסי וולפסון בנושא תפקיד של המשפטן בהגנה על זכויות בעלי החיים, פרופ' ויוק מוקרגי מאוניברסיטת NALSAR מהודו בנושא היבטים גלובליים של שינוי האקלים.

כמו כן, בסמוך למועדי ראיונות ההתמחות אירחנו 3 עורכות דין – עו"ד יעל בן עמוס מהמשרד להגנת הסביבה, עו"ד שירי שפירא עורכת דין עצמאית ועו"ד נועה יאיון מהחברה להגנת הטבע – העוסקות בתחום הסביבתי במגזרים שונים: הציבורי, הפרטי והלא ממשלתי.

במסגרת הקליניקה ובעקבות ייצוג הקליניקה בעתירה של עיריית ערד נגד ההחלטה להתיר הקמת מכרה פוספטים בשדה בריר (כמפורט בהמשך), נערך השנה סיור באתר המתוכנן להקמת המכרה, תוך מפגש עם

נציגי התושבים הבדואים המתגוררים במקום ועם ח"כ סעיד חרומי הפועל למענם. בהמשך הסיור נערך גם מפגש עם פעילים סביבתיים מהעיר ערד הנאבקים מזה שנים נגד הקמת המכרה וכן עם ראש עיריית ערד, עו"ד ניסן בן חמו.

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

להלן תובא סקירה של הנושאים והתיקים המרכזיים שעליהם עבדנו בקליניקה במסגרת שנת הלימודים תשע"ט.

א. תובענה ייצוגית מפרץ חיפה

הקליניקה, בשיתוף עם עו"ד אסף פינק, ד"ר עו"ד עמר פלד ועו"ד גיל רון, הגישה השנה בקשה לאישור תביעה ייצוגית ראשונה מסוגה בישראל, בגין תחלואה במחלות סרטן ריאה ולימפומה שאינה הודג'קין, שנגרמה לתושבי אזור חיפה כתוצאה מזיהום האוויר החמור באזור. הבקשה הוגשה על ידי עמותת 'אזרחים למען הסביבה' נגד 30 מפעלים, תעשיות ונמלים הפועלים במפרץ חיפה והינם בעלי השפעה סביבתית גבוהה. הבקשה מבקשת לתת מענה לזעקה הנמשכת מהציבור לפעול להרתעה בלתי מתפשרת של המזהמים הפועלים באזור התעשייה של מפרץ חיפה, שעד כה לא צלחה. בנוסף, הבקשה מבקשת ליתן מענה לסוגיית "הצדק המתקן", שכלל אינה נדונה על ידי הרשויות. דהיינו, פיצוי ישיר של מי מתושבי מפרץ חיפה החולים במחלות סרטן ריאה ולימפומה שאינה הודג'קין.

המדובר בבקשה מורכבת ביותר מבחינה עובדתית. במשך השנים, התפרסמו דו"חות בני אלפי עמודים על ידי המשרד להגנת הסביבה, איגוד ערים חיפה, משרד הבריאות, מבקר המדינה ועוד, הנוגעים למצב זיהום האוויר במפרץ חיפה. דו"חות אלה מתעדים, בין היתר, תהליכי ניטור ודיגום, הפרות וחריגות של הגורמים המזהמים מהתקנים הסביבתיים וכשלים בפעילות הפיקוח והאכיפה של הרשויות. החלק העובדתי בבקשה נשען על ממצאים שונים שעלו מדו"חות אלה. הסטודנטים שלקחו חלק בתיק, קראו ולמדו את הדו"חות ועיבדו את הנתונים הרלבנטיים.

יתרה מכך, המדובר בסוגיה משפטית תקדימית המבקשת להתמודד עם העמימות הסיבתית המובנית בתביעות מסוג עוולה המונית בגין חשיפה לחומרים מזהמים. דהיינו, הקושי המבני הקיים בהוכחת הקשר הסיבתי, כאשר רק חלק מחברי הקבוצה ניזוקו מהפעילות העוולתית (זיהום האוויר) ואחרים כתוצאה מגורמים אחרים. כדי להתגבר על מורכבות משפטית זו, סייעו הסטודנטים בניתוח ולימוד הנושא כפי שהוא נדון בספרות ובפסיקה.

זאת ועוד, הסטודנטים לקחו חלק פעיל בפגישות עבודה שנפרשו על פני ימים שלמים, וסייעו רבות בכתיבה של הבקשה לאישור התביעה הייצוגית.

הגשת הבקשה הביאה להד ציבורי ותקשורתי נרחב. לאחר ההגשה פנו עשרות חולים והודו על הפעילות החשובה וביקשו להיות מעודכנים בהליך. לאור החשיבות הציבורית העצומה הוקם אתר אינטרנט (www.zihumhaifa.com) ובו מועלים חומרים רלבנטיים ובאמצעותו פונים יכולים גם ליצור קשר ולהתעדכן. לאור תקדימיות הבקשה, היא גם זכתה לסיקור תקשורתי נרחב. להלן חלק מהקישורים:

https://mediadownload.ynet.co.il/cdnwiz/0719/1807191250_zihom_haifa_yjZhtNUB_800.mp4?fbclid=IwAR0sP4YHpJ2fBl1AwMy1L98imK-CQbymZlW0irDpcrIuQ7FKXKBm9V7otiE

<https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5551864,00.html>

<https://www.kan.org.il/item/?itemid=55584&fbclid=IwAR04853mTlrK8A-PftQ7LaqV4FY-pRJnPAHd9pKGW8g3KXmOVHVyOYBqrPE>

https://www.themarker.com/law/1.7535525?fbclid=IwAR2U0c73lkxjTWKjGzkEOqvQP-GHUZWsboOS2LpZ1479GLcdh_Y_5F6-hxY

http://www.karmel.co.il/%D7%97%D7%91%D7%A8%D7%94/%D7%AA%D7%91%D7%99%D7%A2%D7%94-%D7%99%D7%99%D7%A6%D7%95%D7%92%D7%99%D7%AA-%D7%A0%D7%92%D7%93-29-%D7%9E%D7%A4%D7%A2%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%97%D7%99%D7%A4%D7%94?fbclid=IwAR3B3JN1WpcTfvapQyRWKlq_mJToTyFPAP8rMxG8H42mjM_WrB9okSJ2WY

<https://haipo.co.il/item/139642?fbclid=IwAR2d2KvN3aUCAC7tjiSZT4o8UWU8zGW8N7agBQTxw8mnfeATCGIeUG8NyN0>

סטודנטים : יסמין אבוראס, אלמוג אלוש, סתיו מטרי, יובל מילס ומור פניני.

ב. עתירה לבג"ץ נגד אישור כריית פוספטים ב"שדה בריר"

הקליניקה, בשיתוף עם עו"ד אפי מיכאלי, הגישה ביום 22.7.18 עתירה לבג"ץ (בג"ץ 5558/18 **עיריית ערד נ' המועצה הארצית לתכנון ובניה ואח'**) בנוגע להוראות הכלולות בתמ"א 14 ב המתייחסות לכריית פוספטים ב"מרבץ זוהר דרום" הכולל את אתרי הכרייה "שדה בריר" ו- "זוהר דרום".

בהחלטה זו נעתרה המועצה הארצית ליוזמת רותם-אמפרט נגב בע"מ, חברת בת של כימיקלים לישראל בע"מ, לכרות פוספטים בשדה-בריר, הסמוך לעיר ערד ולמועצה המקומית כסייפה. בנוסף, המכרה המתוכנן יושב על אדמות הכפרים הבדואים אל-פורעה, אל-זערורה, אל ריזה וקטאמאת, בהם מתגוררים כ-10,000 תושבים. המועצה הארצית קובעת – תחת הכותרת "חסמים לניצול עתודות" - כי תושבים אלה יפנו מאדמתם וכי פינוי זה יתאפשר באמצעות הגב הכלכלי הגלום במשאבי הפוספט. המועצה אף מוצאת לנכון לציין כי מדובר ב-"win-win situation".

לטענת העותרים, החלטת המועצה הארצית נסמכה על ניתוח חלופות מוטה, חלקי, פגום, חסר ושגוי. היא מפרה את החובות החוקתיות להגן על החיים ועל הבריאות; את עקרון הזהירות המונעת. בנוסף, ההחלטה נשענת על טעות משפטית מובהקת בפרשנותו ובאכיפתו של חוק אוויר נקי, התשס"ח-2008, בכל הנוגע לאישורם של פרויקטים עתידיים רחבי היקף, להם השלכות על בריאות הציבור. זאת, בניגוד לעמדתו החד משמעית של משרד הבריאות, שקבע כי הכרייה במקום תוביל לפגיעה בחיים ובבריאות באופן החוצה חד משמעית את הקווים האדומים הנוהגים במדינות המערב. בכך, יוצרת המועצה הארצית מתודה מקצועית, שתנחה ואף תחייב הליכי תכנון עתידיים בישראל, הנשענת על פרשנות אבסורדית של חוק אוויר נקי, ההופך מכלי למניעת זיהום אוויר לכלי להכשרתו. זאת ועוד, טענו כי המועצה הארצית לא נתנה משקל ראוי להשלכות ההרסניות של פינוי אלפי תושבים בדואים מבתייהם והפגיעה החוקתית והחוקית הנגרמת מכך.

ביום 27.2.19 נערך דיון העתירה. זמן קצר לאחר הדיון, בג"ץ הוציא צו על תנאי הדורש מהמדינה להסביר מדוע לא תוחזר תכנית המתאר הארצית לכרייה וחציבה – תמ"א 14/ב, לדיון במועצה הארצית לתכנון ובניה. זאת על מנת לבחון את ההשפעה הבריאותית הפוטנציאלית של הקמת המכרה על חייהם של כ-55,000 התושבים המתגוררים בסמוך. הצו על תנאי העביר את הנטל לכתפי המדינה לשכנע את בית המשפט כי היא נהגה באופן תקין כאשר אישרה את הכרייה בשדה בריר מבלי לשקול את התנגדותו של משרד הבריאות לכרייה ומבלי שבחנה אמות מידה בריאותיות במסגרת החלטתה. בנוסף, במסגרת בקשה של המדינה לקבל ארכה להגשת תצהיר התשובה לצו על תנאי, התחייבה המדינה להקפיד עד להודעה

אחרת את ההליכים לאישור התכנית המפורטת אשר נתקפה בעתירה. בשלב זה, אם כן, הוקפאה התכנית המפורטת להקמת מכרה הפוספטים בשדה בריר.

המדובר בתיק תקדימי אשר יכול להשפיע רבות על תהליכי התכנון של פרויקטים בעלי השלכות סביבתיות ובריאותיות. בהתאם, ההחלטה על הוצאת צו על תנאי ועל הקפאת הליכי התכנית המפורטת זכו לסיקור תקשורתי נרחב, כדלקמן:

<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001275942>

<https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3757297,00.html>

<https://www.themarker.com/law/1.6977310>

<http://mynetbeersheva.co.il/%D7%97%D7%93%D7%A9%D7%95%D7%AA/%D7%AA%D7%95%D7%A9%D7%91%D7%99-%D7%A2%D7%A8%D7%93-%D7%A7%D7%99%D7%91%D7%9C%D7%95-%D7%97%D7%99%D7%96%D7%95%D7%A7-%D7%9E%D7%91%D7%92-%D7%A6-%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%90%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%AA%D7%95%D7%A9%D7%91%D7%99%D7%9D-%D7%97%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%94-%D7%9E%D7%A8%D7%95%D7%95%D7%97%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%91%D7%A2%D7%9C%D7%99-%D7%94%D7%95%D7%9F-369654/2>

<https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3764176,00.html>

סטודנטיות: פולינה לוגבין ורג'אא ענאבוסי.

ג. פסולת

השלכת פסולת לא חוקית במרחב הציבורי ושריפתה הפכה ל"מכת מדינה". המדובר בפעילות הגורמת לזיהום אוויר, קרקע ומים חמורים ולפגיעה קשה בבריאות הציבור. הקליניקה פעלה השנה במספר מישורים בתחום זה:

1. כתיבת נייר מדיניות – המכרז ככלי למניעת השלכת פסולת בלתי חוקית – מדינת ישראל משופעת בחוקים שנועדו למנוע השלכת פסולת לא חוקית. כך לדוגמה חוק שמירת הניקיון, התשמ"ד-1984 קבע כי ייגבה היטל הטמנה בשל הטמנת פסולת. מטרת הטלת ההיטל הייתה לעודד הפחתה בכמות הפסולת המועברת להטמנה (לדוגמה באמצעות מחזור, הפרדה וכיו"ב). בפועל, ההיטל הביא לתוצאה הפוכה כשהוא יוצר תמריץ כלכלי להשליך את הפסולת באתרים לא מוסדרים ובשטחים פתוחים. פעילות אכיפה של הרשויות נכשלה עד כה להביא סוף לתופעה מסוכנת זו. על פינני הפסולת אחראיות הרשויות המקומיות. אלה מתקשרות במכרזים עם קבלי פינוי. לאחר לימוד וניתוח הנושא, הסטודנטים עמדו על כך שהתמודדות יעילה ונכונה יותר עם התופעה דלעיל היא בשלב המוקדם של התקשרות במכרז. בהתאם, נייר המדיניות, דן בכלי המכרז ככלי אסדרה והאמצעים שניתן ליישם במסגרתו כדי לוודא שנעשית התקשרות עם קבלני פינוי ראויים וכי הם פועלים לפי החוק להעברת הפסולת לאתרי הטמנה מוסדרים. כך למשל, הכללת תנאי סף וביניהם נדרש שהמזיע יהיה בעל רישיון עסק לאיסוף ופינוי פסולת והובלתה, רישיון מוביל ובעל ניסיון והמלצות בתחום; דרישה כי החברה, בעל השליטה בה וחברות קשורות לא הורשע בפלילים בעבירות שקשורות בעיסוק זה; דרישה להתקנת אמצעי מעקב (גי.פי.אס) אחרי תנועת המשאיות ועוד. המחקר שביצעו הסטודנטים העלה כי על אף שישנן רשויות שמנסות לעגן במכרזיהן מנגנונים שנועדו להבטיח את פינוי והטמנת הפסולת כחוק, רבות אינן עושות כן או שמיישמות רק חלק מהאמצעים. לאור זאת, נייר המדיניות מציע 'מכרז מוצע' שרשויות יוכלו ליישם ובוחנים אפשרות להכללת נוסח המכרז בחוק שמירת ניקיון (בדומה לתקנון המצוי בחוק בתים משותפים).

2. מעקב ובקשות חופש מידע אחר יישום תוכנית ב"סביבה שווה" – בשנת 2014 העבירה הממשלה את החלטה מספר 1496 להסדרת משק הפסולת ביישובי האוכלוסייה הערבית, הדרוזית והבדואית. התכנית שנודעה בשם "סביבה שווה", ביקשה לשפר את הטיפול בפינוי פסולת ב- 30 רשויות שונות, שהוכרו לצורך עניין כרשויות בעלי עדיפות לאומית. לצורך ביצוע ההחלטה העבירה הממשלה סכומים ניכרים לרשויות אלה. עם זאת, בהרבה מהרשויות לא ניכר שיפור ניכר. הקליניקה בשיתוף עמותת אזרחים למען הסביבה פעלה באמצעות בקשות חופש מידע לקבל את הפירוט של השימוש שנעשה בכספים אלה באגוד ערים לאיכות סביבה המשולש הדרומי (תחתיו מאגדות הערים כפר קאסם, קלנסווה, כפר ברא, טירה וגלגוליה). למרות מספר פניות בנושא טרם נענינו ואנו שוקלים כעת להגיש עתירת חופש מידע.

3. סיוע פרטני לסילוק מפגע פסולת באשדות יעקב - בשטחו של קיבוץ אשדות יעקב מאוחד, הנמצא בשטח השיפוט של המועצה האזורית עמק הירדן, נמצא מזה כעשור אתר פסולת בלתי חוקי. המדובר באתר עתיר מימדים, הכולל שאריות פסולת של מפעל לוחות בטון תעשייתיות שהיה קיים בעבר בשטח הקיבוץ. מצבורי פסולת מעין אלה כוללים לא אחת גם חומרים מסוכנים, כהגדרתם בחוק החומרים המסוכנים התשנ"ג-1993, כגון מוצרי אסבסט. בנוסף, המדובר באתר בו חומרי הפסולת אינם מכוסים או מהודקים לקרקע ומתפזרים לחלל האוויר ומחלחלים לאדמת הקרקע. תושב האזור, מר עמית רז, פנה בעניין לקליניקה. אחריות לפינוי המפגע הסביבתי מוטלת על המועצה האזורית. הקליניקה פועלת אל מול המועצה בדרישה שייעשו כן.

סטודנטים : נועה רוזנברג ואור ריזר.

ד. תחבורה ציבורית

תחבורה ציבורית יעילה הינה חיונית לצמצום זיהום האוויר וקידום ערכים של צדק חברתי (באמצעות קירוב בין המרכז לפריפריה). בהתאם לכך, ממשיך ומהווה תחום זה נדבך חשוב בפעילות הקליניקה. במסגרת זו מלווה הקליניקה ועובדת בשיתוף פעולה עם עמותת "15 דקות: ארגון צרכני התחבורה הציבורית".

פרויקט תביעות קטנות

מזה מספר שנים מנהלת הקליניקה פרויקט "תביעות קטנות". במסגרת פרויקט זה, מסייעים סטודנטים לצרכני תחבורה ציבורית לעמוד על זכויותיהם ולדרוש מהמפעילים לספק שירות אמין, מהיר ונוח, כמחויב על פי החוק ותנאי הרישיון שלהם. פרויקט זה מנוהל בשיתוף עם עמותת "15 דקות", המקבלת את הפניות, ומפנה לטיפול הסטודנטים מקרים מורכבים יחסית, או כאלה בהם נזקקים הפונים לסיוע בניסוח כתב התביעה או ליעוץ בניהול התביעה. הפרויקט מרוכז על ידי צוות סטודנטים, אבל המטרה היא שכול סטודנט בקליניקה יזכה לטפל בתביעה קטנה. בכל אחד מהמקרים הסטודנטים יוצרים קשר עם הפונה, מבררים את העובדות לאשורן ומגבשים את הראיות הרלוונטיות, ואם נמצא כי ראוי במקרה זה להגיש תביעה קטנה, מנסחים את כתב התביעה. במהלך השנה טיפלו הסטודנטים בכ-60 פניות בבקשה להגיש תביעות קטנות.

סטודנטים שריכזו את הפרויקט : אורי לבנת וענבל עמית.

פרויקט שנהגה על ידי הקליניקה ועמותת '15 דקות', שמטרתו בחינה של התכנון לטובת תחבורה ציבורית כבר בשלב של הכנת תוכניות המיתאר. פרויקט זה הביא לעין הציבור את הסכנה של בניית אלפי יחידות דיור בתכנון מהיר ומבלי לבנות תשתית תחבורה ציבורית ראויה. תושבים אלה עתידים לבלות שעות רבות בעומסי תנועה אינסופיים, תוך שהם תורמים לזיהום אוויר. הקליניקה בשיתוף עם עמותת '15 דקות' ובליוי של צוות מתכנני תחבורה, המשיכו גם השנה לעבור על תוכניות רלוונטיות ולהגיש התנגדויות לתוכניות אלה.

סטודנטים שריכזו את הפרויקט: גור כפיר וקארין יעקובי.

ה. הליכים לביטול החזקתן של תרנגולות בכלובים בתעשיית הביצים

בתעשיית הביצים בישראל כעשר מיליון תרנגולות, רובן ככולן מוחזקות בכלובי סוללה ובלולים מיושנים שאינם עומדים בסטנדרטים בסיסיים של רווחת בעלי-חיים, תברואה וסביבה. תעשייה זו ניצבת כיום בפני רפורמה משמעותית שתעצב את פניה לעשרות השנים הבאות, הכרוכה בסבסוד ציבורי של מאות מיליוני שקלים. הקליניקה מייצגת את עמותות "תנו לחיות לחיות" ו-"אנימלס" (לשעבר "אנונימוס לזכויות בעלי חיים"), במספר מישורים שמטרתם להגן על רווחת התרנגולות ולבטל את החזקתן בכלובים, בהתאם למגמות העולמיות בתחום זה:

1. צו מניעה לפי חוק צער בעלי חיים - הדין הישראלי מעניק לארגונים להגנת בעלי חיים סמכות

ייחודית להגיש בקשה למתן צו מניעה אזרחי לאכיפת החוק, האוסר על התעללות בבעלי-חיים ומטיל חובות מוגברות על המחזיקים בהם לספק את צרכי מחייתם, לדאוג לבריאותם ולמנוע התעללות בהם.

הקליניקה פועלת להגשת בקשה כזו מטעם עמותת "תנו לחיות לחיות" כנגד חברת "גליקסמן", יצרנית הביצים הגדולה בישראל, במסגרתה יתבקש בית המשפט לקבוע שהחזקת תרנגולות בכלובים מהווה התעללות אסורה ומנוגדת לחוק צער בעלי חיים. מדובר בשימוש תקדימי בכלי זה של צו מניעה ביחס לניצול ממוסד של בעלי-חיים בכלל, ובתעשיית המזון בפרט, והוא עוסק בהיבטים מורכבים הנוגעים למדעי התנהגות בעלי-חיים, רווחת בעלי חיים, משפט משווה וכלכלה סביבתית.

הקליניקה פנתה במכתב התראה לחברה והעבירה לה לבקשתה חומרים נוספים לבחינת הנושא, אולם עד כה מגעים אלו לא הובילו לשינוי המיוחל. בימים אלה ממתינה הקליניקה להשלמתן של חוות דעת החיוניות לניהול ההליך, לקראת הגשתו.

2. הליכים הנוגעים להתקנת תקנות וביצוע הרפורמה בתעשיית הביצים - הקליניקה מעורבת

במהלכים הציבוריים בסוגיות אלו, על-מנת להבטיח כי זכויותיהם של בעלי החיים יישמרו, וכי מהלכים אלו לא ינציחו סטנדרטים אכזריים המנוגדים לחוק צער בעלי-חיים. פעולות הקליניקה בתחום זה כללו בין היתר הגשת פניה עקרונית לשרי החקלאות, האוצר והגנת הסביבה כחלק מגיבוש מדיניות משרדיהם בנושא, הכוללת קריאה לעיגון הרפורמה בחקיקה ראשית; הגשת הערות לטיטוט נוהל המקצה 50 מיליון ש"ח לבניית תשתיות ללולים חדשים, [שהובילו לשינויים](#) [בנוהל הסופי](#) כגון שיפור התמריצים לבניית לולים ללא כלובים ושינוי הרכב ועדת התמיכות; הגשת בקשות לפי חוק חופש המידע; והשתתפות בדיון בוועדת החינוך של הכנסת בנושא התקנת התקנות.

1. הכרה בזכויות מהותיות לבעלי חיים ושת"פ עם הארגון Nonhuman Rights Project

הקליניקה עובדת עם הארגון האמריקאי Nonhuman Rights Project (NhRP) והעומד בראשו, עו"ד סטיב וייז, הפועלים לשינוי מעמד המשפטי והמוסרי של בעלי החיים ברחבי העולם באמצעות הגשת עתירות לצווי הביאס קורפוס. זאת במטרה להכיר בבעלי-חיים כבעלי זכויות בסיסיות מסוימות הראויות להגנה, ללא תלות בתועלת שמפיק מכך האדם. מדובר בהליך שהוא בעל מסורת עשירה שלאורך ההיסטוריה הובילה לשחרורם הפיזי והפוליטי של פרטים וקבוצות מדוכאות שעד אותה העת נחשבו כחסרות מעמד או זכויות, והשימוש בו בהקשר זה מעורר דיון ציבורי ואקדמי רחב בנוגע ליחסו של האדם לבעלי החיים ולסביבה. לצד קביעות שיפוטיות חשובות בארצות הברית, מהלך זה נחל הצלחה בארגנטינה, שם הכיר בית המשפט בקופת שימפנזה בשם ססיליה כישות משפטית והורה על העברתה מגן החיות בו הוחזקה למקלט. כיום עומדת שאלה דומה להכרעה בעניינו של דב בפני בית המשפט החוקתי של קולומביה, בהרכב של תשעה שופטים.

הקליניקה משמשת כקבוצת המחקר של NhRP בישראל, כחלק מהתארגנות בינלאומית, ובמסגרת זו בוחנת את האפשרות ליישם את גישת הארגון בישראל. זאת, על בסיס הדין המקומי והבינלאומי, וחוות דעת מומחים העוסקות הן בהיבטים מדעיים כגון התנהגות ותודעת בעלי חיים, והן בהיבטים מתחום המשפט והפילוסופיה. לאחר שאשתקד עמלה הקליניקה על חקר הנושא ואירחה את עו"ד וייז לכנס ראשון מסוגו באקדמיה הישראלית שעסק בהכרה בבעלי חיים כבעלי אישיות משפטית, השנה השלימה הקליניקה את מחקרה המשפטי, שקדה על כתב טענות ופעלה לאיתור בעל-חיים המוחזק בשבי שבשמו יוגש ההליך. העבודה על ההליך נמצאת בשלבים מתקדמים, מתוך שאיפה להגישו בסמוך לביקורו המתוכנן בישראל של סטיב וייז בסמסטר א' של שנת הלימודים תש"פ.

סטודנטיות : אלה ברהם ושירה נגר.

2. מדיניות מזון ושינוי אקלים

בפעילותה מדגישה הקליניקה את הקשר החיוני בין הגנת הסביבה ובעלי החיים, במטרה ליישם את הצהרת הפאנל הבין-ממשלתי לשינוי האקלים (IPCC) משנת 2018 לפיה כדי לבלום את השלכותיה ההרסניות של ההתחממות הגלובלית נדרשים "שינויים מהירים, מרחיקי לכת וחסרי תקדים בכל תחומי החברה". בתוך כך, הקליניקה מבקשת לקדם חשיבה מחודשת על מקומם של משקי בעלי החיים בשיח החברתי והסביבתי, ואת המדיניות שנקטת ביחס אליהם בהיותם גורם מרכזי לשינוי האקלים בעולם ולפסולת המזהמת את הקרקע, האוויר והמים ולפגיעה במגוון הביולוגי.

במסגרת פרויקט מחקרי משותף עם הקליניקה לרגולציה סביבתית באוניברסיטת בר אילן, הקליניקה בחנה מדיניות הסבסוד הממשלתית של תעשיות המזון מן החי, תחת השיח המתפתח על אודות השלכותיהן של תמיכות מזיקות (environmentally harmful subsidies) ומדיניות מזון מקיימת. מדובר במחקר ראשון מסוגו בישראל, המנתח את היקפן ואופן של תמיכות אלו, והוא מבוסס על ניתוח תקציבי משרד החקלאות, נהלי תמיכות של משרדי ממשלה שונים ונתונים שנמסרו במסגרת הליכי חופש מידע.

כאמור לעיל, במהלך השנה ערכה הקליניקה ערב עיון תחת הכותרת "לשלם למזהם – תקציבים ממשלתיים לתעשיית המזון מן החי". במרכז האירוע עמד פאנל שדן בנושא ההשלכות הסביבתיות של משקי בעלי החיים וסבסודם מזוויות של רגולציה, בריאות ציבור והגנת הסביבה בהשתתפות נציגים

ממשרד החקלאות, אקדמיה וארגוני חברה אזרחית. כמו כן סטודנטיות בקליניקה הציגו בו ממצאי ביניים של המחקר. ערב העיון עורר עניין רב, והיווה נקודת פתיחה משמעותית לקידום השיח הן בציבור והן עם גורמים רגולטוריים. כעת שוקדת הקליניקה על השלמת הדו"ח המנתח את הנתונים ומציג המלצות לשינוי מדיניות בתחום זה.

בנוסף מייצגת הקליניקה את עמותת "תנו לחיות לחיות" בדרישה לביטול המענק הכספי שניתן לפי ראש להרג זאבים, כולל גורים. לאחר שהתנגדות שהגישה הקליניקה לסעיף זה במסגרת נוהל תמיכה בשטחי מרעה לא נענה, שוקדת הקליניקה על עתירה לבג"ץ בנדון.

סטודנטיות: שיר גרינשטיין וחן פוריאן.

ח. אכיפת ההגנה על בעלי החיים וסיוע לאקטיביסטים

מטרתו של פרויקט זה לתת גיבוי וסיוע משפטי ליחידים ולארגונים הפועלים בתחומי הגנת הסביבה ובעלי החיים, על מנת לתת מענה הן לצורך לתרגם פעילות זו לשינוי מדיניות והגברת אכיפה, והן לסייע להם בהתמודדות עם נסיונות להגביל את חופש הביטוי והמחאה שלהם מצד רשויות או גורמים כלכליים חזקים.

בעקבות הקשר הישיר עם פעילות השטח, הגישה הקליניקה עשר תלונות למשרד החקלאות ולרשות הטבע והגנים מטעם "אנימלס" ו"בית שאן אוהבת חיות", בגין חשדות להתעללות בבעלי חיים ולפגיעה בערכי טבע מוגנים ונפתחו חקירות פליליות בנדון. זאת בין היתר בגין חשד לירי שלא כדין בשקנאים ובציפורים נודדות נוספות, [התעללות ותמותה המונית של דגים](#) במספר בריכות דגים מסחריות, וכן [התעללות שיטתית במשק תרנגולי הודו](#).

המידע שהצטבר מהמקרים הפרטניים הציף כשלים מערכתיים, ואיפשר לקליניקה לגבש אסטרטגיות פעולה משפטיות, שבתורן הזינו מחדש והעצימו את הפעילות הציבורית. כך למשל בעקבות הדיווחים השוטפים על חשדות לפגיעה בציפורים נודדות בידי ענף המדגה, הגישה הקליניקה בקשה מקיפה לפי חוק חופש המידע לרשות הטבע והגנים העוסקת בשאלות של אכיפה ומדיניות. המידע המלא עובד לדו"ח מפורט הנמצא בשלבי עבודה מתקדמים, הממפה את הפגיעה בציפורים הנודדות ומטיל זרקור נוסף על סוגיה שלא זכתה לתשומת לב מספקת, של פגיעה בחיות הבר ובמגוון הביולוגי בידי תעשיית המזון מן החי. הדו"ח בוחן גם את הסוגיה בהקשר של הדין הישראלי והבינלאומי, במטרה להניע שינוי במדיניות והגברת האכיפה בתחום.

בנוגע למתן הגנה משפטית לאקטיביסטים, הקליניקה העניקה ייצוג משפטי לפעיל תושב בית שאן שהוגשו נגדו מספר בקשות למתן צו למניעת הטרדה מאיימת בידי מדגים מסחריים ועובדיהם, לאחר שתיעד בשטח חשדות לפגיעה בציפורים נודדות. בהליכים אלו טענה הקליניקה כי ה"איום" היחיד שנשקף מאותו פעיל הוא חשיפת המבקשים לביקורת ציבורית ולצעדי אכיפה מצד הרשויות, וכי הבקשה עושה שימוש פסול בהליך של הטרדה מאיימת כדי להניא את הפעיל מלקחת חלק בפעילות חשובה ולגיטימית, תוך יצירת "אפקט מצנן". כן נטען כי מדובר בנסיון לקיים דיון מזורז בסוגיות בעלות השלכות רוחב חוקתיות במסגרת הליך שלא נועד לכך, וכי כלל לא ניתן להחיל את החוק על תאגידים. במסגרת הליכים אלו אמנם קבע בית המשפט כי אכן התקיימה הטרדה מאיימת כמובנה בחוק, אך לצד זאת הכיר בכך שפגיעה בחיות הבר מהווה עניין ציבורי חשוב המצדיק פגיעה מסוימת בפרטיות, כמו גם בחשיבות הפעילות הציבורית ותרומתה להגנת בעלי החיים. בית המשפט התיר את המשך התיעוד במגבלות מסוימות, קבע כי החוק ודחה בקשות למניעת פרסומו של התיעוד ברשתות החברתיות.

בהיבט נוסף ערכה הקליניקה מספר סדנאות לפעילות ופעילי התנועה הסביבתית "המרד בהכחדה" לשם יידוע זכויותיהם במסגרת המאבק הציבורי כנגד השלכותיו הרוחניות האסון של שינוי האקלים.

סטודנטיות : אסנת אילוז ואלמוג אלוש.

ט. קידום יחסי הגומלין שבין הגנת הצרכן והגנת בעלי החיים

בין מגוון הכלים בהם פועלת הקליניקה, היא מבקשת לקדם את הסינרגיה בין דיני הגנת הצרכן והגנת בעלי החיים באמצעות הליכים העוסקים בהטעייתם של צרכנים בנוגע לייצור מוצרים מן החי, הגברת האחריות והשקיפות של יצרנים בתחום, וניתוח ביקורתי של מצגים בדבר שמירה על רווחת בעלי חיים והסביבה (greenwash). הקליניקה פעלה בשני מישורים מרכזיים:

התנגדות לפשרה בתובענה ייצוגית נגד זוגלובק

במסגרת **שיתוף פעולה עם הקליניקה לתובענות ייצוגיות**, המשיכו הקליניקות לנהל התנגדות להסדר פשרה בבקשה לאישור תובענה ייצוגית נגד חברת זוגלובק. ההליך נשען על תחקיר ששודר בתכנית "כלבוטק" וחשף התעללות בבעלי-חיים במשחטה שניהלה החברה, בעקבותיו הוגשו שלוש בקשות לאישור תובענה ייצוגית מטעם צרכני החברה. הקליניקות הגישו את ההתנגדות מטעם המועצה הישראלית לצרכנות, לאחר שהסדר פשרה נחתם ביחס לבקשה אחת בלבד, ועל-פני הדברים לא היה ראוי ולא שיקף את חומרת המקרה, את טובתם של חברי הקבוצה או את מטרות ההליך. כך למשל הצביעה ההתנגדות על כך שכתוצאה מהתחרות בין עורכי הדין נוצר "מרוץ לתחתית" שהוביל את הנתבעת להגיע פשרה בתובענה שסיכוייה ושוויה הם הנמוכים ביותר, באופן המחרף את בעיית הנציג, וכי מדובר היה ב"הסדר קופונים". בנוסף עמדה ההתנגדות על חשיבותם של דיני הגנת הצרכן ומוסד התובענה הייצוגית ככלים להתמודדות עם הפגיעה בזכויות צרכנים והטעייתם בנוגע לתהליך הייצור של מוצרים מן החי, והעדר התחייבות של זוגלובק למניעת הפרות עתידיות של דיני הגנת הצרכן והגנת בעלי החיים ביחס למוצריה. בעקבות הליך ההתנגדות תוקן הסדר הפשרה **ואושר לאחר שינויים משמעותיים**, בין היתר הגדלת סכום הפיצוי מ-500,000 ש"ח ל-1,500,000 ש"ח, תוך קביעה בפסק הדין כי הסכום ישמש "לטובת הגנה על זכויות בעלי חיים", וויתור על מתן הנחות במוצרים.

נייר עמדה בעניין חוק הגנת הצרכן

בעקבות פרויקט זה והנסיון שנרכש בו, הקליניקה עבדה על נייר בעניין הצעת חוק הגנת הצרכן (תיקון-חזקת שמירת הדין בייצור מוצר מן החי), תשע"ז-2016. הצעה זו מבקשת לקבוע כי הטעיה ביחס לתהליך הייצור של מוצר מן החי תיחשב במפורש הטעיה אסורה לפי חוק הגנת הצרכן, תשמ"א-1981, וכי בהצגתו למכירה תיכלל הודעת החברה כי בתהליך ייצורו לא נעברה עבירה לפי חוק צער בעלי-חיים. מטרת ההצעה היא לתמרץ יצרני מזון מן החי לנקוט בצעדים מעשיים על-מנת להבטיח שדיני הגנת הצרכן והגנת בעלי החיים יישמרו לאורך תהליך הייצור של מוצריהם ויהלמו את המצגים שהם עצמם מציגים לציבור ביחס אליהם. נייר העמדה דן בהצעת החוק ומנגנוניה השונים, מבסס את התשתית הנורמטיבית עליה היא נשענת ומציע פתרונות הולמים להסתעפויות שהועלו בעקבותיה.

כמו כן, במסגרת שיתוף פעולה בין צוותי הקליניקה, הגישו הסטודנטים נייר עמדה לוועדת השרים לענייני חקיקה בנוגע להצעת חוק שעניינה סימון ביצים ואריזותיהן בהתאם לשיטת החזקתן של התרנגולות שהטילו אותן. זאת על בסיס מתווה הסימון המחייב באיחוד האירופי, ותוך הדגשת החשיבות הציבורית

בשקיפות אודות מקורות המזון ותהליך ייצורו, כמו גם צמצום פערי הכוחות בין יצרני מזון וצרכנים ששוקלים כגון בריאות, אתיקה וסביבה חשובים להם ומנחים אותם בבואם לבחור מוצר זה או אחר.

סטודנטים : רעות עמית ועומר תשובה.

י. קידום חקיקה ושינוי מדיניות

תחום הגנת בעלי החיים מתאפיין באכיפה חסרה וקידום איטי של חקיקה. מטרתו של פרויקט זה לבחון סוגיות שונות לגביהן ניתן ליזום שינוי מדיניות וחקיקה על-ידי הקליניקה תוך ביצוע מחקר משפטי, והן להוות גורם פעיל בתהליכים אלו ככלל, על-ידי הגשת ניירות עמדה ביחס להצעות חוק, הגשת הערות לנהלים המופצים לציבור והשתתפות בדיונים בוועדות הכנסת.

בין היתר ביצעה הקליניקה את הפעולות הבאות:

- כתיבת נייר עמדה בנוגע להצעת חוק ביחס להצעת חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (תיקון – המעמד המשפטי של בעלי חיים), התשע"ח-2018, שעניינה הסדרת מעמדם המשפטי של בעלי החיים כיצורים בעלי תחושות ורגשות, ומבקשת לקבוע כי מעמדם אינו כמעמד מיטלטלין, וכי אין לפגוע בהם אלא על-פי חוק. נייר עמדה זה כולל בין היתר בחינה של היחס הרכושי לבעלי החיים לאור התפתחות עקרון זכויות בעלי החיים במשפט, וסקירת משפט משווה המראה כי מדינות רבות כבר עיגנו בחוקיהן ובאף בחוקותיהן את מעמדם של בעלי החיים כיצורים חשים הזכאים להגנה.
 - פניה לשר להגנת הסביבה בדרישה לשוב ולפרסם תיקון עליו חתם לאכרזת גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה (ערכי טבע מוגנים), התשע"ח-2018. מדובר היה במהלך חיוני שהרחיב, לאחר כעשור, את ההגנה על מינים רבים של צמחים ובעלי-חיים בהתאם לאיומים הנשקפים למערכות האקולוגיות. רשימה זו כללה גם את דקר הסלעים והטונה כחולת הסנפיר, אולם בעקבות לחץ כבד מצד דייגים השר הקפיא את המהלך.
 - הגשת התנגדות לטיטת נוהל למתן רישיונות דיג למטרות תיירות, שעניינה דיג מסירות למטרות בידור ופנאי. ההתנגדות עמדה על כך שהנוהל נגוע בחוסר סמכות עקב מתן פטור מחובת רשיון דיג אישי, כי מדובר בפגיעה בבעלי החיים, שאינה לתכלית ראויה ואינה יכולה להיחשב סבירה או מידתית, וכי הדבר כאוץ גם בפגיעה בסביבה הימית והמגוון הביולוגי.
 - מכתב לוועדת השרים לעניי חקיקה בעניין הצעת חוק לביטול המשלוחים החיים של בעלי חיים לפיטום ושחיטה בישראל.
- כמו כן בחנה הקליניקה מספר הצעות חוק וניסחה טיוטת הצעה לתיקון חוק צער בעלי חיים במטרה לשפר את מנגנוני האכיפה הקבועים בו, הכוללת:
- ביטול הדרישה לאישור מראש של פרקליט מחוז להגשת קובלנה פלילית בידי ארגון למען בעלי חיים, שהביאה לכך שבפועל במשך למעלה מחצי יובל לא הוגשה ולו קובלנה אחת;
 - חיזוק מעמד החלטות הממונה לפי חוק צער בעלי חיים בדבר החרמת בעלי חיים ממי שיש חשש שהתעלל או יתעלל בהם;
 - הרחבת סמכות הממונה לפי חוק צער בעלי חיים לתת הוראות ותנאים לעניין החזקת ואי-החזקת בעלי חיים ע"י מי שיש חשד סביר שהתעלל בהם.

סטודנטים : שקד לפיד וערגת-כל צפון בנימין.

ח. הקליניקה לדיור, קהילה ומשפט

1. מבוא ותמצית

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה הקליניקה בהנחייתו האקדמית של פרופ' ישי בלנק, ובהנחייתה הקלינית של עו"ד ענת רודניצקי. עם עזיבתה של ענת את הקליניקה במהלך חודש מאי 2019, היא הוחלפה על ידי עו"ד מתן רבינוביץ' ועו"ד אלעד כהנא ממרכז הגר. בקליניקה למדו 12 סטודנטים.

שנת תשע"ט הייתה שנת הפעילות האחרונה של הקליניקה. **סקירה תמציתית על פעילות הקליניקה והישגיה לאורך השנים מובאת לעיל בחלקו הראשון של דוח זה.**

בשנה זו התמקדה הקליניקה בארבעה תחומים מרכזיים הנוגעים להתחדשות עירונית: ליווי דיירים בפרויקטים להתחדשות עירונית, מתן מידע משפטי לדיירים בנושאי התחדשות עירונית באמצעות איוש תחנות מידע וכן הפעלת מוקד טלפוני ארצי לדיירים, מחקר, וקידום מדיניות.

ליווי הדיירים בפרויקטים להתחדשות העירונית הוא תחום מומחיות חדש וייחודי שפותח על ידי הקליניקה לדיור, אשר במסגרתו מלווה הקליניקה דיירים בפרויקטים להתחדשות עירונית החל מהשלבים הראשוניים והמקדמיים של ההתחדשות ועד לסוף התהליך. זאת, לצד קידום הפרויקט מול רשויות התכנון.

מתן מידע משפטי לדיירים בתחום ההתחדשות העירונית הוא שירות חדשני וייחודי שאינו מסופק על ידי גורמים משפטיים אחרים ללא תשלום. מתן המידע המשפטי נעשה הן באמצעות מענה טלפוני, והן בפגישות אישיות שמתקיימות בתחנות מידע ייעודיות לצורך הזה. הפרויקט נעשה בשיתוף חברת "עזרה ובצרון" שבבעלות עיריית תל אביב-יפו.

המחקר בתחום ההתחדשות העירונית הינו מחקר שטח יישומי הנועד לבחון סוגיות רלוונטיות, במטרה לגבש בסיס נתונים שיסייע בקידום מדיניות בתחום.

קידום המדיניות בתחום ההתחדשות העירונית עוסק בנושאי רוחב הקשורים בזכויות דיירים בהתחדשות עירונית, במטרה לשפר ולייעל את התהליכים המורכבים הללו עבור דיירים.

בסך הכל, טיפלה השנה הקליניקה בשני פרויקטים שבהם מתגוררות **230 משפחות**, ונתנה מענה משפטי ל-**80 פניות של דיירים** בנושאי התחדשות עירונית.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

שנת הלימודים בקליניקה נפתחה בסדנת הכשרה מרוכזת בנושא התחדשות עירונית, שנערכה בשבוע שלפני תחילת הלימודים. מטרת הסדנא הייתה להכשיר את הסטודנטים לעבודה בתחנות המידע. במסגרת ההכשרה למדו הסטודנטים על המסלולים הקיימים בישראל לקידום התחדשות עירונית, על ההיבטים המשפטיים בתמ"א 38 ובפינוי בינוי, על מוסדות התכנון בישראל והגורמים המערבים בהתחדשות עירונית, על החקיקה הרלוונטית בתחום, התארגנות תושבים ובחירת נציגויות דיירים, כדאיות כלכלית בהתחדשות עירונית והסכמים בין בעלי הזכויות ליזמים.

במהלך השנה, התמקדו השיעורים העיוניים במתן רקע תיאורטי רחב לקשר בין תכנון עירוני, מרחב וחברה; להיסטוריה של התכנון העירוני ושל מדיניות הדיור בישראל; ולמקומו של המשפט בהסדרת היחסים החברתיים-מרחביים בישראל, ובעיצובה של מדיניות התכנון בישראל. מטרתם העיקרית של

השיעורים הייתה לספק את הרקע התיאורטי הרחב לקליניקה, גם אם לא התקיים דיאלוג ישיר בין העבודה הקלינית לבין הדיונים בכיתה. בהתאם לכך, בכיתה עסקנו הן בשאלות הקשורות התיאוריה של עבודה קלינית ושל שני חברתי באמצעות המשפט בכלל, והן בהכרה בסיסית של תיאוריות תכנוניות, מדיניות דיוור, ודיוור ציבורי. בין היתר, עסקו השיעורים בהיסטוריה ובתיאוריה של צמיחת הפרברים והתורות התכנוניות של "ערי הגנים" והפרדת השימושים, וכן התיאוריות המתנגדות להן. כמו כן עסקנו בתופעות מרחביות קריטיות שמתרחשות בישראל ובעולם – מיגדול, היפרדות מרחבית (סגרגציה), וג'נטריפיקציה – ובאופן שבו המבנה המשפטי מאפשר אותן או מתנגד להן. את החלק האחרון של הקורס הקדשנו לניתוח מדיניות הדיוור בישראל, ולאופן שבו המשפט סייע בעיצובה.

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

א. ליווי פרויקטים להתחדשות עירונית

במהלך השנה המשיכה הקליניקה בקידום והובלת שני פרויקטים להתחדשות עירונית המתרחשים ביפו: האחד ממוקם במתחמי המגורים "קדם" ו"שם הגדולים", שבשכונת ג'בליה בדרום יפו, והשני בין שדרות ירושלים לרחוב הבעש"ט. מטרות הפרויקטים הן חברתיות, וכוללות את העלאת רמת חייהם של תושבי המתחמים; שיפור המצב הדיורי של הדיירים הקיימים, שמרביתם נמנים עם אוכלוסיות עניות בישראל; מציאת פתרונות משפטיים-כלכליים לאוכלוסיות מוחלשות על מנת שיוכלו להמשיך להתגורר במתחמים גם לאחר פרויקט ההתחדשות; הגדלת הצע הדיוור ביפו (בקדם ובשם הגדולים) הגדלת הצע הדיוור מכוונת לאוכלוסייה הערבית היפואית, הסובלת ממצוקת דיוור קשה; מימון רכישת הדירות הציבוריות עבור הדיירים הציבוריים כחלק מהפרויקט והפיכתם לבעלים (במתחם קדם-שם הגדולים); בניית דיוור להשכרה לטווח ארוך (במתחם הבעש"ט); ויצירת תמהיל הכנסות מתון (מעמד סוציאקונומי נמוך ומעמד סוציאקונומי בינוני) במתחמי קדם ושם הגדולים, הסובלים משורה ארוכה של בעיות חברתיות וכלכליות קשות, בדגש על הישארותה של האוכלוסייה הקיימת במתחמים ומשיכת אוכלוסייה חדשה, שתצליח להשתלב במרקם הקהילתי הקיים במתחמים.

כאמור, תשומת לב מיוחדת ניתנת בעבודת הקליניקה לאוכלוסיות שההתחדשות העירונית מורכבת עבורם במיוחד, כגון: קשישים, שוכרים, דיירים בדיוור הציבורי, אנשים עם מוגבלויות ואנשים שחיים בעוני, מתוך מטרה לגבש ולאפיין את קבוצות הדיירים הללו ואת צרכיהן, לייצג אותם (לעיתים מול הקהילה שהם חברים בה) ולמצוא פתרונות ייחודיים שיאפשרו את המשך מגוריהם בדיוור הולם במתחמים גם לאחר ביצוע ההתחדשות. זאת, תוך חתירה לכך שמודלים אלו יוכלו להיות מיושמים במקומות נוספים בישראל.

מודל העבודה הוא כזה שבו הקליניקה מסייעת בארגון הדיירים על מנת שיקחו חלק פעיל בבחירת מתווה ההתחדשות העירונית המועדף, עוד לפני כניסתו של יזם לתמונה. בהמשך מעודדת הקליניקה את השתתפותם הפעילה של הדיירים לאורך התהליך התכנוני והמשפטי, תוך שהם מיוצגים על ידה. בדרך זו, פערי הכוחות בין הדיירים ליזם, כפי שבאים לידי ביטוי בפרויקטים אחרים של התחדשות עירונית, מטשטשים.

העבודה המעשית במסגרת פרויקטים אלה דרשה מהסטודנטים לפתח כישורים של חשיבה יצירתית, יזמות חברתית ועבודת צוות, לצד לימוד משפטי דקדקני של הסוגיות הרלוונטיות בתחום התכנון והדיוור. הסטודנטים נפגשו עם גורמים המעורבים בפרויקטים השונים לרבות הדיירים, נציגי הקהילה המקומית, נציגי רשות מקרקעי ישראל, נציגי משרד הבינוי, נציגי רשויות התכנון, נציגי חברת הדיוור הציבורי

המשכנת - חלמיש, משרד האדריכלים והיזם שמלווה את הפרויקט, וקיימו מידי שבוע חשיבה משותפת שהתבססה על איסוף חומרים, הצגתם ועיבודם לכדי תכנית פעולה.

ב. פרויקט פינן בינוי במתחם שדרות ירושלים/הבעש"ט

פרויקט זה נועד לגבש וליישם תכנית להתחדשות עירונית במתחם בן 7 בניינים ביפו, בקרקע פרטית הממוקמת בצומת שבין שדרות הבעש"ט לבין שד' ירושלים. במתחם מתגוררות 126 משפחות יהודיות וערביות, שמחציתן מחזיקות בדירות בשכירות ומחציתן בבעלות פרטית. בשל מצבם הפיסי של המבנים המיושנים, מציעה התכנית לדיירים הריסת הבניינים ובנייה חדשה במתכונת פינן-בינוי, בניית רצועה מסחרית לאורך שדרות ירושלים והקמת בנין להשכרה ארוכת טווח, כך שחלקן של הדירות החדשות יושכרו לטווח ארוך והאחרות ימכרו. בפרויקט לוקחים חלק משרד האדריכלים "קיסלוב-קיי", חברת יזמות הנדל"ן "גולדט-ארט נדל"ן", ומשרד עורכי הדין "יגאל ארנון ושות'", שמייצג את הדיירים במשא ומתן המשפטי מול היזם.

במהלך שנת הלימודים חתמו הדיירים על ההסכם המשפטי בינם לבין היזם. הסטודנטים סייעו בהסבר ההסכם המשפטי לדיירים ובמענה על שאלות משפטיות הנוגעות להסכם.

ג. התחדשות עירונית במתחמי המגורים קדם/שם הגדולים

פרויקט זה נועד לגבש וליישם תכנית להתחדשות עירונית במתחמי המגורים "קדם" ו"שם הגדולים", שמחצית מדייריהם הם דיירים בדיור ציבורי, וזאת כאמצעי להתמודדות עם שורה של קשיים חברתיים, פיזיים וכלכליים ארוכי שנים המאפיינים את המקום.

מבחינה תכנונית, שואף הפרויקט לנצל את זכויות הבניה הקיימות במתחמים ולהוסיף זכויות מכוח שינוי תב"ע, לחזק את המבנים, להתקין מעליות, לשפץ את חדרי המדרגות והכניסות, להרחיב את הדירות ולהוסיף ממ"דים, וכן לבנות יחידות דיור מעל המבנים הקיימים. בנוסף, שואף הפרויקט לבנות בנין חדש למגורים על חורשת זיתים הפנויה, הגובלת במתחמים, וזאת משום שמיצוי מלוא זכויות הבניה במתחמים הקיימים אינו מספיק לשם הפיכת הפרויקט לכדאי כלכלית. חורשה זו היא מעתודות הקרקע הפנויות האחרונות ביפו ונמצאת בבעלות רשות הפיתוח ובניהול רשות מקרקעי ישראל.

במהלך שנת הלימודים נמשכו המגעים מול רשות מקרקעי ישראל במטרה להקצות את חורשת הזיתים, הצמודה למתחמים, כמגרש משלים לטובת הפרויקט בפטור ממכרז ובהנחה של 80% מערכה השוקי. הקצאה זו אמורה להיעשות בהתאם להחלטת מועצת מקרקעי ישראל, לפיה ניתן להקצות קרקע פנויה הגובלת במתחמים להתחדשות עירונית בפטור ממכרז ובהנחה של עד 80% מערכה השוקי, בהינתן שבלעדיה פרויקט ההתחדשות לא יוכל לצאת לפועל בשל העדר כדאיות כלכלית. כמו-כן, נערכו פגישות עבודה לצורך קידומו של הפרויקט מול עיריית תל אביב-יפו.

ד. מתן מידע משפטי לדיירים בנושאי התחדשות עירונית

במהלך השנה המשיכו הסטודנטים לאייש את קו הטלפון הארצי לדיירים בנושאי התחדשות עירונית. במקביל, הופעלו שלוש תחנות מידע לדיירים ברחבי העיר תל אביב-יפו, שפעלו במתכונת שבועית. בסה"כ טיפלו הסטודנטים בכ-80 פניות של דיירים במהלך השנה.

כמו-כן, העבירו הסטודנטים הרצאה לתושבים "בית להתחדשות עירונית" של עיריית תל אביב יפו בנושא "מה מטריד דיירים בהתחדשות עירונית".

בחודש מאי 2019 נערך בפקולטה **דיון במתכונת שולחן עגול** בנושא **"כיצד לתת מענה לחששות דיירים בהתחדשות עירונית"**. באירוע לקחו חלק מומחים ממשרדי ממשלה, רשויות מקומיות, מינהלות עירוניות, חברה אזרחית והשוק הפרטי, והוצגו בו ממצאים הנוגעים לפניית שנעשו לקו המידע ולתחנות המידע בשיתוף עם "עזרה ובצרון" ו"הקליניקה לזכויות דיור ופיתוח עירוני" במרכז הבינתחומי בהרצליה.

ה. מחקר יישומי בתחום ההתחדשות העירונית

במהלך השנה ביצעה הקליניקה שני מחקרים: הראשון, עסק בהעדפות דיירים בהתחדשות עירונית. על השאלון, שהופץ אינטרנטית לאלפי דיירים ברחבי הארץ שעוברים תהליכי התחדשות עירונית, השיבו כ-120 דיירים, וממנו עלה כי בעוד שמטרות ההתחדשות העירונית, כפי שנוסחו על ידי המדינה הן לחזק מבנים כנגד רעידות אדמה וכן להגדיל את הצע הדיור בישראל, הרי שמבחינת הדיירים מדובר בעסקה כלכלית שנועדה למקסם את התמורות שיקבלו. כמו-כן, העלה השאלון כי מרבית הדיירים מעוניינים בהורדת רף ההסכמה בפרויקטים לפינוי בינוי מ-80% הנהוגים כיום, ל-66%. זאת, בהתאם ליוזמת משרד המשפטים להורדת אחוזי ההסכמה בכדי לאפשר הוצאת פרויקטים רבים יותר אל הפועל. כמו-כן העלה השאלון כי מרבית הדיירים תומכים במתן הגנות משפטיות וכלכליות לדיירים זקנים ולדיירים מעוטי יכולת במסגרת פרויקטים להתחדשות עירונית.

המחקר השני שערכה הקליניקה עסק במערכות היחסים שבין דיירים לעורכי דין לייצוג דיירים בפרויקטים להתחדשות עירונית. מטרת המחקר הייתה לבחון את עבודת עורכי הדין מול לקוחותיהם, בייחוד במקרים שבהם מתעוררים אינטרסים סותרים בין הדיירים לבין עצמם, ואת האופן שבו הם רואים את האתגרים שבייצוג לקוחותיהם. בנוסף, בחן המחקר את ציפיות הדיירים מעורכי דינם, וכן כשלים וחסמים בייצוג. זאת, על מנת לקבל תמונת מצב מקיפה, שתאפשר גיבוש המלצות בתחום, ופרסומן.

המחקר, שבוצע במהלך שנת הלימודים על ידי סטודנטים מהקליניקה, כלל כ-20 ראיונות עומק איכותניים: מחציתם נעשו עם עורכי דין המייצגים דיירים, ומחציתם – עם דיירים. הראיונות עם עורכי הדין כללו את הנושאים הבאים: דרכי הבחירה של עורכי הדין על ידי הדיירים, תיאור השירותים המשפטיים הנכללים בייצוג, מבנה שכר הטרחה המשולם לעורכי הדין, מתכונת העבודה מול נציגות הדיירים ומול הדיירים שאינם נמנים על הנציגות, תיאור של מקרים שבהם תוצאות הייצוג היו מוצלחות במיוחד, לעומת תיאור של מקרים שבהם תוצאות הייצוג הובילו לאכזבה מצד עורכי הדין המרואיינים, דרכי פעולה במקרים שבהם מתעוררים ניגודי עניינים בין הדיירים לבין עצמם, עד כמה עורכי הדין נוקטים באופן יזום בפעולות שנועדו לבדוק מהם הצרכים והרצונות של כלל הדיירים בפרויקט, לרבות דיירים בעלי צרכים ייחודיים במסגרת ההתחדשות (כגון, דיירים קשישים, דיירים עם מוגבלות, דיירים מעוטי הכנסה, וכו'), ועוד.

הראיונות עם הדיירים נועדו להתחקות אחר דפוס היחסים והציפיות של דיירים מעורכי דינם, ועסקו גם בשאלות של יחסי הכוחות ופערי המידע בינם לבין עורכי הדין.

ממצאי המחקר יכתבו במהלך חופשת הקיץ על ידי עו"ד אלעד כהנא ממרכז הגר.

ו. קידום מדיניות

במהלך השנה המשיכה הקליניקה בקידום מדיניות מול הרשות הממשלתית להתחדשות עירונית בתחומים הבאים:

הסדרת מעמדה של נציגות דיירים בפרויקטים להתחדשות עירונית במסגרת תיקון לחוק המקרקעין – לקיומה של נציגות דיירים ישנה חשיבות מכרעת בכל הנוגע ליכולת להוציא פרויקטים להתחדשות עירונית לפועל, וכן להביא לצמצום הפערים המובנה שבין הדיירים לבין היזם. ואולם, כיום אין כל הסדרה משפטית לנציגות דיירים, וזאת בניגוד להסדרה הקיימת בכל הנוגע למוסד ועד הבית בחוק המקרקעין. אי לכך, העבירה הקליניקה שורה של המלצות הנוגעות להסדרת מוסד נציגות הדיירים, לרבות דרכי בחירתו ופעילותו.

קביעת חובה לצרף תסקיר חברתי בתכניות לפינוי בינוי בדומה לחובה לצרף תסקירי השפעה על הסביבה – לפרויקטים מסוג פינוי בינוי יתכנו השפעות שליליות על המרקם החברתי והקהילתי במתחמים שבהם יבוצעו וכן בשכונות הסובבות אותם. בהקשר זה, הציעה הקליניקה לחייב עריכת תסקיר חברתי בפרויקטים לפינוי בינוי, בדומה לחובה המוסדרת בחוק לערוך תסקיר השפעה על הסביבה. בדרך זו, ניתן יהיה להפחית את ההשפעות השליליות שיתכנו בפרויקטים לפינוי-בינוי באמצעות מציאת פתרונות הולמים לבעיות שיעלו במסגרת התסקיר. כך למשל, במקרים שבהם צפויה התכנית להביא לגריעה של דיור זול לשכירות, ניתן יהיה להורות על בניית דיור לשכירות ארוכת טווח במחיר מופקח כחלק מהתכנית. באופן דומה, ניתן יהיה להורות על מציאת פתרונות מותאמים לצרכי האוכלוסייה הזקנה במתחם, לדיירים הדיור הציבורי, לדיירים עם מוגבלות, לדיירים שחיים בעוני, וכו'.

יישום החלטת הממשלה בנוגע לתמיכה בארגונים ללא מטרות רווח לליווי דיירים בהתחדשות עירונית – ביוני 2013 נתקבלה החלטת ממשלה מס' 376 שנושאה "קידום מדיניות לאומית כוללת לחידוש ופיתוח המרחב העירוני". בין היתר, קובעת ההחלטה כי יש "לגבש כללים לתמיכה בארגונים ללא מטרות רווח, עמותות, חברות ממשלתיות ותאגידים עירוניים שייצגו דיירים בפרויקטים של פינוי בינוי". זאת, "במטרה להגדיל את סיכויי היישום של תכניות התחדשות עירונית, להעצים את הדיירים בהליכי התחדשות עירונית, להגביר את שיתוף הפעולה בין הדיירים ובינם לבין היזמים והרשויות המקומיות, לקצר את משך איסוף ההסכמות ולהפחית התנגדויות". בפועל, החלטה זו לא יושמה, ועל כן הציעה הקליניקה ליזום דיון בכנסת בנושא שבו תתבקש הרשות הממשלתית להתחדשות עירונית להסביר מדוע לא יושמה.

הסדרת סוגיית הייצוג המשפטי של עורכי דין המייצגים דיירים בתהליכי התחדשות עירונית – חוק הרשות הממשלתית להתחדשות עירונית, התשע"ו-2016, מסמך את הרשות לגבש ולפרסם רשימה של העוסקים בתחום ההתחדשות העירונית, ובכלל זה יזמים, קבלני ביצוע, מנהלי מיזמים, מתכננים ושמאים, וכו'. מאחר ומדובר ברשימה פתוחה של בעלי תפקידים, הציעה הקליניקה כי לצד בעלי המקצוע המפורטים בסעיף, תגבש הרשות הממשלתית גם רשימת עורכי דין מומלצים לייצוג הדיירים. זאת, בדומה לרשימת עורכי דין מומלצים שגיבשה ופרסמה עיריית תל אביב-יפו. בעקבות פניית הקליניקה זימנה ח"כ רחל עזריה דיון מיוחד בכנסת לעניין זה, והנושא הועבר להתייחסות משרד המשפטים, משרד הבינוי והשיכון ולשכת עורכי הדין.

הרחבת ההטבות הניתנות לקשישים בפרויקטים לפינוי בינוי על פרויקטים מסוג תמ"א 38/2 – בחוק פינוי בינוי (עידוד מיזמי פינוי ובינוי), תשס"ו-2006 נקבעו שורה של הסדרים שנועדו להיטיב עם אוכלוסיית הקשישים המתגוררים במתחמים שעוברים פינוי בינוי. זאת, מתוך הכרה בצרכים הייחודיים שלהם הנובעים מהקשיים להתנתק מסביבת המגורים המוכרת ומהמעבר לתקופת השכירות, ומתוך הנחה כי אין להם בהכרח צורך בהגדלת דירת המגורים. ואולם, הטבות אלו אינן חלות על קשישים שעוברים פרויקטים מסוג תמ"א 38/2, שחווים את אותם קשיים המאפיינים קשישים המתגוררים בפרויקטים מסוג

פינוי בינוי. משכך, ולאור ההכרה בצורך לתת גם להם מענה ייחודי, מוצע להרחיב את תחולת החוק גם על פרויקטים מסוג תמ"א 38/2.

עיגון בחוק להקמת קרן אחזקה לבעלי זירות מעשירוני הכנסה נמוכים - כידוע, תחזוקת דירה חדשה בבניין חדש כרוכה בעלויות משמעותיות בתשלומי ועד הבית, דבר המרתיע דיירים מרקע סוציאקונומי נמוך מלהסכים לפרויקט. זאת ועוד, עלויות אלו עלולות להביא לתופעת הגיטרפיקציה, בשל הקושי של האוכלוסיות המקוריות להמשיך להתגורר במקום. לפיכך, מוצע להסדיר את חובת הקמת קרן האחזקה לדיירים מעשירוני הכנסה נמוכים בחקיקה, ולא להסתפק בהסדרת הנושא בהסכם המדף המוצע על ידי הרשות או בהסכמים משפטיים אחרים שנחתמים בשוק בין דיירים ליוזמים.

ז. הקליניקה לדיור בתקשורת

ערוץ הוט 3 - סוגרים חשבון, 10.4.19 :

https://www.youtube.com/watch?v=Lyo076eVeoc&fbclid=IwAR0aP1GkuHrkOPwu_b4xH4Otyh7EBVRLj94mYVr-d8DpSxhEh1INwwlmdA

גלובס - אנשי הנדל"ן ממליצים : מה צריך לעשות עם ההתחדשות העירונית בישראל, 30.3.19 :

<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001279212&fid=3729&autoplay=false>

ערוץ הוט 3 - סוגרים חשבון, 25.3.19 :

https://www.youtube.com/watch?v=68-E_QyDl4c&t=463s&fbclid=IwAR1ghGTGZC07HUHmpgFJLmBG_2nsKfigWDeEu3B7-wiQjpAB8F5V654oZXI

גלובס - בעד ונגד : הורדת הרוב הדרוש לפרויקטים של פינוי בינוי, 25.2.19 :

<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001275434&fbclid=IwAR0AGb-DGjEkSqUbyjHIbOR9dB4Tj51XEtUe4DCHTKTf7Ws1IoZjyQvrnA>

גלובס - מחקר : 70% מתלונות תושבים בפרויקטים של התחדשות עירונית אינן מוצדקות, 08.1.19 :

<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001268068&fbclid=IwAR3bdB2yUeZLvUNUt6DCqTYTjbT-12edUiz89Uav2ISRZn2qYr5Roh3flA>

ידיעות אחרונות - ממון, מסרבים להתחדש, 30.5.19 :

<https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5517910,00.html>

ט. הקליניקה לתובענות ייצוגיות

1. מבוא ותמצית

הקליניקה החלה את פעילותה באוקטובר 2011 במרכז הבינתחומי הרצליה, ומזה ארבע שנים (משנת הלימודים תשע"ו) היא פועלת בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב.

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה הקליניקה בהנחייתו האקדמית של פרופ' אלון קלמנט ובהנחייתה הקלינית של עו"ד הדס הולצשטיין-תמיר. כמו כן פעלה רכזת קליניקה מיכל הובר. בקליניקה נטלו חלק 16 סטודנטים, שחולקו לשישה צוותים.

במהלך שנת הלימודים תשע"ט, המשיכה הקליניקה את הטיפול **בשתי תובענות ייצוגיות** שהוגשו על ידה, בשיתוף משרד גיל רון קינן ושות'. באחד ההליכים התקיים הליך הוכחות והוגשו סיכומים. כמו כן, הגישה הקליניקה בקשה להצטרף במעמד "ידיד בית המשפט" בתיק שהעלה שאלה עקרונית בתחום התובענות הייצוגיות והופיעה בפני הרכב בבית המשפט העליון. בנוסף ייצגה הקליניקה **ב-8 הליכים שונים** בהם הגישה התנגדויות להסדרי פשרה שהוגשו בתובענות ייצוגיות והגישה לפחות **6 כתבי טענות משמעותיים**. עוד במהלך השנה בחנה הקליניקה אפשרות להגיש תובענה ייצוגית בשיתוף פעולה עם הקליניקה לזכויות עובדים.

בנוסף, הקליניקה עסקה במהלך השנה בפרויקט שנועד לקדם הגשת תובענות ייצוגיות בנושא הפרדה במרחב הציבורי, נפגשה עם ארגונים שונים ועתידה להוציא נייר עמדה בנושא. הקליניקה המשיכה להיות מעורבת בקידום יוזמות חקיקה, ובהצפת בעיות שונות ביישום חוק תובענות ייצוגיות. הקליניקה הגישה נייר עמדה לתזכיר לתיקון מס' 11 לחוק תובענות ייצוגיות; הגישה שתי פניות להנהלת בתי המשפט בנושא פנקס התובענות ייצוגיות וקיימה עימה פגישה בנושא; הקליניקה פנתה במכתב למשרד המשפטים והגישה בקשה לפי חוק חופש המידע בנוגע לפעילותה של הקרן לניהול ולחלוקת כספים הנפסקים כסעד; עוד המשיכה הקליניקה את המחקר בנושא אתיקה לעורכי דין העוסקים בתובענות ייצוגיות.

כמו כן, במהלך השנה המשיכה הקליניקה לנהל ולתפעל את אתר האינטרנט הייעודי הראשון בישראל בנושא תובענות ייצוגיות.

עוד במהלך השנה, הסטודנטים בקליניקה עקבו אחר הסדרי פשרה שפורסמו בתובענות ייצוגיות ואחר התפתחויות בפסיקה. עד לאמצע חודש יולי 2019 **נבדקו כ-149 הסדרי פשרה** שפורסמו בתובענה ייצוגיות, **ונערכו 27 עדכונים פסיקה** על ידי סטודנטים הסוקרים את התפתחויות הפסיקה בתחום. הסדרי הפשרה שהוגשו לאישור בתי המשפט ועדכונים הפסיקה, מפורסמים באופן שוטף באתר הקליניקה. כמו כן, במהלך השנה **פורסמו כ-34 פוסטים** באתר הפייסבוק של הקליניקה, המתייחסים הן לעבודת הקליניקה והן להתפתחויות מעניינות בתחום התובענות ייצוגיות בארץ ובעולם.

2. הפעילות העיונית בקליניקה

מדי שנה, מקיימת הקליניקה שלושה ימי הכשרה מרוכזים בשבוע שלפני תחילת שנת הלימודים. בין היתר עברו הסטודנטים הכשרה בנושאים הבאים: מבוא לתובענות ייצוגיות, התנאים לאישור תובענה ייצוגית, פשרות בתובענות ייצוגיות, חינוך קליני, סדר דין אזרחי, מחקר משפטי ועוד. בסך הכול עברו הסטודנטים 9 הרצאות פרונטאליות שהועברו על ידי מנחי הקליניקה. חלק מהשיעורים המעשיים הועברו בצוותים. לקראת ימי ההכשרה נדרשו הסטודנטים להגיש עבודות הכנה ביחס לחלק מהשיעורים. לקראת כל

הרצאה נדרשו הסטודנטים לקרוא חקיקה, מאמרים ופסיקה רלוונטיים. החומרים הועלו לאתר הקורס במלואם.

הקליניקה ביקרה השנה בבית המשפט המחוזי מרכז, צפתה בשני דיונים שהתקיימו בתובענות ייצוגיות וקיימה לאחר מכן דיון עם כבוד השופטת שטמר.

בנוסף, הקליניקה התכנסה אחת לשבועיים להרצאות ומפגשים בהם משתתפים כל הסטודנטים בקליניקה. חלק מההרצאות מועברות על ידי פרופ' אלון קלמנט וחלקן מועברות על ידי מרצים אורחים. אלו היו נושאי ההרצאות שקוימו השנה:

הרצאות פנימיות	הרצאות אורח
בחינת סיכויי התביעה במסגרת בקשת האישור	הגשה וניהול תובענה ייצוגית – עו"ד אלרן שפירא
תובענות ייצוגיות נגד רשויות	צפייה בדיון בתובענה ייצוגיות – השופטת אסתר שטמר
שיעור קליני- הצגת תיקים ופרוייקטים	תובענות ייצוגיות בדיני ניירות ערך – עו"ד רן שפרינצק
תובענות ייצוגיות בגין פגיעה באוטונומיה	ייצוג המדינה בתובענות ייצוגיות – עו"ד נורית טביב
גישור בתובענה הייצוגית	ייצוג נתבעות בתובענות ייצוגיות – עו"ד אורית מלכא
תובענות ייצוגיות בדיני עבודה	תובענות ייצוגיות מכס השיפוט – השופטת ד"ר מיכל אגמון גונן
שני מפגשי סיכום (סיכום סמסטר א' + סיכום שנה)	התובענה הייצוגית וזכויות אדם – עו"ד אסף פינק
	תובענות ייצוגיות בדיני עבודה – השופט דורי ספיבק – הרצאה משותפת עם הקליניקה לזכויות עובדים

3. הפעילות הקלינית-משפטית בקליניקה

א. עבודה שוטפת של כל הסטודנטים בקליניקה

במהלך השנה ביצעו הסטודנטים בקליניקה שתי מטלות שוטפות:

- **האחת, מטלת מעקב אחר הסדרי פשרה** המפורסמים בעיתונים – מדי שבוע הועברו לראש הצוות האחראי (בהתאם ללוח תורנות) הסדרי הפשרה אשר פורסמו בעיתונות בשבוע הרלבנטי. כל סטודנט קיבל מראש הצוות את המודעות ובהתאם לכך מילא דו"ח מפורט המכיל מידע אודות התובענה וההחלטות שניתנו בה, לרבות מידע על ההסדר. המידע שנאסף במסגרת זו הועבר למנחת הקליניקה מדי שבוע והיווה בסיס לעבודת הקליניקה בכל הנוגע להגשת התנגדויות להסדרי פשרה. במקביל,

המודעות והמידע הבסיסי שנאסף הועלו לאתר הקליניקה,⁴ וזאת על מנת לאפשר לחברי קבוצה ולעורכי דין בתחום לעקוב אחר הסדרי הפשרה המפורסמים.

במהלך השנה, עד לאמצע חודש יולי 2019, נבדקו ופורסמו 149 הסדרי פשרה. במרבית ההסדרים הקליניקה החליטה שלא לפעול באופן מיידי, בחלקם הוחלט שלא לפעול לאחר בחינה מעמיקה יותר.

- **השנייה, מטלת עדכון פסיקה** – מדי שבוע (בהתאם ללוח תורנות) הסטודנטים בחנו פסקי דין והחלטות שעסקו בתובענות ייצוגיות ובחרו את ההחלטה העקרונית לדעתם. כל סטודנט ערך סיכום של ההחלטה, תוך קיום דיון בעניין מהותי שהתעורר בהחלטה. דו"ח עדכון הפסיקה הועבר לרכזת הקליניקה ולמנחת הקליניקה ולאחר עריכה ותיקונים פורסם באתר הקליניקה,⁵ והועבר לכלל הסטודנטים. במהלך השנה, עד לחודש יולי 2019 נערכו ופורסמו 27 עדכונים פסיקה (ועתידים להיות מפורסמים עוד כ-5 עדכונים נוספים). ביצוע הדו"ח ופרסומו באתר, מאפשר לסטודנטים, כמו גם לעורכי דין העוסקים בתחום, להכיר את כל הסוגיות הרלבנטיות בתחום ולהתעדכן בהלכות החדשות.

ב. עבודה בצוותים

הסטודנטים בקליניקה נחלקו בשנה החולפת **לשישה צוותים**:

- **כל אחד מהצוותים** טיפל בין תיק אחד לשלושה תיקי ליטיגציה שעסקו בתובענות הייצוגיות שהוגשו על ידי הקליניקה, בבחינת האפשרות להגשת תובענה ייצוגית בתחומים נוספים, בבקשות להצטרף לתובענות ייצוגיות לפי סעיף 15 לחוק ובהתנגדויות שהוגשו לבקשות לאישור הסדרי פשרה. הצוותים לקחו חלק פעיל בכתיבת חוות דעת מקיפות; בחיפושים משפטיים; בהגשת בקשות שונות לבתי המשפט, בהשתתפות בשיבות חשיבה עם הארגונים והמשרדים עימם הקליניקה מקיימת שיתופי פעולה, בגישורים ובדיונים בבתי משפט (פירוט התיקים בהמשך).

בכל הנוגע לעבודה על פשרות, עבודת הסטודנטים כללה בחינה של הסדרי הפשרה לעומקם, על ידי כתיבת חוות דעת על אודות הסדרים שעל פניו נראים כמתאימים להמשך פעילות. חוות דעת אלה מוגשות על סמך כל המסמכים שהוגשו בתיק ועל סמך בדיקות עובדתיות ומשפטיות. לאחר העבודה על חוות הדעת מתקבלת החלטה האם יש מקום להגיש התנגדות לאישור ההסדר. ככל שכן, פונה מנחת הקליניקה לארגון הרלבנטי – עימו מקיימת הקליניקה שיתוף פעולה מקצועי – ובמידה ומתקבלת הסכמתו לכך, מנסחת מנחת הקליניקה, בשיתוף הסטודנטים את ההתנגדות המוגשת בסופו של דבר לבית המשפט. הסטודנטים מעורבים בהכנה לקראת דיונים שנערכים בעקבות הגשת ההתנגדות ובניסוח תגובות משלימות לבית המשפט, כאשר יש בכך צורך.

- בנוסף, לפחות ארבעה מהצוותים עסקו ב**נושאי רוחב ומדיניות** בתחום התובענות הייצוגיות. הצוותים ערכו בדיקות עובדתיות ומשפטיות, ניסחו ניירות עמדה ומכתבים, קיימו פגישות עם גורמי מדינה או ארגונים חברתיים. התייחסות נוספת לנושאים אלה תובא להלן.

⁴ ראו למשל סקירת הסדרי פשרה שהוגשו בחודש יוני 2019 באתר הקליניקה בכתובת: https://law.tau.ac.il/tovanot_HP/hesderi_06_2019

⁵ למעקב פסיקה של סטודנט, ראו למשל באתר הקליניקה בכתובת: https://law.tau.ac.il/sites/law.tau.ac.il/files/media_server/law_heb/Tovanot/psika/psika%20november%202018.pdf

4. נושאי רוחב ומדיניות בהם עסקה הקליניקה

א. התנגדויות להסדרי פשרה

בהעדר הליך אדוורסרי בשלב אישור הסדר פשרה בהליך הייצוגי, הקליניקה רואה חשיבות רבה במנגנון הגשת התנגדויות להסדרי פשרה המוגשים בתובענות ייצוגיות. כאמור לעיל, הקליניקה עורכת מעקב שוטף אחר הסדרי פשרה המוגשים לאישור. ככל שהקליניקה - והארגון אותו היא מייצגת - סבורים כי הסדר פשרה שהוגש אינו ראוי, הוגן וסביר עבור חברי הקבוצה מיוצגת, הם מתייצבים בהליך ומגישים התנגדות להסדר מכוח סעיף 18(ד) לחוק. עד כה, הקליניקה הגישה כ- 20 התנגדויות להסדרי פשרה וכולן השפיעו באופן משמעותי על ההסדר והביאו לתיקונו או ביטולו (פירוט התיקים בהמשך).

ב. תובענות ייצוגיות בנושא הפרדה

הקליניקה עסקה במהלך השנה בפרויקט שנועד לקדם הגשת תובענות ייצוגיות בנושא הפרדה במרחב הציבורי. הסטודנטיות סקרו את הפסיקה העוסקת בהפרדה כהפליה, ערכו סקירה של אירועי הפרדה בתקשורת, ובפרט אירועי הפרדה ברשויות המקומיות, והכינו טיוטה של נייר עמדה המיועד לארגונים חברתיים, לקליניקות משפטיות ולעורכי דין פרטיים העוסקים בתחום התובענות הייצוגיות (נייר העמדה טרם יצא). בנוסף הקליניקה נפגשה עם ארגוני נשים במטרה לבחון את האפשרות להגיש תובענה ייצוגית במקרים של הדרת נשים במרחב הציבורי.

סטודנטיות: דניאל דויד, נוי רוטנשטרייך, דליה שדאפנה והילה גולדשמיט.

ג. הקרן לניהול וחלוקת כספים שנפסקו כסעד

הקרן לניהול וחלוקת כספים הוקמה מכוח סעיף 27א לחוק תובענות ייצוגיות ומטרתה העברת כספים שנפסקו במסגרת תובענות ייצוגיות לפרויקטים הקשורים לנושא בו הוגשה התובענה הייצוגית. הסטודנטים מיפו את כל ההליכים בהם בתי משפט הורו על פסיקת סכומים לקרן ומצאו כי מדובר בסכום כולל של מעל 40 מיליון ש"ח. על אף מינוי הועדה, נמצא כי במשך חודשים רבים הועדה אינה פועלת להעברת הכספים המועברים אליה וכתוצאה מכך כספים רבים שוכבים ללא מעש ואינם מועברים למטרות לשמן יועדו. נוכח פעילות לא סדירה של הקרן, הקליניקה פנתה במכתב למנכ"לית משרד המשפטים המודיע על אי פעילות סדירה של הקרן ומתריע מפני פנייה לערכאות המשפטיות.

לאחר קבלת מענה מצד משרד המשפטים פנתה הקליניקה בבקשה לפי חוק חופש המידע על מנת לקבל את כל המידע הרלוונטי הנוגע לפעילותה של הקרן. המידע התקבל, באופן חלקי, בחודש יוני 2019.

הקליניקה מייצגת בהליך זה את עמותת "הצלחה" – התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלית הוגנת (להלן: הצלחה).

סטודנטים: מרום בוזנח, אלון פריבר ומאיה רונן.

ד. פנקס התובענות הייצוגיות

הסטודנטים ערכו בדיקה מדגמית על כשלים בפנקס התובענות הייצוגיות ביחס להעדרם של המסמכים הנדרשים על פי דין ואפשרויות החיפוש המוגבלות, במטרה לקדם את הנושא מול הנהלת בתי המשפט. נשלח מכתב להנהלת בתי המשפט עם ממצאי הבדיקה ופירוט הכשלים והתבקשה פגישה בנושא. בחודש

מרץ 2019 התקיימה פגישה עם היועץ המשפטי ונציגים נוספים מטעם הנהלת בתי המשפט וכן עם נציגת משרד המשפטים. הנהלת בתי המשפט הודיעה כי יפעלו בנושא.

בחודש יוני 2019 שלחה הקליניקה מכתב נוסף על כשלים בפנקס חרף הפגישה.

סטודנטים : רוני רוזנפלד, עדי שבו ואורי יניב.

ה. תזכיר מס' 11 לחוק תובענות ייצוגיות

תזכיר חוק תובענות ייצוגיות (תיקון מס' 11), התשע"ט-2018 (להלן: "תזכיר החוק"), ביקש לקדם שתי מטרות עיקריות. המטרה האחת היא לקבע את מעמדה של הקרן למימון תובענות ייצוגיות, המטרה השנייה היא לייעל את הליך הגשת ההתנגדויות להסדרי פשרה על ידי היועץ המשפטי לממשלה. הקליניקה הגישה נייר עמדה לפיו ישנה חשיבות בהגשת התנגדויות מהותיות להסדרי פשרה, שיכללו התייחסות מפורטת לפרטי ההסדר ולסיכויי התביעה. הגשת 'הערות' לא פורמליות מטעם היועץ אינה אפקטיבית במידה מספיקה כדי לממש את מטרותיה של ההתנגדות. עוד טענה הקליניקה כי קיימת חשיבות רבה בייעול הליך ההתנגדויות על ידי היועץ, שהוא הגורם העיקרי המגיש התנגדויות להסדרי פשרה. יחד עם זאת, יש לוודא שלצד האצלת סמכותו להתנגד להסדרי פשרה, יהיה גורם המרכז את כלל ההתנגדויות המוגשות ומתווה את מדיניות היועץ בעניין זה.

סטודנטים : מרום בוזנח, אלון פריבר ומאיה רונן.

ו. מחקר בנושא אתיקה של עורכי דין העוסקים בתובענות ייצוגיות

כתיבת מאמר בנושא אתיקה בתובענות ייצוגיות. המחקר נערך על ידי מנחי הקליניקה כהמשכו של פרויקט שנערך על ידי סטודנטים בשנים קודמות לבניית קוד אתי ייחודי לעוסקים בתחום התובענות הייצוגיות.

5. תיקים פעילים של הקליניקה

רשימת תיקים זו נכונה לחודש יולי 2019.

א. תובענות ייצוגיות שהוגשו על ידי הקליניקה

ת"צ (מחוזי י-ם) 37161-05-18 רבאח נ' ההסתדרות המדיצינית הדסה

בקשה לאישור תובענה ייצוגית שהוגשה בחודש מאי 2018 בשיתוף משרד עוה"ד גיל רון, קינן ושות', לבית המשפט המחוזי בירושלים. הבקשה הוגשה בטענה להפליה פסולה בהפרדתן בחדרי האשפוז של נשים ערביות שילדו בבתי החולים הדסה הר הצופים, הגליל בנהריה, העמק בעפולה וסורוקה בירושלים. מדובר בתופעה חמורה שלא פעם עלתה לדיון ציבורי וגורמים בכירים במשרד הבריאות (לרבות מנכ"ל המשרד) גינו והוקיעו אותה. על אף הפרסומים בתקשורת על התופעה, דיונים בועדות הכנסת ומינוי ועדה על ידי משרד הבריאות למיגור הגזענות, התופעה נמשכת.

במהלך השנה הוגשו תגובות המשיבות לבקשת האישור, והקליניקה, בשיתוף משרד גיל רון, הגישה תשובה לתגובות. התיק קבוע לדיון ליום 5.11.19.

לכתבה שנערכה בנושא בחדשות ערוץ 13 :

https://13news.co.il/item/news/domestic/articles/seperation_hospitals-257493/

סטודנטיות : הילה גולדשמיט ודליה שדאפנה.

ת"צ (מחוזי מרכז) 40693-11-16 אברוקין נ' חברת קדישא (גחש"א) פ"ת

בקשה לאישור תובענה ייצוגית שהוגשה בחודש נובמבר 2016 בשיתוף משרד עוה"ד גיל רון, קינן ושות', לבית המשפט המחוזי מרכז. הבקשה הוגשה כנגד חברת קדישא (פתח-תקווה) בטענה לקיום מדיניות מפלה בקבורה של נפטרים יוצאי מדינות חבר העמים לשעבר. בהתאם לבקשה, בבתי העלמין המנוהלים על ידי המשיבה - סגולה וירקון (פתח-תקווה) ייעדה המשיבה חלקות נפרדות לנפטרים יוצאי מדינות חבר העמים לשעבר. במספר מקרים אף הוצבו גדרות המפרידות בין החלקות של יוצאי חבר העמים ובין יתר החלקות. המשיבות הגישו תשובה לבקשת האישור במסגרתה לא כפרו בטענה כי קיימות חלקות נפרדות, אלא טענו כי ההפרדה נוצרה בשל תמונות שיוצאי חבר העמים מבקשים לשים עם המצבות. הליך גישור שהתנהל בפני הנשיאה (בדימוס) הילה גרסטל שלא צלח.

במהלך השנה נערכו בדיקות שונות בבית העלמין לקראת החקירות. התקיימו שני דיוני הוכחות והוגשו סיכומים מטעם המבקשים. בימים אלו צריכים להיות מוגשים הסיכומים מטעם המשיבים. סיכומי תשובה יוגשו עד ליום 16.9.19.

סטודנטים : עידן רייטר, ליה בוקשפן ואלונה בודינגר.

בחינת אפשרות להגשת תובענה ייצוגיות נוספת בתחום של זכויות עובדים

הבחינה היא במסגרת שיתוף פעולה עם הקליניקה לזכויות עובדים.

סטודנטיות : דניאל דוידי ונוי רוטנשטרייך.

ב. בקשות להצטרף להליכים עקרוניים

דנ"מ 8626/17 עופר מנירב, רו"ח נ' רשות המיסים – מדינת ישראל

הקליניקה, המייצגת את עמותת "הצלחה", הגישה לבית המשפט העליון בקשה להצטרף להליך במעמד "ידיד בית-המשפט" לדיון הנוסף על פסק הדין בעניין מנירב (עע"מ 7741/15 עופר מנירב, רו"ח נ' מדינת ישראל – רשות המיסים) (פורסם בנבו, 22.10.17). פסק הדין קבע כי על פי סעיף 21 לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006 תקופת ההשבה המרבית בה ניתן לחייב רשות במסגרת תובענה ייצוגית שהוגשה על פי פרט 11 לתוספת השנייה לחוק, היא 24 חודשים. לפסק הדין, כמו גם להכרעת בית המשפט העליון בדיון הנוסף, עתידות להיות השלכות משמעותיות על האפשרות להגיש ולנהל תובענות ייצוגיות נגד המדינה ורשויותיה במקרים של גבייה בניגוד לדין. השפעות אלה חורגות מעניינם של הצדדים להליך בעניין מנירב.

בהתאם לעמדה העקרונית שהוגשה על ידי הקליניקה ביום 26.11.18, פרשנות נכונה של סעיף 21 היא זו הקובעת כי בתביעת השבה נגד רשות, תקופת ההשבה מוגבלת לתקופה של 24 חודשים שקדמו למועד הגשת בקשת האישור, ואולם יכולה להימשך עד למתן החלטת האישור. פרשנות זו תממש את מטרותיהם של ההסדרים המיוחדים שנקבעו בחוק להשבה כנגד המדינה, ולא תסכל אותם; פרשנות זו תאפשר לרשות וודאות תקציבית, אולם בה בעת תכווין את פעולתה כך שתימנע מגביית תשלומי חובה בניגוד לדין וכן תצמצם את הפגיעה בזכויותיהם של האזרחים המשלמים תשלומי חובה לרשות.

ביום 1.5.19 נערך דיון בהליך בפני הרכב בית המשפט העליון. התיק כעת ממתין להכרעה.

לפוסט שפרסמה הקליניקה על אודות הדיון :

https://www.facebook.com/classactiontau/photos/a.387991194577536/2284028781640425/?type=3&theater¬if_t=page_post_reaction¬if_id=1557053298050087

סטודנטים : זהר דיין, יואב סטרוזי ואיתן בוקסבוים.

ג. התנגדויות להסדרי פשרה

ת"צ (מחוזי י-ם) 62868-10-13 ארז נ' תשלובת נקניק נהריה כשר זוגלובק 1972 בע"מ

ההליך מתנהל בבית המשפט המחוזי בירושלים ועניינו בשלוש תובענות ייצוגיות שהוגשו נגד חברת זוגלובק בעקבות כתבה ששודרה ביחס לפגיעה בבעלי חיים, בניגוד לדין, במשחטה שהייתה בבעלותה. לאחר שהתקיימו כל ההליכים המקדמיים בתיק, נערכו הוכחות והתקיים הליך גישור, הוגש הסדר הפשרה רק ביחס לאחת הבקשות והוסכם בו כי שתי הבקשות האחרות יידחו. במסגרת ההסדר, התחייבה זוגלובק לתרום תרומה כספית בסך 500,000 ש"ח לארגון "תנו לחיות לחיות", לתרום מוצרי מזון בשווי של 500,000 ש"ח לכלביות באזור הצפון, וכן להעניק הנחות בסכום כולל של 1.5 מיליון ש"ח בגין רכישת מוצרים שאינם מוצרי בשר המותאמים לטבעוניים. ביום 15.11.17 הוגשה התנגדות מטעם הקליניקה, המייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות, **בשיתוף הקליניקה לצדק סביבתי ולהגנה על זכויות בעלי חיים**. בהתנגדות נטען כי ההסדר אינו ראוי הוגן או סביר ויש לדחותו. נטען נגד האפשרות לאשר הסדר פשרה רק ביחס לאחת מבקשות האישור, ובאופן היוצר 'מירוץ לתחתית' ומעורר את התופעה המכונה Reverse Auction. ההסדר אינו מעניק פיצוי לחברי הקבוצה המיוצגת, הוא חסר פרטים מהותיים ואינו כולל כל התייחסות למניעת הפרות עתידיות. לאחר שהוגשה התנגדות המועצה, הוגשה חוו"ד מטעם בודק ונערכו שני דיונים. הקליניקה הגישה בקשה להגיב לדו"ח הבודק. טרם ניתנה החלטה.

במהלך השנה הצדדים להליך קיימו מגעים והגישו הצעה לתיקון הסדר הפשרה וכן הסדר פשרה מתוקן המיישם באופן חלקי את טענות הקליניקה. בין היתר הצדדים הסכימו לעלות את סכום הפשרה כך שייתרם לקרן סכום של 1.5 מיליון ש"ח ויחלוקו מוצרי מזון לנזקקים בסכום של 500,000 ש"ח. עוד במהלך השנה נערכו שני דיונים בפני בית המשפט ביחס להסדר הפשרה המתוקן. בחודש יוני 2019 הגישה הקליניקה עמדה ביחס להסדר הפשרה המתוקן.

בשלב זה התיק ממתין להכרעה.

סטודנטים : רוני רוזנפלד, עדי שבו ואורי יניב.

ת"צ (מחוזי ת"א) 6658-12-15 פולר נ' ש.שלמה החזקות בע"מ

בקשה לאישור תובענה ייצוגיות שהוגשה לביהמ"ש המחוזי בת"א בטענה כי לקוחות שירותי הליסינג התפעולי של המשיבות חויבו בגין פוליסה לביטוח רכב חובה, ביתר שלא כדין. בטרם הוגשה תשובת המשיבה לבקשת האישור, הגישו הצדדים בקשה לאישור הסדר פשרה. ביום 7.5.18 הגישה הקליניקה, המייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות, התנגדות להסדר הפשרה שהגישו הצדדים. לטענת המועצה, הסכמת הצדדים לתת "הטבה" לחברי הקבוצה תחת פיצוי כספי, מנוגדת להוראות החוק; טענת הצדדים לכך ששוויה של ההטבה עומד על 38 מיליון ש"ח הינה שגויה; הסדר הפשרה המוצע נעדר פרטים חיוניים לבחינת הסדר הפשרה; ההסדר אינו קובע כל מנגנון לפיקוח אחר ביצוע הסדר הפשרה או למעקב אחר

מימוש ההטבה, ואינו מתנה את שכר טרחת עורכי הדין של המבקשת באחוזי המימוש. בחודש יולי 2018 הוגשה עמדת היועץ המשפטי לממשלה המתנגדת להסדר.

לאחר שנערכו שני דיונים בפני בית המשפט מונתה בודקת שתבחן את סבירותו של הסדר הפשרה. בחודש יולי 2019 נפגשה הקליניקה עם הבודקת. **התיק קבוע לדיון ליום 7.10.19.**

סטודנטים: זהר דיין, יואב סטרוזי ואיתן בוקסבוים.

ת"צ (מחוזי ת"א) 1715-02-14 עטיה נ' ידיעות אינטרנט ותקשורת דיגיטלית בע"מ

עניינו של ההליך, אשר הוגש לבית המשפט המחוזי בתל אביב, בטענת המבקש לפיה המשיבה, המפעילה את פורטל החדשות ynet – הפרה את הוראות חוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981, בכך שפרסומיה באתר כוללים פרסומות מבלי לגלות זאת באופן הנדרש על פי הוראות החוק. הקליניקה מייצגת בהליך זה את עמותת "הצלחה", והגישה בחודש מאי 2016 בקשה להתייצבות בהליך לפי סעיף 15. בטרם ניתנה החלטת בית המשפט המחוזי בבקשת הקליניקה להצטרף להליך, פנו הצדדים להליך גישור והגישו הסדר פשרה לאישורו של בית המשפט. ביום 8.7.18 הגישה הקליניקה, בשם הצלחה, התנגדות להסדר הפשרה.

בהתנגדותה, הקליניקה טענה כי אין מקום לאשר את הסדר הפשרה, הואיל והוא אינו מעניק כל פיצוי לחברי הקבוצה המיוצגת, אולם הוא מקים מעשה בית דין המונע מחברי הקבוצה לממש את זכותם לתבוע בגין נזקים שנגרמו להם. הסדר שעלותו עבור המשיבה היא אפס, היוצר מעשה בית דין המקנה לה הגנה מפני תביעות נוספות, אינו מביא להפנמה נכונה של הנזקים שנגרמו על ידה ולכן גם אינו יוצר הרתעה של המשיבה מפני הפרת הוראות הדין. כמו כן, העדרו של פיצוי לקבוצה, מתעלם משורה של נזקים שנגרמו לחברי הקבוצה כתוצאה מהפרסום הסמוי.

עוד טענה הקליניקה כי ההסדרה העתידית המוצעת במסגרת ההסדר, אינה עומדת בדרישות סעיפים 7(ג)1 ו-2(2) לחוק הגנת הצרכן, ואינה מעניקה גילוי מספק וברור לכך שהידיעות נשוא ההסדר מהוות "פרסומות". הבעייתיות בהסדרה עתידית הקובעת התנהגות שאינה עומדת בדרישות הדין מתעצמת לאור החשש כי הסדר הפשרה יחסום תביעות עתידיות הן מצד מי שאינו חבר קבוצה והן מצד מי שהוא חבר קבוצה אולם עילתו (הנוספת) תתגבש לאחר אישור ההסדר. בנוסף, עולה החשש מפני השלכותיו הבעייתיות של הסדר כזה על גופי תקשורת אחרים ומפרסמים אחרים, שלא היו צד להליך. גם היועץ המשפטי לממשלה הגיש עמדה המתנגדת להסדר הפשרה. לאחר אורכות רבות שניתנו, לרבות בקשה למחיקת ההליך לפי סעיף 7(ב) לחוק תובענות ייצוגיות, תגובות הצדדים להתנגדויות צריכות להיות מוגשות **עד סוף חודש אוגוסט 2019.**

סטודנטים: מרום בוזנח, אלון פריבר ומאיה רונן.

ת"מ (מחוזי מר') 18004-08-11 בית אגמי חברה לשיווק בע"מ נ' עיריית ראשון לציון

הקליניקה מייצגת את המועצה הישראלית לצרכנות בהתנגדות לאישור הסדר פשרה בתובענה ייצוגית שהוגשה כנגד עיריית ראשון לציון (הוגש באפריל 2016). עניינה של התובענה בטענה כי העירייה חישה שלא כדין את תשלומי הריבית בגין חובות שבפיגור (חישוב שהיה למעשה ריבית דריבית). הקליניקה טענה בהתנגדותה כי ההסדר – אשר הציע להעביר את כספי הגביה השייכים לקבוצה לטובת הנחות בארנונה – אינו מטיל למעשה כל חבות נוספת על העירייה שכן זו מעניקה ממילא הנחות בארנונה למגורים ועסקים. ביום 4.4.17 נערך דיון בפני בית המשפט בהליך, במסגרתו הורה בית המשפט לעירייה להגיש פירוט נוסף

אודות אופן חישוב סכום הפשרה ואודות האפשרות לאתר את חברי הקבוצה ולהשיב להם את כספי הפיצויים באופן אישי.

התיק היה בעיכוב הליכים בשל הליך דומה שנוהל בבית המשפט העליון (ע"א 1017/17 **עיריית נתניה נ' תומר גלבע**). לאחר שניתן פסק דין בבית המשפט העליון הצדדים הודיעו על הגשת הסדר פשרה מתוקן. ביום 13.2.19 הגישה הקליניקה, בשם המועצה, התנגדות להסדר הפשרה המתוקן, והוגשו תגובות הצדדים להתנגדות. **בשלב זה התיק ממתין להכרעה.**

סטודנטים : דליה שדאפנה והילה גולדשמיט

ת"צ (מחוזי מר') 31695-01-17 מרדכי מלאכי נ' חברת פרטנר תקשורת בע"מ

עניינו של ההליך המתנהל בבית המשפט המחוזי מרכז בבקשה לאישור תובענה ייצוגית שהוגשה בטענה להתניית הצטרפותם של מנויים לתכנית "Orange Kosher Green" המיועדת לציבור החרדי ברכישת מכשיר טלפון סלולרי. על פי הטענה תניה זו מנוגדת ל"חוק ניתוק הזיקה", סעיף 64א לרישיונה של פרטנר. בטרם ניתנה החלטה בבקשת האישור הגישו הצדדים בקשה לאישור הסדר פשרה. בחודש יוני 2019 הגישה הקליניקה, בשם המועצה, התנגדות להסדר הפשרה. לטענת הקליניקה בניגוד להוראות החוק, ועל אף שניתן לאתר ולזהות את חברי הקבוצה, הסדר הפשרה אינו מעניק להם סעד כספי אלא הטבה. ההטבה המוצעת אינה מהווה פיצוי ראוי מבחינת חברי הקבוצה – הערכת שווין של ההטבות מבחינת חברי הקבוצה נעשתה בצורה שגויה. כמו כן הצדדים לא פרשו באופן ראוי את המסגרת המשפטית הנוגעת לעניין באופן שאינו מאפשר לבית המשפט לבחון את סיכויי התובענה כראוי.

התיק קבוע לדיון בהתנגדות להסדר הפשרה **ליום 10.9.19.**

סטודנטים : רוני רוזנפלד, עדי שבו ואורי יניב.

ת"צ (מחוזי מר') 17402-10-16 הירשנזון נ' קורל-תל בע"מ

עניינו של ההליך בבקשה לאישור תובענה ייצוגית בטענה לקיום מונופול מצד המשיבה בתחום לוחות מכירת רכבי יד שניה בישראל, וניצול לרעה של מעמדה המונופוליסטי בגביית מחיר גבוה מהראוי, בלתי הוגן, תוך הפרת דיני התחרות. בטרם התקבלה החלטה בבקשת האישור, הגישו הצדדים בקשה לאישור הסדר פשרה. על פניו, הסדר הפשרה מעורר מספר קשיים המחייבים את בחינתו לעומק. כמו כן, על פי האמור בבקשה לאישור הסדר הפשרה עולה שהמבקשים המייצגים **פרשו מהליך הגישור וסרבו לחתום על הסדר הפשרה.** הצדדים לא הסבירו מהי עמדת המבקשים, לא פירטו את הסיבה בגינה פרשו מההליך ומהן נקודות המחלוקת שגרמו לתוצאה חריגה זו. נוכח האמור, הקליניקה, המייצגת בהליך את עמותת נציגי הציבור מבקשת לקבל את המסמכים הדרושים לה כדי להגיש עמדתה ביחס להסדר פשרה. כמו כן, הקליניקה עובדת בימים אלה על הכנת עמדתה ביחס להסדר.

סטודנטים : מרום בוזנח, אלון פריבר ומאיה רונן.

ת"צ 38325-03-10 בויטלר נ' שירותי בריאות כללית

הקליניקה ייצגה את המועצה הישראלית לצרכנות בהתנגדות לאישור הסדר פשרה בתובענה ייצוגית הנוגעת לזכויותיהם של ניצולי השואה לפטור מתשלום דמי השתתפות עצמית בגין טיפולים ותרופות אשר נוגעים "למחלות המוכרות". לאחר שהתקבלו חלק ניכר מטענות ההתנגדות של הקליניקה הוגש הסדר מתוקן שקיבל את אישורו של בית המשפט. ביום 29.7.16 ניתן פסק דין משלים הממנה את משרד רו"ח

Deloitte כממונה בתיק, המפקח על ביצוע הסדר הפשרה, וקובע, בהתאם להסדר הפשרה כי הנתבעת תבצע פניה יזומה לחברי הקבוצה לצורך פיצויים. בהתאם לדיווחי הממונה מעל ל- 17,000,000 ש"ח הושבו לחברי הקבוצה באופן פרטני.

בסיומו של ההליך, עלתה שאלה ביחס לחברי קבוצה שאינם בין החיים ולא נבדקה זכאותם לפיצוי. המבקש הגיש בקשה לבדוק גם את זכאותם, והקליניקה, בשם המועצה, תמכה בבקשתו. ביום 12.2.19 ניתנה החלטה הדוחה את בקשת המבקש. על החלטה זו הוגשה בקשת רשות ערעור לבית הדין הארצי לעבודה (בר"ע (ארצי) 24611-03-19 **יורשי המנוחה גאולה בויטלר ז"ל נ' שירותי בריאות כללית**). הקליניקה צריכה להגיש עמדתה ביחס לבקשת רשות הערעור **עד ליום 12.9.19**.

סטודנטים: מרום בוזנח, אלון פריבר ומאיה רונן.

ת"צ (מחוזי מרכז) 17305-04-10 יצחקי נ' מגדל ואח'

הליך זה מתנהל בבית המשפט המחוזי מרכז ועניינו בטענת התובעים המייצגים כי חברות הביטוח הנתבעות בהליך: כלל, הראל, מגדל, מנורה והפניקס, המשיכו לגבות דמי ביטוח לאחר המועד בו בוטל הכיסוי הביטוחי. ביום 19.2.17 הגישה הקליניקה – בשם המועצה הישראלית לצרכנות – התנגדות לאישור הסדר הפשרה. בחודש מאי 2017 הוגשו תגובות הצדדים לעמדת המועצה. בחודש יוני 2017 מונה בודק בהליך. **טרם הוגשה חוות דעת הבדק.**